

FAKULTETA ZA UPORABNE DRUŽBENE ŠTUDIJE
V NOVI GORICI

MAGISTRSKA NALOGA
ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA DRUGE
STOPNJE

ANDREJ ČUŠ

FAKULTETA ZA UPORABNE DRUŽBENE ŠTUDIJE
V NOVI GORICI

MAGISTRSKA NALOGA

**ODNOS GIMNAZIJCEV DO
SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE**

MENTOR: izr. prof. dr. Matevž Tomšič

Ljubljana, september 2014

Andrej Čuš

IZJAVA

Študent Andrej Čuš izjavljam, da sem avtor te magistrske naloge, ki sem jo napisal pod mentorstvomizr. prof. dr. Matevža Tomšiča. Ob tem tudi dovoljujem objavo magistrske naloge na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____

Podpis: _____

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Matevžu Tomšiču, ki mi je nudil vso strokovno pomoč pri izdelavi magistrske naloge.

Zahvaljujem se tudi Katji, staršem in bratu, ki so mi celoten čas študija stali ob strani ter me podpirali.

Zahvala gre tudi sošolcem in prijateljem, ki so me v času študija spodbujali ter razumeli mojo odsotnost.

POVZETEK

Magistrska naloga predstavlja slovensko osamosvojitve skozi čas. Med drugim so predstavljeni tudi pomembnejši dogodki, ki so zaznamovali proces slovenske osamosvojitve, vse od prelomnih dogodkov proti koncu 80. let prejšnjega stoletja, ustanavljanja prvih strank, prvih demokratičnih volitev in vojne za Slovenijo do mednarodnega prizadevanja in vključevanja Slovenije v mednarodne integracije.

V nadaljevanju se magistrska naloga dotakne področja gimnazijskega izobraževanja v Republiki Sloveniji, ob tem pa je največji poudarek predvsem na področju državljanske vzgoje v Sloveniji. Podan je tudi pregled učnih načrtov v gimnazijskem izobraževanju v Republiki Sloveniji.

Pomembna vsebina magistrske naloge je področje vrednot, še posebej med mladimi. V ta namen je v magistrski nalogi vključen pregled najpomembnejših raziskav s področja vrednot med mladimi v Sloveniji, in sicer od osamosvojitve in vse do danes.

Domoljubje je zagotovo ena najpomembnejših vrednot, če govorimo o pozitivnem odnosu do svoje države, svoje identitete in preteklosti. V ta namen so vključene strokovna literatura s področja domoljubja in pomembne raziskave, ki preučujejo odnos mladih do domoljubja, čeprav takšnih raziskav, žal, ni veliko.

V sklopu naloge je bila opravljena kvalitativna raziskava. Njeni rezultati so interpretirani in v celoti predstavljeni na koncu magistrske naloge. V samem zaključku so predstavljeni ugotovitve in predlogi, kako izboljšati poznavanje vsebine slovenske osamosvojitve med dijaki.

KLJUČNE BESEDE: domoljubje, slovenska osamosvojitve, državljanska vzgoja, dijak, zgodovina.

ABSTRACT

Master's thesis present chapter of Slovenian independence over time, among other things, are also presented major events that have marked the process of Slovenian independence, all of the landmark events towards the end of the 80s of last century, first democratic elections, the war for Slovenia and international efforts and Slovenia's integration into international structures.

In the following case study touches the field of high school education in the Republic of Slovenia, while the largest primary focus in the area of civic education in Slovenia as well as review of curricula in middle school education in Slovenia.

Important content of the master's thesis is also an area of values, especially among young people. To this end, the thesis provides an overview of the most important research in the field of values among young people in Slovenia since independence, until today.

Patriotism is certainly one of the most important values, as long as we are talking about positive attitude towards their country, their identity and history. For this purpose included professional literature in the field of patriotism, as well as important research exploring the relationship of young people to patriotism, although such research is unfortunately not a lot.

As part of the task was carried out qualitative research, the results of which are interpreted and fully presented at the end of the thesis. At the very conclusion, the findings presented at the completion of the master's thesis and suggestions on how to improve the knowledge content of Slovenian independence among students.

KEYWORDS: patriotism, Slovenian independence, citizenship, school students, history.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD.....	1
1.1. VSEBINA MAGISTRSKE NALOGE.....	2
1.2. METODOLOGIJA.....	3
1.3. HIPOTEZE	3
2. SLOVENSKA OSAMOSVOJITEV	5
2.1. 57. ŠTEVILKA <i>NOVE REVIJE</i>	6
2.2. SPREMEMBE USTAVE	7
2.3. PROCES PROTI ČETVERICI	9
2.4. ODBOR ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC.....	10
2.5. MAJNIŠKA DEKLARACIJA.....	12
2.6. NOVE POLITIČNE ORGANIZACIJE.....	14
2.6.1. Slovenska kmečka zveza (SKZ).....	14
2.6.2. Slovenska demokratična zveza (SDZ)	14
2.6.3. Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS).....	15
2.6.4. Zeleni Slovenije.....	15
2.6.5. Slovenski krščanski demokrati (SKD)	16
2.6.6. Slovenska obrtniška stranka (SOS) in Slovenska obrtno-podjetniška stranka (SOPS).....	16
2.6.7. Sivi panterji	16
2.7. OBSTOJEČE POLITIČNE STRANKE IN DRUŽBENE ORGANIZACIJE.....	17
2.7.1. Zveza socialistične mladine (ZSMS)	17
2.7.2. Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL).....	17
2.7.3. Zveza komunistov Slovenije (ZKS) – Stranka demokratične prenove (ZKS – SDP).....	17
2.8. KOALICIJA DEMOS	18
2.8.1. Nastanek koalicije Demos	18
2.8.2. Dr. Jože Pučnik.....	19
2.9. PRVE DEMOKRATIČNE VOLITVE.....	20
2.9.1. Volitve predsednika.....	21
2.9.2. Volitve članov Predsedstva	22
2.9.3. Volitve v Družbenopolitični zbor.....	23
2.9.4. Volitve v Zbor občin	24
2.9.5. Volitve v Zbor združenega dela	24

2.10.	IMENOVANJE PRVE VLADE	24
2.11.	PLEBISCIT	25
2.12.	RAZGLASITEV SAMOSTOJNOSTI.....	26
2.13.	NASTANEK SLOVENSKE VOJSKE IN VOJNA ZA SLOVENIJO.....	26
2.14.	VOJNA ZA SLOVENIJO	28
2.14.1.	Četrtek, 27. 6. 1991.....	28
2.14.2.	Petek, 28. 6. 1991.....	29
2.14.3.	Sobota, 29. 6. 1991	29
2.14.4.	Nedelja, 30. 6. 1991	29
2.14.5.	Ponedeljek, 1. 7. 1991.....	30
2.14.6.	Torek, 2. 7. 1991	30
2.14.7.	Sreda, 3. 7. 1991	30
2.14.8.	Četrtek, 4. 7. 1991.....	31
2.14.9.	Petek, 5. 7. 1991.....	31
2.14.10.	Sobota, 6. 7. 1991	31
2.14.11.	Brionska deklaracija in konec vojne	31
2.14.12.	Umrli v vojni za Slovenijo na slovenski strani	32
2.15.	MEDNARODNO PRIZNANJE SLOVENIJE	32
2.16.	RAZPAD KOALICIJE DEMOS.....	34
3.	GIMNAZIJSKO IZOBRAŽEVANJE V REPUBLIKI SLOVENIJI	35
3.1.	OBLIKOVANJE IN SPREMLJANJE KURIKULA V ŠOLSLEM SISTEMU V REPUBLIKI SLOVENIJI	38
4.	DRŽAVLJANSKA VZGOJA	39
4.1.	DRŽAVLJANSKA VZGOJA V UČNIH NAČRTIH	41
4.2.	DRŽAVLJANSKA VZGOJA V SLOVENSLEM IZOBRAŽEVALNEM SISTEMU	43
4.3.	PREGLED KATALOGA ZNANJ S PODROČJA VSEBIN SLOVENSKE ZGODOVINE V SLOVENSLEH GIMNAZIJAH	47
4.3.1.	Predmet slovenski jezik	47
4.3.2.	Predmet zgodovina	48
4.3.3.	Predmet geografija.....	49
4.3.4.	Predmet sociologija.....	49
4.3.5.	Državljska kultura	49

5.	VREDNOTE	50
5.1.	MLADI IN VREDNOTE.....	50
5.2.	PREGLED RAZISKAV S PODROČJA VREDNOT MED MLADIMI.....	52
5.2.1.	Raziskava Mladina 1993	52
5.2.2.	Raziskava Mladina 2000	53
5.2.3.	Raziskava Mladina 2010	54
5.2.4.	Raziskava Mladina 2013	55
5.2.5.	Primerjava obravnavanih raziskav s področja mladine v Sloveniji	56
6.	DOMOLJUBJE	58
6.1.	PREGLED RAZISKAV S PODROČJA DOMOLJUBJA MED MLADIMI V SLOVENIJI.....	60
6.1.1.	Raziskava Odnos mladih do domoljubja, 2012.....	60
6.1.2.	Raziskava Mladi in Evropska unija, 2010.....	64
6.1.3.	Raziskave organizacije The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, 1999 in 2009.....	66
6.1.4.	Raziskava Mladi in patriotizem 2008.....	67
6.2.	PRIMERJAVA RAZISKAV S PODROČJA DOMOLJUBJA MED MLADIMI.....	67
7.	VREDNOTE GIMNAZIJCEV – ŠTUDIJA PRIMERA.....	69
7.1.	OPIS POTEKA KVALITATIVNE EMPIRIČNE RAZISKAVE	70
7.2.	VZORČENJE	71
7.3.	INTERPRETACIJA PRIDOBLENIH REZULTATOV	72
7.3.1.	Rezultati fokusne skupine na Gimnaziji Jožeta Plečnika	72
7.3.2.	Rezultati fokusne skupine na Gimnaziji Poljane.....	74
7.3.3.	Rezultati fokusne skupine z dijaki Gimnazije Ptuj	75
7.4.	SPLOŠNE UGOTOVITVE	76
7.5.	PREGLED IN POTRDITEV ALI ZAVRNITEV HIPOTEZ.....	78
8.	ZAKLJUČEK.....	80
	LITERATURA	83

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Rezultati volitev v Predsedstvo Republike Slovenije	22
Tabela 2.2: Število mandatov v Družbenopolitičnem zboru.....	23
Tabela 3.1: Vpis v srednješolske programe po letih	37
Tabela 6.1: Viri znanja srednješolcev o osamosvojitvi Slovenije	61
Tabela 6.2: Povezava nekaterih pojmov z obdobjem osamosvajanja Slovenije.....	62
Tabela 6.3: Poznavanje praznikov med srednješolci leta 2012 (delež pozitivnih odgovorov v odstotkih)	63
Tabela 6.4 Poznavanje praznikov med srednješolci leta 2010 (delež pozitivnih odgovorov v odstotkih)	65
Tabela 6.5: Stališča dijakov do življenja v Sloveniji leta 2010	65
Tabela 6.6: Stališča dijakov do življenja v Sloveniji leta 2008	67

1. UVOD

Slovenci smo več stoletij čakali in hrepeneli po tem, da bomo lahko živeli v svoji lastni državi. Prizadevanja po slovenski državi so bila uresničena 25. 6. 1991, ko je Slovenija razglasila svojo samostojnost in neodvisnost. Zagotovo gre v procesu osamosvajanja za najpomembnejšo in najpogumnejšo odločitev v celotni zgodovini slovenskega naroda.

Mladi, še posebej tisti, ki smo rojeni od 90. let prejšnjega stoletja naprej, se danes niti približno ne moremo zavedati, kakšen korak je bila osamosvojitve Slovenije. Nikoli nismo živeli na bone, se vozili z avtomobilom vsak drugi dan ali hodili po osnovne življenjske dobrine v sosednjo Avstrijo ali Italijo. Upam si trditi, da imamo danes ravno zaradi pomanjkanja teh izkušenj negativen odnos do naše države ali pa ne cenimo tega, kar imamo. Upam si biti izzivalen in trditi, da je zato delno kriv tudi izobraževalni sistem v Sloveniji, saj se v šolah učimo ogromno stvari, ki v vsakdanjem življenju niso povsem koristne, po drugi strani pa po nekaterih raziskavah komaj vsak peti slovenski dijak ve, kdaj so v Sloveniji potekale prve demokratične volitve, komaj vsak tretji slovenski dijak pa ve, kaj pomeni Demos.

Na takšno stanje ne moremo biti ponosni ne mladi ne naši starši, dedki ali prababice. Podobno, kot je poznavanje osnov slovenskega osamosvajanja, je danes tudi zanimanje mladih za aktivno participacijo v družbi in opredelitev do aktualnih vprašanj ter problemov. Trend vse slabše družbene angažiranosti mladih bo treba v kratkem obrniti, sicer se mladim ob vseh bremenih, ki se prelagajo na nas, v prihodnje ne piše nič kaj dobrega. Moramo se zavedati svojih korenin in svoje preteklosti ter biti ponosni na to, kar smo. Če že nismo domoljubi in ponosni na svojo državo, je prav, da se vsaj poklonimo tistim, ki so nam omogočili, da danes živimo v državi, ki je članica Evropske unije in mnogih drugih svetovnih združenj ter integracij, ki nam – mladim omogočajo potovanje, izobraževanje, delo in življenje v skoraj vseh državah sveta.

Za izdelavo magistrske naloge z naslovom Odnos gimnazijcev do slovenske osamosvojitve sem se odločil, ker želim obrniti družbene trende med mladimi in pomagati pri reševanju prihodnosti države ter tudi zato, da se s tem delom zahvalim vsem tistim, ki so aktivno sodelovali v procesu slovenskega osamosvajanja in si za to prizadevali v preteklosti, še posebej pa svojcem tistih, ki so za samostojno in neodvisno Slovenijo dali svoje življenje.

1.1. Vsebina magistrske naloge

Magistrska naloga obsega več poglavij, ki so smiselno razdeljena po področjih, kot sta pregled področja slovenske osamosvojitve in pregled gimnazijskega izobraževanja in vsebin v gimnazijskem izobraževanju, dotakne pa se tudi področja vrednot med mladimi danes. Peto poglavje je namenjeno kvalitativni raziskavi.

V uvodnem poglavju predstavljam namen magistrske naloge in metodologijo, ki sem jo uporabil pri nastanku magistrske naloge, kot zadnje pa predstavim tudi hipotezi, ki sta vključeni v samo magistrsko nalogo.

Po uvodu sledi poglavje, v katerem predstavljam poglavje slovenske osamosvojitve, in sicer vse od pomembnih dogodkov v 80. letih prejšnjega stoletja, prvih volitev in plebiscita do vojne za Slovenijo in vključevanje Slovenije v mednarodno skupnost.

V naslednjem poglavju podrobneje predstavljam področje gimnazijskega izobraževanja. Dotaknil sem se oblikovanja šolskega kurikuluma in podal pregled učnih načrtov za predmete, ki v gimnazijskem izobraževanju vključujejo vsebine s področja osamosvajanja Slovenije.

V četrtem poglavju sem se dotaknil področja državljske vzgoje, vključevanja le-te v učne načrte in državljske vzgoje v slovenskem izobraževalnem sistemu.

V petem poglavju sem se posvetil področju vrednot med mladimi. V tem poglavju sem podal pregled raziskav in analiz s področja mladih v Sloveniji, vključil pa sem tudi nekatere druge raziskave in razprave, ki se dotikajo domoljubja med mladimi.

V šestem poglavju sem se popolnoma osredotočil na vrednoto domoljubja. V tem poglavju sem podrobneje analiziral in primerjal domače ter tuje raziskave s področja domoljubja ali znanja s področja domovinske vzgoje.

Sedmo poglavje obsega kvalitativno raziskavo, ki sem jo opravil z zadnjimi letniki treh slovenskih gimnazij. Na začetku poglavja je predstavljeno področje kvalitativnega raziskovanja. Sledita mu predstavitev načina raziskave, poteka in aktivnosti v sklopu raziskave ter predstavitev rezultatov v obliki diskusije, v katero so vključene tudi druge raziskave in predhodno obravnavane raziskave.

Osmo poglavje predstavlja zaključek magistrske naloge, v katerega so vključena moja opažanja, ki sem jih zaznal skozi raziskovanje in pripravo magistrske naloge.

Magistrska naloga vsebuje tudi predstavitev uporabljenih virov in literature ter priloge.

1.2. Metodologija

Kot že rečeno, je empirični del sestavljen iz kvalitativnega raziskovanja. Magistrska naloga obsega več znanstveno-raziskovalnih metod, kot so:

- induktivno-deduktivna metoda, kjer sem na podlagi posameznih primerov in raziskovanja oblikoval sklepe;
- analitična metoda, pri kateri sem celote razčlenjeval v posamezne enote; ta metoda prav tako omogoča spoznavanje in preučevanje znanstvene resnice;
- metoda deskripcije, ki sem jo uporabil zaradi predstavitve oz. opisa posameznih pojmov, obenem pa je to tudi splošna metoda, pri kateri gre za pojasnjevanje predmetov preučevanja;
- metoda kompilacije, ki sem jo uporabil zaradi navajanja in uporabljanja drugih rezultatov raziskav, strokovnih del, člankov in drugih virov;
- komparativna metoda, saj sem med seboj primerjal več podobnih pojavov, ki so izhajali iz iste skupine družbenih pojavov;
- zgodovinsko metodo, ker sem v veliko primerih izhajal iz zgodovinskega gradiva, materialov in dokazov, ob tem pa obravnaval tudi pomembno vprašanje slovenske zgodovine.

1.3. Hipoteze

Odločil sem se, da za potrebe magistrske naloge opravim kvalitativno raziskavo, na podlagi tega pa sem po prehodnih analizah in študiji primera oblikoval dve hipotezi, ki sem ju želim raziskovati skozi raziskovalni del magistrske naloge.

Hipoteza 1: Vsebine in prijemi za poučevanje slovenske osamosvojitve niso na zadostni ravni, saj so teme in ključni dogodki zajeti ter predstavljeni precej splošno, prav tako pa ni pripravljenih nobenih interaktivnih vsebin.

Obrazložitev: Do predloga prve hipoteze je prišlo zaradi tega, ker sem mnenja, da je koncept izvajanja državljske vzgoje in vsebin s tega področja ter tudi medpredmetnega povezovanja nezadosten, prav tako pa je vprašljiva kakovost pripravljenega gradiva, s katerim se poučuje slovenske gimnazijce o poglavju slovenske osamosvojitve. Premalo je tudi vsebin, ki bi pritegnile gimnazijce k temu, da jih predelajo sami.

Hipoteza 2: Slovenski gimnazijci bi potrebovali več izobraževalnih vsebin s področja osamosvajanja Slovenije, saj so te vsebine premalo vključene v katalog znanj, obenem pa je njihovo poznavanje tega pomembnega obdobja slabo.

Obrazložitev: Na podlagi javnih razprav in tudi lastnih stališč menim, da so vsebine s področja osamosvajanja Slovenije premalo vključene v vsebine, ki se obravnavajo v slovenskih gimnazijah. Zaradi površne obdelave tega zgodovinskega obdobja je znanje slovenskih gimnazijcev na nič kaj zavidanja vredni ravni.

2. SLOVENSKA OSAMOSVOJITEV

Ideje o preobrazbi Jugoslavije ali spremembah znotraj Jugoslavije so prihajale konstantno, še preden je prišlo do ključnega obdobja slovenskega osamosvajanja. V času Jugoslavije je prišlo do več idej o vlogi Slovenije, ki pa so prihajale predvsem iz socialističnih ali liberalnih krogov. Tako sta med drugim leta 1961 razpravljala in razmišljala bivši komunist Dušan Pirjevec in Dobrica Ćosić. Prvi je razpravljal o položaju Slovenije z avtonomističnimi stališči, slednji pa z unitarističnimi izhodišči in pogledi. Razpravo kot takšno sta nadzirali republiški partiji, z njo pa je kaj kmalu zaključil Josip Broz Tito. O nacionalnem vprašanju Slovencev je nekoliko kasneje razpravljala tudi emigrant Ciril Žabot, ki je pisal o konfederaciji Jugoslaviji, v zamejstvu pa so nastajali zapisi Franca Jeze, ki je med leti 1978 in 1983 objavil pet zbornikov z naslovom *Neodvisna Slovenija*. V zbornikih so bila predstavljena stališča, ki so govorila v prid obuditvi starih ustavnih svoboščin in liberalizaciji gospodarstva. Franc Jeza ni bil edini, ki je pisal o povrnitvi starih ustavnih svoboščin, saj je o njih pisal tudi krščanski socialist in sodnik Franc Miklavčič, ki je bil zaradi tega obsojen na nekajletni zapor. Kot zadnjega, ki se je v tem obdobju ukvarjal s slovenskim nacionalnim programom, izpostavljam komunista Franceta Klopčiča, ki je leta 1984 poudaril, da bi morala federacija povrniti del pristojnosti republikam (Pesek 2007, str. 40–41).

Če se osredotočim na proces osamosvojitve Slovenije, je treba reči, da se je le-ta začel proti koncu 80. let prejšnjega stoletja, ko je tako v Sloveniji kot v celotni Jugoslaviji prihajalo do vedno večjih in vse pogostejših nesoglasij. Capuder (2005, str. 78) je mnenja, da si lahko proces razpada Jugoslavije predstavljamo kot situacijo, v kateri imamo zdravnika, ki je imel pred sabo bolan zob. Namesto da bi se zob zdravil, se je nanj vedno vstavilo plombo. Na podlagi tega lahko sklepamo, da se je težave vedno reševalo kratkoročno ali pa se jih sploh ni reševalo, vse dokler ni bilo teh težav in problemov preveč. Sklepamo lahko, da je po smrti Tita začelo prihajati do mnogo nesoglasij znotraj Jugoslavije, le-ta pa so naraščala iz leta v leto.

Kot pomemben dogodek lahko izpostavimo tudi spontano stavko delavcev v Litostroju, ki je potekala 9. 12. 1987 zaradi vse večjega nezadovoljstva zaposlenih. Kljub temu, da jo je želel

sindikata, ki je seveda bil režimski, blokirati, mu to ni uspelo. Dopoldan tega dneva je tako pred Skupščino Republike Slovenije protestiralo preko 3.000 delavcev, ki so se kasneje preselili v Cankarjev dom, tam pa so jasno in glasno povedali, da so siti Jugoslavije in enopartijskega sistema, ob tem pa so se zavzeli za neodvisne sindikate in izvolili stavkovni odbor. Zadnji dogodek v sklopu litostrojske stavke je potekal nekaj dni kasneje, natančneje 15. 12. 1987, ko se je na izrednem zboru zbralo več kot 4.000 delavcev, na njem pa je bilo sprejeto povečanje plač. Sprejeti so bili tudi predlagani sklepi z zasedanja v Cankarjevem domu. Zatem je bil izvoljen Iniciativni odbor Socialdemokratske zveze Slovenije, ki je bila opozicija tedanji Zvezi komunistov Slovenije. Za prvega predsednika je bil izvoljen dr. France Bučar, ki pa je zelo hitro, praktično po nekaj urah, odstopil, vodenje pa je zatem prevzel France Tomšič (Tomšič 2002, str. 73–76).

Prunk in Ivanič (1996, str. 147–149) sta razloge za slovenske težnje po osamosvajanju, in tudi proces osamosvajanja, videla tudi v velikosrbskem načrtu in odkriti politiki proti vsem drugim enotam federacije, to pa je vodilo tudi v vse slabšo in neugodno ekonomsko politiko za Slovenijo. Slovenija se ni bila več pripravljena upogibati in prilagajati volji Beograda, slednji pa prav tako ni obetal napredka, približevanja Evropi in potrebne modernizacije. Veliko nam pove tudi dejstvo, da je Slovenija imela 2,5-krat višji nacionalni dohodek in družbeni produkt, kot je bilo takrat nacionalno povprečje.

»Zdi se, da se je v slovenski zavesti tudi zaradi zgodovinskih razlogov kot prevladujoč uveljavil t. i. maksimalistični pogled na demokracijo. Demokracija je bila prevladujoče razumljena kot družbeni koncept, ne le politični. Zato so tudi na proces demokratizacije gledali kot na uvajanje demokratičnih principov v gospodarstvu (delavska participacija) in sodelovanje pri odločanju na lokalni ravni (lokalna demokracija) ali na različnih področjih človekovega delovanja« (Valič Zver 2013, str. 67).

2.1. 57. številka *Nove revije*

Zagotovo je zelo pomemben dejavnik v procesu osamosvajanja Slovenije izid 57. številke *Nove revije*, ki je izšla v februarju 1987. Izvod je vseboval 16 avtorskih prispevkov in uvodnik, napisan s strani urednika. Omeniti velja, da se je do prispevkov kritično opredelilo

Predsedstvo Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (CK ZKS), češ da prinašajo in vsebujejo nedemokratična ter protijugoslovanska stališča. Branko Mamula, zvezni sekretar za ljudsko obrambo in admiral flote, ki prav tako ni varčeval s kritikami na račun 57. številke *Nove revije*, je dejal, da je ta revija »novi memorandum v izdaji slovenskih nacionalistov in meščanske desnice, bistvo tega pa je razbitje jugoslovanske skupnosti« (Pesek 2007, str. 44). Ob tem je treba dodati, da je bil krog intelektualcev, ki se je združeval v krogu *Nove revije*, usmerjen predvsem liberalno in katoliško (Prunk in Ivanič 1996, str. 150).

57. številka *Nove revije* je obsegala 250 strani, med drugim pa so bili v njej objavljeni prispevki Tineta Hribarja, Ivana Urbančiča, Dimitrija Rupla, Spomenke Hribar, Veljka Namorša, Alenke Goljevšček, Jožeta Pučnika, Gregorja Tomca, Franceta Bučarja, Petra Jambreka, Janeza Jerovška, Veljka Rusa, Marjana Rožanca, Jožeta Snoja, Draga Jančarja in Nika Grafenauerja. Zaradi objave prispevkov za slovenski nacionalni program je bil odstavljen odgovorni urednik *Nove revije* dr. Dimitrij Rupel. Glede na vse posledice in dogodke po objavi *Nove revije* lahko brez težav rečemo, da 57. številka *Nove revije* predstavlja prvo razčlenitev slovenskega nacionalnega programa (Slovenska pomlad 2008).

Prispevki, ki so predstavljali slovenski nacionalni program, so bili prvi resen konflikt in poseg v sestavo Jugoslavije, ki je bila sestavljena po načelu šestih republik, petih narodov, štirih jezikov, treh religij, dveh pisav in ene volje. Jože Pučnik je želel, da bi 57. številka *Nove revije* obsegala še članek z naslovom *Dvoje temeljnih zadev*, kjer je dejal, da je zahteva dokončno uresničenje slovenske državne suverenosti. Zaradi vseh pritiskov, napadov in gonje proti 57. številki *Nove revije* je bil članek objavljen komaj v poletju, in sicer v 63.–64. številki *Nove revije* (Pesek 2007, str. 48–49). Odziv Zveze komunistov Slovenije in tudi večine republiških vodstev na 57. številko *Nove revije* je bil odklonilen (Prunk in Ivanič 1996, str. 151).

2.2. Spremembe ustave

Kot pomemben dan je treba izpostaviti 16. 3. 1987, saj je Društvo slovenskih pisateljev izvedlo javno razpravo o ustavnih dopolnilih k zvezni ustavi. V juniju so se slovenski pisatelji tudi zavzeli za referendum o predlaganih spremembah ustave SFRJ. Septembra 1987 je k

sodelovanju in predlogom za spremembe ustave pristopilo tudi Slovensko sociološko društvo, ki je v ta namen ustanovilo delovno skupino. Društvo slovenskih pisateljev je 15. 2. 1988 ustanovilo svojo komisijo za pripravo nove slovenske ustave, 25. 4. 1988 pa se je v Ljubljani predstavilo gradivo za ustavo s tezami za ustavo Republike Slovenije – t. i. Pisateljsko ustavo (Bukovnik 2006, str. 14). V februarju 1989, po polletnem mirovanju, se je tudi končno realizirala pobuda za Zbor za ustavo. Poleg tez za ustavo Republike Slovenije, ki so pozabljale na socializem, samoupravljanje in tradicije OF, so slovenskemu partijskemu vodstvu težave povzročala tudi dopolnila k ustavi SFRJ (Pesek 2007, str. 51–52).

Zbor za ustavo je bilo združenje posameznikov, v katerem so sodelovali predstavniki Odbora za varstvo človekovih pravic, Društva pisateljev Slovenije, Slovenske kmečke zveze, Zveze socialistične mladine, Slovenske demokratične zveze in Univerzitetne konference Zveze socialistične mladine Slovenije (ZSMS) (Valič Zver 2013, str. 127). Vodenja zbora je prevzel Jožef Školč, nasledil pa ga je Igor Bavčar. Naslednji pomemben datum je 27. 9. 1989, ko je potekala skupščina Socialistične Republike Slovenije (SRS), ki je sprejela 81 amandmajev k republiški ustavi iz leta 1974. V ustavi se je na novo uveljavila narodna suverenost, sprejme pa se tudi formalna podlaga za prehod v parlamentarno demokracijo, kar pospeši in spodbudi ukrepe za samostojnost in odcepitev (Bukovnik 2006, str. 27). Amandmaji so naleteli na množično neodobravanje in nasprotovanje s strani jugoslovanske strani. Sprejeti amandmaji so bili zelo pomembni v procesu slovenskega osamosvajanja, vedeti pa je treba, da so oblasti v Beogradu želele sprejetje amandmajev preprečiti ali pa vsaj preložiti (Repe 2002, str. 177). Tudi Pesek (2007, str. 54) se strinja, da je sprejetje amandmajev k ustavi Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) pomembno vplivalo na normalizacijo političnega življenja v Sloveniji, ob tem pa so tudi pomembno slabili moč Beograda in vpliv slednjega na Slovenijo.

A težav so se seveda zavedali prav vsi nosilci oblasti v Beogradu. Tako Beograd ni sedel križem rok, saj je predsedstvo SFRJ 17. 11. 1989 sicer sprejelo predlog sprememb zvezne ustave, s čimer bi se država preoblikovala v federacijo, Slovenija pa je ta predlog zavrnila (Bukovnik 2006, str. 28–29). Zveza komunistov Jugoslavije je dokončno razpadla 20. 1. 1990, ko je slovenska delegacija zapustila kongres zveze komunistov Jugoslavije. Do takšne odločitve je prišlo zaradi zavrnitve zahtev po odpravi monopola partije, narodne enakopravnosti in vključevanja ter združevanja z Evropo (Bukovnik 2006, str. 32).

»Nazadnje je bil 23. 3. 1990 nared delovni osnutek nove slovenske ustave, ki jo je sprejel Zbor za ustavo. 10. 4. 1990 ga je objavil časopis Demokracija, pisan pa je bil že v obliki 164 členov in razdeljen po poglavjih« (Pesek 2007, str. 58).

»Ne glede na že pripravljeno Demosovo ustavo in Demosov prevzem zakonodajne ter izvršilne oblasti sta minili še skoraj dve leti, preden je bila ob prvi obletnici plebiscita, 23. 12. 1991, sprejeta Ustava Republike Slovenije« (Pesek 2007, str. 58).

2.3. Proces proti četverici

Proces proti četverici se začel 27. 4. 1988, ko je ekipa v sestavi Petra Prebila, Mirana Frumna, Draga Isajloviča, Sama Žorža in Braneta Ferfolje brez vseh pooblastil čez noč vdrla v prostore podjetja Mikro Ade. Glavni namen pregleda je bilo imetje Janeza Janše, ki je bil namestnik direktorja. Janez Janša naj bi se že pet let preveč ukvarjal s slovenskim in jugoslovanskim enopartijskim režimom (Omerza 2013, str. 7).

Proces proti četverici je zanetil slovensko pomlad, kot povod za omenjen proces pa bi naj bil dokument številka 5044-3, ki ga je Ivan Borštner odtujil in ga zatem odnesel na sedež tednika Mladina, in to že nekaj mesec pred majskimi aretacijami. Obenem bi naj bil Ivan Borštner tudi edini, ki je vedel, da ga zasleduje kontraobveščevalna služba. Dokument 5044-3 je govoril o premeščanju tankov, ki bi naj bili bližje meji, v Ljubljano in o ustanovitvi dveh večjih enot vojaške policije, ki bi spremljala in zbirala podatke o demonstracijah ter stankah v Sloveniji. Ključen dokument, ki je zanetil proces proti četverici, je bil stenogram 72. seje predsedstva CK ZKJ (Pesek 2007, str. 59–60). Na 72. seji predsedstva CK ZKJ, ki je potekala 25. 3. 1988, je Vojni svet ocenil, da v Sloveniji poteka protirevolucija, ob tem pa je skušal izsiliti represivne ukrepe zoper posameznike, ki delujejo proti Jugoslaviji (Prunk in Ivanič 1996, str. 151). Stenogram je vseboval podatke o delu tajnih služb, pripravah na aretacije odgovornih oseb, nadzoru ljudi ter drugih sankcijah proti ljudem, ki delajo proti Jugoslaviji. Stenogram bi naj Igor Bavčar fotokopiral in ga dal Janezu Janši, slednji pa ga je predal Franciju Zavrlu, odgovornemu uredniku Mladine. Na podlagi tega dokumenta je članek za revijo Mladina napisal Vlado Miheljak in ga poimenoval *Noč generalov*, Zavrl pa ga je

preimenoval v *Noč dolgih nožev*. Dodati je treba, da je Služba državne varnosti že od pomladi leta 1988 obdelovala in nadzirala Janeza Janšo in Igorja Bavčarja (Pesek 2007, str. 60–64).

31. 5. 1988 ob 6.20 zjutraj je Služba državne varnosti z nekaj kriminalisti vstopila na dom Janeza Janše, opravila hišno preiskavo in odšla z njim v prostore podjetja Mikro Ade, kjer so opravili hišno preiskavo, za katero ni bil izdan prav noben nalog. Poleg stenograma so bili najdeni tudi članki Marka Hrena, dr. Franceta Bučarja in Vlada Miheljaka. Istega dne je bil aretiran tudi Ivan Borštner, praporščak Jugoslovanske ljudske armade (JLA). Šlo je za usklajeno in dobro koordinirano akcijo. Dan pred aretacijo je potekalo več usklajevalnih sestankov, z rezultati srečanj pa je bil vseskozi seznanjen Tomaž Ertl, tedanji notranji sekretar (Pesek 2007, 60). Podobno trdi tudi Omerza (2013, str. 8, 131–142, 222–223), ki pravi, da je 30. 5. 1988 potekal zadnji usklajevalni sestanek Službe državne varnosti in Protiobveščevalne službe Jugoslovanske ljudske armade, kjer so bile usklajene vse aktivnosti za naslednje dni. Janez Janša je bil aretiran takoj naslednje jutro. Po zaslišanjih je bil prepeljan v zapor na Metelkovo. Ivan Borštner je bil prav tako aretiran isti dan, David Tasić pa je bil aretiran 4. 6. 1988. Franci Zavrl ni bil aretiran in se je lahko branil s prostosti. Oktobra istega leta je Vrhovno vojaško sodišče potrdilo sodbo ljubljanskega sodišča, Tasiću pa je bila kazen podaljšana na 10 mesecev.

»Proces proti četverici ali proces JBTZ je formalni epilog doživel šele 22. 2. 1995, ko je Vrhovno sodišče Republike Slovenije (v sestavi Tomo Grgič, Mitja Deisinger, Janez Breznik, Fedor Kosem in Alenka Jelenc Puklavec) na predlog državnega tožilstva razveljavilo sodbo Vojaškega sodišča v Ljubljani (27. 7. 1988), Vrhovnega vojaškega sodišča v Beogradu (30. 9. 1988) in tudi Zveznega sodišča v Beogradu (16. 5. 1989), kamor so se neuspešno pritožili obsojenci. Začuda so slovenski mediji o tem zelo skromno poročali ali celo zamolčali oz. spregledali to simbolno pomembno oprostitev četverice JBTZ, ki je sedem let poprej močno stresla in spremenila Slovenijo v njenih temeljih« (Omerza 2013, str. 276).

2.4. Odbor za varstvo človekovih pravic

Odbor za varstvo pravic Janeza Janše je bil ustanovljen tri dni po aretaciji Janeza Janše v prostorih Mladine v Ljubljani. 6. 6. 1988 se je preimenoval v Odbor za varstvo človekovih

pravic. Bojan Korsika, član kolegija Odbora, je v prvem sporočilu za javnost povedal, da se je z Janševo aretacijo začel proces, ki bi lahko imel katastrofalne politične posledice, ki zadevajo ne le Slovenijo, ampak tudi Jugoslavijo. Odbor za varstvo človekovih pravic je vodil Igor Bavčar. Odbor za varstvo človekovih pravic je 21. 6. 1988 organiziral kulturni miting na Kongresnem trgu v Ljubljani. Pri njegovi organizaciji so sodelovali tudi Škuc forum, Republiška konferenca ZSMS in Univerzitetna konferenca ZSMS, geslo kulturnega mitinga pa se je glasilo: »Za svobodo, za pravno varnost, človekove pravice – za Janeza, Ivana, Davida, za vse nas!« Kulturnega mitinga se je udeležilo več kot 30.000 ljudi, predsednik Igor Bavčar pa je dejal, da od zdaj naprej korak nazaj ni več mogoč. Delovanju Odbora za varstvo človekovih pravic se je 8. 6. 1988 pridružila tudi nova skupina, imenovana Komunisti za demokracijo, kar je kazalo na to, da prizadevanja Odbora podpira tudi dobršen del v osnovi drugače mislečih Slovencev in Slovencev. Mnenje v javnosti se je spreminjalo in jeseni istega leta se je več kot 70 intelektualcev odločilo, da zapustijo Zvezo komunistov Slovenije (Pesek 2007, str. 63–74).

Proti koncu junija 1988, natančneje 30. 6. 1988, je tožilec Živko Mazič dokončal s pisanjem obtožnice proti Borštnerju, Tasiču in Janši. 27. 7. 1988 je sledila razsodba ljubljanskega vojaškega sodišča, ki je obsodilo Borštnerja na štiri leta, Janšo in Zavrla na leto in pol, Tasiča pa na pet mesecev zapora. Še isti dan je pred sodiščem na Roški obtožene pričakalo 8.000 podpornikov, število podpornikov pa je rastlo iz dneva v dan. Ljudje so prinašali transparente, cvetje in izkazovali podporo obsojenim. 21. 11. 1988 je na Trgu revolucije potekalo novo zborovanje za človekove pravice, suverenost slovenskega naroda in ustavni referendum. Drugo večje zborovanje, na katerem se je zbralo več kot 10.000 ljudi, je potekalo 8. 5. 1989, uradno pa ga je sklicala ZSMS, saj ga je ljubljanska Socialistična zveza delovnega ljudstva (SDZL) prepovedala. Na slednjem je Tone Pavček prebral znamenito Majniško deklaracijo, kar je privedlo do dokončne ločitve uradne in alternativne politike (Pesek 2007, str. 66–70).

Odbor za varstvo človekovih pravic je organiziral več množičnih zborovanj v podporo četverici, in sicer prvo 21. 6. 1988 v Mostecu, ki se ga je udeležilo 15.000 ljudi, drugo je potekalo 22. 7. 1988 prav tako v Mostecu in s podobnim številom udeležencev, tretje je potekalo 27. 7. 1988 pred vojaškim sodiščem na Roški, četrto je potekalo 21. 11. 1988 na Trgu revolucije, zadnje večje zborovanje pa je potekalo v organizaciji Odbora 8. 5. 1989 na Kongresnem trgu, ki se ga je udeležilo več kot 20.000 ljudi (Omerza 2013, str. 271). Točnih

številka o udeležbi na posameznih shodih in mitingih ni, saj recimo Bukovnik (2006, str. 18) navaja, da se je zborovanja na dan 21. 5. 1988 udeležilo 50.000 ljudi.

Janša, Tasič in Zavrl so bili izpuščeni po tretjini kazni, in sicer Janša 7. 8. 1989, Tasič 26. 9. 1989, Zavrl pa 25. 1. 1990. Zadnji izmed četverice, Ivan Borštner, se 2. 4. 1990 enostavno ni vrnil v zapor, za slednje pa ga nihče ni preganjal (Omerza 2013, str. 275).

V nadaljevanju je Odbor za varstvo človekovih pravic sprejel odločitev, da se ne bo organiziral kot politična stranka, s svojim delovanjem pa je Odbor prenehal v maju 1990, ko je v sporočilu za javnost povedal, da je njegovo poslanstvo izčrpano (Pesek 2007, str. 71). Omerza (2013, str. 271–276) je povzel delovanje Odbora za varstvo človekovih pravic tudi v številkah. Ugotovil je, da je Odbor za varstvo človekovih pravic od 3. 5. 1988 pa vse do 4. 8. 1989 pridobil 109.804 individualnih članov oz. simpatizerjev ter 1.153 kolektivnih članov, med katere so spadala razna podjetja, ustanove, društva in šole. Odbor za varstvo človekovih pravic je prenehal z delovanjem 18. 5. 1990.

Omeniti je treba, da so aktivnosti Odbora za varstvo človekovih pravic pomembno vplivali na razplet dogodkov v Sloveniji in da je odmevno delovanje Odbora pustilo velike posledice tudi pri članih Komunistične partije, saj je v njej prihajalo do vse večjih trenj in nesporazumov (Kavčič 1996, str. 294).

2.5. Majniška deklaracija

Majniška deklaracija je bila skupek tez za ustavo Republike Slovenije. Sporočilo je bilo kratko, udarno in zelo jasno. Po mnenju dr. Franceta Bučarja gre za dokument, ki ga lahko označimo za najbolj čist in natančno opredeljen dokument, napisan na temo slovenske države (Pesek 2007, str. 72–76). Majniško deklaracijo so napisali dr. Dimitrij Rupel, dr. France Bučar, dr. Hubert Požarnik, Veno Taufer in Janez Janša (Slovenska pomlad 2008).

Izpostaviti je treba veliko zborovanje oz. protestni shod, ki je potekal na Kongresnem trgu v Ljubljani 8. 5. 1989. Takrat je Tone Pavček prebral besedilo Majniške deklaracije (Blažič in drugi 2006, str. 16). Majniško deklaracijo, ki je bila objavljena 10. 5. 1989 v Delu, so

podpisali DSP, SDZ, SKZ, SKSG, SDZS, v kasnejših verzijah pa so se pojavljali tudi UK ZSMS Ljubljana in Društvo skladateljev Slovenije (Pesek 2007, str. 73).

Podpisniki listine so izjavljali in sporočali naslednje (Peterle 2005, str. 14):

1. »hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda«;
2. »kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope«;
3. »glede na zgodovinsko prizadevanje slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:
  - spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,
  - demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,
  - družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije«.

Delovna skupina, ki je koordinirala aktivnosti glede Majniške deklaracije, je Temeljno listino Slovenije dokončala 22. 6. 1989. Temeljna listina je bila ponujena v podpis celotni slovenski oblasti. Časnik Delo je v juliju objavil nekaj zanimivih pisem. Med drugim velja izpostaviti pismo Spomenke Hribar, ki je ugotavljala, da je »Temeljna listina zakamuflirana s temelji real socializma« (Pesek 2007, str. 75).

Končno besedilo Majniške deklaracije oz. Temeljne listine Slovenije 1989 je bilo sprejeto 27. 6. 1989 na 5. seji SZDL Slovenije (Blažič in drugi 2006, str. 21).

»Zaključimo lahko, da je 57. številka *Nove revije* spodbudila tudi širši dialog med vladajočima ZKS in SZDLS na eni ter opozicijo na drugi strani. Javne tribune so tako namesto monologa vladajočih vse bolj postajale dialog med zagovorniki nasprotujočih si političnih konceptov« (Gabrič 2005, str. 1173).

2.6. Nove politične organizacije

»6. 1. 1989 je bil sprejet zakon o političnem združevanju, ki je zagotavljal svobodo političnega organiziranja in postavil pravzaprav tako blage pogoje za registracijo političnih strank, da jih je bilo čez slabi dve uri na Slovenskem že več kot 70. Če je v zadnji petih letih 80. let še veljalo, da je lažje organizirati »društvo« kot pa politično organizacijo, je bil v prvi polovici 90. let položaj obraten. Lažje je bilo organizirati politično stranko kot društvo« (Pesek 2007, str. 83).

V nadaljevanju predstavljam najpomembnejša politična gibanja in organizacije v procesu slovenskega osamosvajanja. Najprej so predstavljena nova demokratična gibanja, nato pa še starejše, že obstoječe družbeno-politične organizacije.

2.6.1. Slovenska kmečka zveza (SKZ)

Ustanovni zbor Slovenske kmečke zveze in Zveze slovenske kmečke mladine je potekal 12. 5. 1988 v Unionski dvorani v Ljubljani. Ustanovnega zbora se je udeležilo več kot 1.500 ljudi. Slovenska kmečka zveza se je sicer registrirala kot društvo, za predsednika pa je bil izvoljen Ivan Oman. Valič Zver (2013, str. 135–136) izpostavlja, da je Slovenska kmečka zveza sprva delovala kot prostovoljna in stanovska organizacija kmetov, konec leta 1990 pa se je preimenovala v Slovensko kmečko zvezo – Ljudsko stranko, a to še ni bilo zadnje preimenovanje. Julija 1992 se je stranka preimenovala v Slovensko ljudsko stranko. Nujno je treba dodati, da sta Slovenska kmečka zveza in Zveza slovenske kmečke mladine delovali pred tem pod okriljem starih političnih sil, zaradi tega niso enotno podpirali vrednot in ciljev koalicije Demos (Pesek 2007, str. 83–87).

2.6.2. Slovenska demokratična zveza (SDZ)

Slovenska demokratična zveza se je kot stranka prvič v javnosti pojavila 22. 12. 1988, ko je v Dnevniku objavila svoj program. Prva cilja sta bila lastna država in samostojnost. Stranka je bila ustanovljena 11. 1. 1989 v Cankarjevem domu. Prvi predsednik je postal dr. Dimitrij Rupel, sam pa je večkrat izpostavil, da izhaja stranka iz zahtev in pobud, danih na 1. zboru

slovenskih kulturnih delavcev, ki je potekal 2. 6. 1988 (Pesek 2007, str. 87–90). Javnost in okolica sta bili do ustanovitve Slovenske demokratične zveze izrazito nastrojeni, še posebej s strani ljudi, ki so podpirali stare sile in Jugoslavijo (Valič Zver 2013, str. 139).

2.6.3. Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS)

Socialdemokratska zveza Slovenije je imela svoje začetke v delavskem gibanju in protestih v Litostroju leta 1987. Tako kot pri mnogih drugih strankah je tudi v tem primeru potekal prvi formalni dogodek v Cankarjevem domu, in sicer 1. 3. 1989, ko je potekala seja Sveta. Za predsednika je bil izvoljen France Tomšič, novembra istega leta pa je predsednik postal Jože Pučnik. Februarja naslednje leto se je stranka preimenovala v Socialdemokratsko stranko Slovenije (SDSS) (Pesek 2007, str. 90–95). Člani SDSS so si prizadevali za neodvisna sindikalna gibanja, 31. 1. 1989 pa je bil ustanovljen neodvisni Sindikat strojnega osebja Slovenije ter Istre, ki mu je predsedoval Slavko Kmetič. Socialdemokratska zveza Slovenije je bila ustanovljena 16. 2. 1989. Sredi maja so na svoji seji predsedstva med drugim predlagali enoten nastop demokratičnih sil na prihodnjih volitvah. France Tomšič je zaradi svojih izjav in aktivnosti užival čedalje manjšo podporo znotraj stranke, zato ga je novembra 1989 na mestu predsednika zamenjal dr. Jože Pučnik (Valič Zver 2013, str. 141–145). Omeniti velja poglede Erika Modica, sodelavca tako Franceta Tomšiča kot Jožeta Pučnika. Modic je ocenil, da je Tomšič kazal neverjetno navezanost na delavski razred, pri tem pa je veljal za zelo vztrajnega, Jože Pučnik pa je bil na drugi strani zelo močna oseba in klasičen intelektualec (Pesek 2013, str. 254).

2.6.4. Zeleni Slovenije

Zeleni Slovenije so bili ustanovljeni 11. 6. 1989 v Mostecu. Predsednik je postal dr. Dušan Plut. Zeleni se niso kaj prida ukvarjali z nacionalnim vprašanjem, saj so v ospredje postavljali predvsem ekološke teme (Pesek 2007, str. 95–97). Zeleni so se že od svojega nastanka naprej soočali z očitki, da so podaljšana roka starih nedemokratičnih sil, še posebej po delitvi stranke, ko je podpredsednik Mauricio Olenik po vstopu Zelenih Slovenije v koalicijo Demos ustanovil svojo zeleno listo znotraj Zveze komunistov Slovenije (Valič Zver 2013, str. 146–147).

2.6.5. Slovenski krščanski demokrati (SKD)

Slovensko krščansko socialno gibanje (SKSG) je bilo ustanovljeno 10. 3. 1989 v Ljubljani (Pesek 2007, str. 97–99). Ustanovni zbor Slovenskih krščanskih demokratov je potekal kar na občnem zboru Društva 2000, ki je do tedaj združeval izobražence, ki so delili vrednote krščanskega socializma. Društvo 2000 je delovalo že vse od leta 1969 (Valič Zver 2013, str. 145). Na ustanovnem kongresu je predsednik postal Peter Kovačič Peršin, ki je bil proti tradicionalnemu političnemu udejstvovanju, tajnik stranke pa je postal Lojze Peterle. Prvi je kmalu zatem odstopil, novembra 1989 pa je predsednik postal Lojze Peterle. Stranka se je preimenovala v Slovenske krščanske demokrate (Pesek 2007, str. 97–99).

2.6.6. Slovenska obrtniška stranka (SOS) in Slovenska obrtno-podjetniška stranka (SOPS)

Slovenska obrtniška stranka je bila ustanovljena 3. 2. 1990 v Kranju. Stranka je podpirala sodelovanje s kasnejšo koalicijo Demos, predsednik stranke pa je bil Franc Golija. Slovenska obrtno-podjetniška stranka je bila ustanovljena dva dni prej, torej 1. 2. 1990, za predsednika pa je bil izvoljen Rado Bergant (Pesek 2007, str. 100–102). Člani Slovenske obrtniške stranke so si prizadevali predvsem za svobodno gospodarsko pobudo in enakopravnost zasebnega gospodarstva (Valič Zver 2013, str. 147).

2.6.7. Sivi panterji

Stranka je bila usmerjena predvsem k upokojencem, ustanovljena pa je bila 18. 1. 1990. Sedež je imela v Mariboru. Predsednik je postal mag. Dragan Černetič (Pesek 2007, str. 102–103). Stranka se je priključila kasnejši koaliciji Demos, a stranka ni imela nobenega člana Vlade. 4. 3. 1991 so iz koalicije Demos tudi izstopili, saj se niso strinjali z zamrznitvijo usklajevanja pokojnin (Valič Zver 2013, str. 148).

2.7. Obstoječe politične stranke in družbene organizacije

V tem poglavju podrobneje predstavljam politične stranke in preostale družbene organizacije, ki so obstajale že pred procesom slovenske osamosvojitve in so imele določeno tradicijo ter povezavo s starim sistemom.

2.7.1. Zveza socialistične mladine (ZSMS)

Zveza socialistične mladine je bila mladinska organizacija, ki je s svojimi aktivnostmi in dogodki izobraževala in pripravljala kadre za Zvezo komunistov Slovenije. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je sodelovala in vključevala tudi nekaj drugih organizacij, kot je Zveza slovenske kmečke mladine, kasneje pa tudi Zelene (Valič Zver 2013, str. 151). Novembra 1989 je potekal 13. kongres ZSMS, po spremembah statuta pa lahko rečemo, da je bila tedaj ZSMS prva reformirana politična organizacija v Sloveniji. V svojem programu niso predvideli socialistične Slovenije, ampak Republiko Slovenijo. Predsednik ZSMS je bil Jožef Školč (Pesek 2007, str. 105–107). Zveza socialistične mladine Slovenije je ignorirala nacionalno vprašanje Slovenije (Valič Zver 2013, str. 151).

2.7.2. Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL)

V januarju 1990 so v SZDL pripravili osnutke in gradivo za novo stranko, kmalu zatem pa so se preimenovali v Socialistično zvezo Slovenije (SZS). Kot datum nastanka so socialisti ohranili datum 27. 4. 1941, v juniju 1990 pa so se ponovno preimenovali, tokrat v Socialistično stranko Slovenije (SSS). Vodenje stranke je prevzel mag. Viktor Žakelj (Pesek 2007, str. 107–109). Socialisti so svojo prihodnost videli v Jugoslaviji, ki bi morala še naprej temeljiti na samoupravnem socializmu (Valič Zver 2013, str. 151).

2.7.3. Zveza komunistov Slovenije (ZKS) – Stranka demokratične prenovе (ZKS – SDP)

Zveza komunistov Slovenije se je že od leta 1987 naprej soočala z odhodi vidnih članov in nesoglasji znotraj partije. Tako bi jo naj v tem obdobju zapustilo skoraj 10.000 članov. ZKS je

konec leta 1989 napovedala sestop z oblasti. V stranki je vseskozi prihajalo do konfliktov med Milanom Kučanom, ki je bil predstavnik mlajše generacije, na drugi strani pa Francem Popitom, ki je vztrajal, da se obdrži kontrolo nad delom sodišč, vojsko in notranjimi zadevami. ZKS je bila zadnja stranka, ki je izpeljala preobrazbo, kot datum ustanovitve pa je zabeležen 4. 2. 1990 (Pesek 2007, str. 109–112). Bukovnik (2006, 33) dodaja, da je vodenje ZKS prevzel dr. Ciril Ribičič, ki je nasledil Milana Kučana.

Zagotovo je bil zelo odmeven dogodek na 14. Kongresu ZKJ, ko so člani Zveze komunistov Slovenije zapustili Kongres ZKJ v Beogradu. To je bilo januarja 1990. To bi naj tudi odločilno vplivalo na kasnejše volitve in zmago na volitvah aprila 1990, pri tem pa je »prenoviteljem« precej šlo na roko tudi dejstvo, da so mnogo let prevladovali na političnem parketu (Valič Zver 2013, str. 150).

2.8. Koalicija Demos

V tem pomembnem poglavju predstavljam nastajanje in nastanek koalicije Demos, njenega voditelja dr. Jožeta Pučnika, na koncu poglavja pa bo obravnavan tudi razpad koalicije Demos.

2.8.1. Nastanek koalicije Demos

V času nastajanja novih strank so vodje opozicijskih strank spoznali, da se je treba združiti, in sicer tako programsko kot organizacijsko, ter skupaj nastopiti na spomladanskih volitvah. Predlog za ime Demos je bil podan s strani Matjaža Šinkovca. Po nekajtedenskih pogajanjih je bil podpisan sporazum o ustanovitvi koalicije Demos, in sicer 27. 11. 1989. V koalicijo Demos so se združile Slovenska demokratična zveza, Socialdemokratska zveza Slovenije in Slovenski krščanski demokrati, medtem ko je Slovenska kmečka zveza dogovor podpirala zgolj načelno. Kljub temu so se kasneje, v začetku leta 1990, v koalicijo Demos vključili Zeleni Slovenije in Slovenska kmečka zveza, v februarju 1990 Slovenska obrtniška stranka, in sicer kot pridružena članica, naslednji mesec pa še Sivi panterji. Koaliciji Demos je predsedoval dr. Jože Pučnik, v predsedstvo Demos pa je vsaka stranka predlagala dva

posameznika. Program koalicije Demos je obsegal več točk, ki so se nanašale na odnos do preteklosti, državno ureditev, gospodarstvo, varstvo okolja, kmetijstvo, obrambo, socialno politiko, zdravstvo, šolstvo in kulturo (Valič Zver 2008, str. 58–60). Demos je bil ustanovljen po ključu 3 + 1, kar je pomenilo, da so bili socialdemokrati (SDZS), demokrati (SDZ) in krščanski demokrati (SKD) za skupen nastop na volitvah, kmetje (SKZ) na drugi strani pa so privolili le v enoten program (Pesek 2013, str. 255). Demos je pripravil in imel za prioriteto predvsem vzpostavitev državne samostojnosti (Peterle 2002, str. 130).

2.8.2. Dr. Jože Pučnik

Kot najpomembnejšega akterja koalicije Demos bi lahko izpostavili dr. Jožeta Pučnika, rojenega 9. 3. 1932 v Črešnjevcu pri Slovenski Bistrici. Slednji je že na začetku 50. let prejšnjega stoletja izdajal ilegalno glasilo *Iskanja*, ki je vsebovalo politično vsebino. Pučniku je grozila izključitev, zato se je iz gimnazije raje izpisal sam. Kasneje je bil izključen iz gimnazije za kar štiri leta, zato je odšel na služenje vojaškega roka, maturo pa je opravljal po vrnitvi. Študiral je na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1958 tudi diplomiral in se zaposlil kot asistent. Zaradi članka z naslovom *Naša družbena stvarnost in naše iluzije*, ki je bil objavljen v *Novi reviji* 57, je bil jeseni 1958 aretiran. 30. 3. 1959 je bil Jože Pučnik obsojen na devet let strogega zapor. Leta 1961 so Pučniku kazen znižali na sedem let, kasneje pa je bil 17. 6. 1963 pogojno izpuščen. Čim se je vrnil domov in v javno življenje, je ponovno spisal nekaj člankov, med drugim članek z naslovom *O dilemah našega kmetijstva*, filmsko kritiko *Iz oči v oči* in članek *O metodah in perspektivah družbenega življenja*. Zaradi slednjega je bil tudi obsojen. Sodišče je preklicalo pogojni izpust in preostanek kazni je moral preživeti v zaporih na Dobu. Dvajset mesecev je preživel kar v samici. Ob tem mu Filozofska fakulteta ni želela izdati potrdila o diplomiranju, Pučnik pa se je odločil za beg v tujino, natančneje v Nemčijo, kjer je dobil politični azil. Zaposlil se je v cinkarni in pristanišču, ob delu pa študiral na univerzi v Hamburgu, kjer je študij zaključil z doktoratom leta 1971. Kasneje je deloval kot predavatelj in znanstvenik, vse dokler se ni ponovno vključil v politično dogajanje. Med drugim je sodeloval tudi pri nastajanju 57. številke *Nove revije*. Leta 1989 se je vrnil v Slovenijo, kjer je od nastanka pa vse do razpada predsedoval Demosu. Umrli je 11. 1. 2003 (Valič Zver 2013, str. 170–176). Po Pučnikovi smrti je prišlo v Državnem zboru do sramotnega prerivanja strank, saj v poslanskih skupinah LDS, SNS ter ZLSD niso

bili naklonjeni predlogu, da se skliče in opravi žalno sejo Državnega zbora. V četrtek se je Jožetu Pučniku z minuto molka poklonila slovenska Vlada, naslednji dan pa je bila izvedena žalna seja Državnega zbora, ki jo je po premisleku sklical Borut Pahor, tedanji predsednik Državnega zbora. Kljub izvedeni žalni seji pa je bil puščen slab pečat (Pesek 2013, str. 18–22).

2.9. Prve demokratične volitve

Predsednik skupščine SRS Miran Potrč je razpisal prve večstrankarske skupščinske volitve po drugi svetovni vojni in volitve članov predsedstva in predsednika SRS. Tako se je 8. 4. 1990 volilo 160 delegatov v družbenopolitični zbor in zbor občin republiške skupščine ter v prvem krogu predsednika in člane predsedstva Republike Slovenije. Štiri dni zatem se je volilo tudi 80 delegatov v republiški skupščinski zbor združenega dela. 22. 4. 1990 je potekal drugi krog predsedniških volitev (Bukovnik 2006, str. 32–35). V Sloveniji je še vedno ostal delno stari pravni sistem, zato so volitve potekale za tri zборе: družbenopolitični zbor, zbor občin in zbor združenega dela. Še vedno pa je obstajalo tudi predsedstvo republike (Dvajset samostojnih 2012).

V času volilne kampanje je bilo moč opaziti, da se je volilna kampanja vodila in odvijala ob očitnem pomanjkanju prepotrebnih izkušenj, opozoriti pa je treba, da so mediji, predvsem nacionalna televizija, izpostavljali in bolj promovirali stare politične stranke oz. sile (Repe 2002, str. 127).

Blažič in drugi (2006, str. 28) navajajo, da je 9. 5. 1990 potekala konstitutivna seja Skupščine Republike Slovenije, medtem ko je koalicija Demos v treh zborih zasedla 126 sedežev od skupaj 240 sedežev. Za predsednika skupščine je bil izvoljen France Bučar. Podobno navaja tudi Pesek (2012, str. 18), ki pravi, da je »koalicija Demos na volitvah v tri zборе republiške skupščine dobila večino poslanskih sedežev, v najbolj prestižni zbor – Družbenopolitični zbor – pa je bilo od 80 delegatov kar 47 takih, ki so pripadli njeni koaliciji.« Valič Zver (2013, str. 208) številko sicer nekoliko popravi, saj naj bi koalicija Demos osvojila 127 sedežev v 240-članski Skupščini, a o točnih številkah ni veliko govora, več je govora o ocenah.

»Postavitev samostojne in demokratične slovenske države je bil ključni politični cilj Demosa, koalicije demokratičnih strank pod vodstvom Jožeta Pučnika, ki je 8. in 22. 4. 1990 v Sloveniji zmagala na prvih demokratičnih volitvah po skoraj pol stoletja komunistične vladavine« (Peterle 2005, str. 7).

Pesek (2012, str. 18–37) dodaja, da bi volitve zmagala Zveza komunistov Slovenije – Stranka demokratične preнове, ki je sicer posamično osvojila največ sedežev, a veliko premalo, da bi lahko resno ogrozila koalicijo Demos. Pri tem še moram dodati, da nihče natančno ne ve, koliko sedežev je v resnici osvojila koalicija Demos, po ocenah pa nekje med 127 in 134. Prav je, da predstavim tudi razmerje v prejetih glasovih v Družbenopolitični zbor. Vse stranke koalicije Demos so prejele skupaj 54,8 % glasov. Sledila je ZKS – Stranka demokratične preнове, ki je osvojila 17,3 % glasov. Tretja je bila ZSMS – liberalna stranka s 14,5 % prejetimi glasovi, prag pa je presegla tudi Socialistična stranka Slovenije, ki je osvojila 5,4 % glasov (Zajc 2000, str. 26).

2.9.1. Volitve predsednika

Za izvolitev predsednika sta bila potrebna dva kroga volitev, saj v prvem ni nobeden od kandidatov dosegel absolutne podpore, torej več kot 50 % glasov. V prvem krogu, ki je potekal na nedeljo, 8. 4. 1990, so kandidirali štirje kandidati. Volilna udeležba je bila 83,51-odstotna. Že v prvem krogu je zmagal Milan Kučan, kandidat Zveze komunistov Slovenije – stranke demokratične preнове, ki je prejel 44,4 % glasov oz. 538.278 glasov. V drugi krog se je še uvrstil kandidat Demosa, Jože Pučnik, ki je prejel 26,6 % glasov oz. 322.706 glasov. Tretji je bil Ivan Kramberger, ki je prejel 18,5 % glasov oz. 224.162 glasov, zadnje mesto pa je osvojil kandidat Zveze socialistične mladine Slovenije, Marko Demšar, ki je prejel 10,4 % glasov oz. 126.424 glasov (Pesek 2007, str. 139). V drugem krogu predsedniških volitev, ki je potekal 22. 4. 1990, je z 58,6 % glasov zmagal Milan Kučan, Jože Pučnik pa je osvojil 41,4 % glasov (Bukovnik 2006, str. 35).

2.9.2. Volitve članov Predsedstva

Volitve za dodatne člane Predsedstva so potekale na nedeljo, 8. 4. 1990. Poleg Milana Kučana so bili v Predsedstvo izvoljeni še Matjaž Kmecl, Ivan Oman, Dušan Plut in Ciril Zlobec (Bukovnik 2006, str. 35).

Tabela 2.1: Rezultati volitev v Predsedstvo Republike Slovenije

Zaporedna številka	Kandidat	Predlagatelj	Število glasov	Število glasov v %
1.	Ciril Zlobec	SZS – SZDL	637.517	53,6 %
2.	Dušan Plut	Demos	453.626	38,1 %
3.	Matjaž Kmecl	ZKS-SDP	454.633	38,2 %
4.	Slavoj Žižek	ZSMS	431.206	36,3 %
5.	Alojz Križman	SZS – SZDL	342.341	28,8 %
6.	Peter Novak	SZS – SZDL	212.182	17,8 %
7.	Franc Miklavčič	Demos	236.663	19,9 %
8.	Ivan Oman	Demos	550.529	46,3 %
9.	Dimitrij Rupel	Demos	408.868	34,4 %
10.	Boštjan M. Zupančič	ZKS – SDP	239.737	20,2 %
11.	Bogdan Oblak	ZSMS	194.689	16,4 %
12.	Miroslava Geč Korošec	SZS – SZDL	292.466	24,6 %

Vir: Pesek (2007, str. 140)

Po pregledu rezultatov lahko opazimo, da sta bila v Predsedstvo Republike Slovenije izvoljena dva člana koalicije Demos, kar pomeni, da so večino v Predsedstvu Republike Slovenije obdržale stranke, ki so bile na oblasti pred procesom demokratizacije Slovenije.

2.9.3. Volitve v Družbenopolitični zbor

Volitve v Družbenopolitični zbor so prav tako potekale na nedeljo, 8. 4. 1990. Ugotovljeno je bilo, da je bilo veljavnih 1.128.425 glasovnic. Na podlagi tega je bilo moč ugotoviti, da je sedež v Družbenopolitičnem zboru dobilo 17 delegatov, na državni ravni pa se je podelilo še 61 mandatov. Dodati velja, da sta bila dva sedeža namenjena tudi predstavnikoma italijanske in madžarske narodne manjšine. Za predstavnika manjšin sta bila potrebna dva kroga glasovanj (Slovenska pomlad 2008).

Tabela 2.2: Število mandatov v Družbenopolitičnem zboru

Zaporedna številka	Ime liste/stranke	Število glasov v %	Število sedežev v Družbenopolitičnem zboru
1.	ZKS – SDP	17,28 %	14
2.	ZSMS – LS	14,49 %	12
3.	SKD	12,98 %	11
4.	SKZ	12,55 %	11
5.	SDZ	9,51 %	8
6.	Zeleni Slovenije	8,84 %	8
7.	SDZS	7,39 %	6
8.	SZS – SZDL	5,37 %	5
9.	SOS	3,54 %	3
10.	Italijanska narodna manjšina		1
11.	Madžarska narodna manjšina		1

Vir: prirejeno po Pesek (2007, 141–142) in Valič Zver (2013, str. 209)

Na podlagi tabele lahko ugotovimo, da je koalicija Demos osvojila 47 sedežev od 80, za preboj pa so liste oz. stranke potrebovale 2,5-odstotni prag. Predsednik Družbenopolitičnega zbora je postal dr. Ludvik Toplak (SKZ), podpredsednik pa Tone Peršak, ki je prihajal iz vrst SDZ (Slovenska pomlad 2008).

2.9.4. Volitve v Zbor občin

Volitve v Zbor občin so potekale 8. 4. 1990, in sicer v 80 volilnih enotah. Drugi krog je bil potreben v kar 65 enotah, saj je bilo v prvem krogu izvoljenih samo 15 delegatov. Demos je v Zboru občin močno zmagal, saj je osvojil več kot 50 sedežev (Pesek 2007, str. 142).

2.9.5. Volitve v Zbor združenega dela

Volitve v Zbor združenega dela so potekale v veliki večini 12. 4. 1990, razen v primeru, kjer so se volili člani s področja gozdarstva in kmetijstva. Organizacije in drugi predlagatelji za člane v Zbor združenega dela so bili zelo raznoliki, in sicer od političnih strank in društev do drugih organizacij. Po sistemu predlaganja in nominiranja bi ga lahko primerjali tudi z današnjim Državnim svetom. Glasovnico je oddalo 736.999 oz. 74,29 % upravičencev. Koalicija Demos je v tem organu osvojila okrog 30 sedežev, zelo močna pa je bila skupina neodvisnih članov Zbora združenega dela (Pesek 2007, str. 142).

2.10. Imenovanje prve vlade

V nadaljevanju je dr. Pučnik zavrnil funkcijo mandatarja, kljub temu da mu je to mesto ponudil Lojze Peterle. Lojze Peterle je 24. 4. 1990 postal tudi uraden kandidat za mandatarja s strani koalicije Demos (Pesek 2012, str. 19–21).

Kot zanimivost lahko tudi povem, da je bila prva slovenska vlada po zasedbi res velika, saj je štela kar 27 članov. 16. 5. 1990 je bil dan, ko je bila izvoljena republiška vlada, ki se je uradno imenovala Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije, Lojze Peterle pa je prejel 184 glasov podpore (Pesek 2012, str. 26).

Vlada se je v prvih tednih in mesecih delovanja srečevala z mnogimi težavami, ki so se kopičile iz dneva v dan, največ pozornosti pa je bilo namenjene gospodarstvu in pravnemu sistemu. Stanje v gospodarstvu je bilo zelo resno, saj je industrijska proizvodnja konec leta 1990 padla na raven iz leta 1980 (Valič Zver 2013, str. 253–257).

2.11. Plebiscit

Konec septembra 1990 so bile sprejete spremembe Ustave Republike Slovenije, s katerimi je Slovenija prevzela nadzor nad Teritorialno obrambo Slovenije (Kotar 2000, str. 317).

Člani vlade so na svoji 36. seji spoznali, da je treba izvesti plebiscit čim prej, ob tem pa se člani vlade sploh niso zavedali, kakšen zalogaj je priprava plebiscita. Zaustavilo se je tudi sprejemanje nove ustave. V sredini novembra je prišlo do tajnega zasedanja poslanskega kluba Demos v Poljčah, teden po posvetu v Poljčah pa je minil predvsem v obtožbah na račun dr. Pučnika, češ da je javnost prehitro seznanil z zaključki srečanja. 21. 11. 1990 so člani skupščine končno prejeli osnutek Zakona o plebiscitu. Prenovitelji so sicer želeli točko umakniti z dnevnega reda, a s proceduralnimi predlogi niso bili uspešni. Po mnogih predstavitev republiških sekretarjev in razpravah članov skupščine je bil predlog Zakona o plebiscitu potrjen s 126 glasovi. Štirje so se glasovanja vzdržali, nihče pa ni nasprotoval. To opozarja predvsem na to, da se mnogo delegatov sploh ni opredelilo, saj je imelo glasovalno pravico 240 delegatov. Zakon o plebiscitu še ni imel točnega datuma veljave oz. roka, ko bo pričel delovati. Vpisan je bil zgolj okviren rok, prav tako pa ni bilo postavljenega kvoruma. Obe pomembni vsebini plebiscita so prepustili pogajanjem pri Milanu Kučanu. Delegati so končno odločali o Zakonu o plebiscitu 6. 12. 1990. Prvotnemu predlogu zakona se je dodal datum plebiscita, in sicer 23. 12. 1990. Uvedel se je tudi šestmesečni rok za uveljavitev ljudske volje. Na koncu je Zakon o plebiscitu prejel podporo 203 delegatov. Nihče ni nasprotoval, štirje pa so se vzdržali (Pesek 2012, str. 83–111).

Plebiscit je potekal 23. 12. 1990. Vprašanje na plebiscitu se je glasilo: »Ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?«. Nadalje Pesek (2012, str. 120) zapiše, da je po podatkih Republiške volilne komisije za samostojno Slovenijo glasovalo 1.289.369 volilnih upravičencev. Proti je bilo 57.800 volivcev, neveljavnih pa je bilo 12.412 glasovnic.

Bukovnik (2006) nadaljuje, da je 26. 12. 1990 slovenska skupščina ugotovila, da je na plebiscitu glasovalo 93,2 % volilnih upravičencev. Za samostojno in neodvisno Slovenijo se je izreklo 88,5 % vseh volilnih upravičencev oz. 95 % udeleženih na referendumu.

2.12. Razglasitev samostojnosti

Volja ljudstva je bila jasna, zato je šla vlada v izpeljavo aktivnosti in aktov, ki so potrebni za razglasitev samostojnosti. V poletju 1991 so bili sprejeti mnogi pomembni akti, kot so Deklaracija o suverenosti Republike Slovenije, Zakon o plebiscitnih postopkih, Zakon o carinski službi in zakoni o Banki Slovenije, tujcih ter mnogi drugi (Valič 2008, str. 69). Novi državni simboli so bili sprejeti le 48 ur pred razglasitvijo samostojnosti v Ljubljani (Pesek 2007, str. 361).

25. 6. 1991 so vsi trije zbori slovenske skupščine sprejeli več zakonov, potrebnih za razglasitev Republike Slovenije. Obdobje pred 25. 6. 1991 sicer ni navdajalo z optimizmom, saj so pretekli meseci minili v znamenju neuspešnih pogajanj z drugimi republikami in federalnimi organi, s katerimi smo želeli doseči sporazumno razdružitev (Repe 2004, str. 17). Slovenija je 25. 6. 1991 postala samostojna država, saj so poslanci Skupščine Republike Slovenije sprejeli Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ustavni zakon za njeno izvedbo in Deklaracijo o neodvisnosti. Naslednji dan je potekala slovesnost ob razglasitvi na Trgu republike v Ljubljani (Blažič in drugi 2006).

»Z razglasitvijo samostojne in neodvisne Slovenije se je zaključil stoletje in pol dolg narodnoemancipacijski proces, katerega rezultat je samostojna slovenska država« (Čepič 2011, str. 31).

2.13. Nastanek Slovenske vojske in vojna za Slovenijo

Preden se dotaknemo vojne, je prav, da predstavim nekaj pomembnih dogodkov, ki so vplivali na formiranje slovenske vojske, proračuna in drugih pomembnih aktov, s katerimi

smo branili svojo ozemeljsko suverenost in celovitost. Že v maju 1990 je prihajalo do odvažanja orožja iz teritorialne obrambe. Reakcija Slovenije je bila hitra in pravočasna, kraja orožja pa je kljub vsemu imela tudi dobro posledico, saj so se vrste teritorialne obrambe močno prečistile (Janša 2013, str. 95–100). Do razorožitve in premestitev orožja Teritorialne obrambe Republike Slovenije je prišlo po ukazu Ivana Hočevarja, ki se je skliceval na tedaj protiustavni ukaz Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo in navodila Vojaškega sveta SFRJ. Gre za enega najsramotnejših dogodkov slovenske novejšje zgodovine, zaradi tega pa je bilo treba vložiti ogromne napore v ponovno oborožitev (Bela knjiga slovenske osamosvojitve 2013).

Orožje Teritorialne obrambe je bilo v lasti posameznih občin in nikakor ni bilo lasti tedanje Republike Slovenije. Slovenija je kasneje po več poteh želela in zahtevala, da se orožje vrne. Tem pozivom so se pridružili tudi zvezni organi, tudi tedanje predsedstvo, a rezultatov ni bilo. Zaradi kraja orožja je bil velik del Teritorialne obrambe močno demotiviran, nato pa je povsem naključno, na predlog Antona Krkoviča, nastala organizacija Manevrska struktura narodne zaščite, ki je bila v tistem obdobju edina obrambna sila Slovenije, saj Teritorialna obramba zaradi poveljnika Hočevarja ni delovala tako, kot bi morala. Slovenskim oblastem je poveljnika Ivana Hočevarja končno uspelo razrešiti konec septembra 1989, ko ga je nasledil major Janez Slapar (Guštin 2008, str. 98–102).

Zelo pomemben datum v procesu slovenske osamosvojitve je bil 17. 12. 1990, ko je v Kočevski Reki potekal 1. javni postroj enote Teritorialne obrambe – 30. razvojne skupine, iz katere se je kasneje oblikovala 1. specialna brigada MORiS. Šlo je za močno sporočilo svetu, da je Slovenija država, ki ne bo popuščala pritiskom, pri tem pa bo branila svoje ozemlje (Blažič in drugi 2006, str. 44).

Poskusi proti ustanovitvi Slovenske vojske so se nadaljevali. Pesek (2007, str. 419) omeni, da je bila v februarju 1991 s strani Dušana Pluta in Jožefa Školča predstavljena Deklaracija za mir, s čimer bi se v Ustavo zapisalo, da bo Slovenija država brez vojske. Takoj zatem je tedanji republiški sekretar za ljudsko obrambo napisal pismo, v katerem je nacionalno varnost označil kot ključno komponento slovenske osamosvojitve. Pri sprejemanju zakonodaje, proračuna in drugih pomembnih aktov za slovensko vojsko je prihajalo do velikih nesoglasij, in sicer tako med člani predsedstva kot tudi med člani skupščine. V skupščini so sprejemanju

in podpori slovenski vojski nasprotovali predvsem člani Liberalne demokracije Slovenije, SSS in SDP (Pesek 2007, str. 435–452).

»Predsedstvo Republike Slovenije je 18. 3. 1991 v vedno bolj zaostrenih razmerah ustanovilo Operativno koordinacijsko telo za primer izrednih razmer, ki sta ga vodila Igor Bavčar in Janez Janša. Usklajevalo je varnostne in obrambne priprave ter med vojno opravljalo naloge štaba vrhovnega poveljnika. Glavni oboroženi sili Slovenije sta bili Teritorialna obramba in Policija« (Vojna za Slovenijo 2001).

2.14. Vojna za Slovenijo

»Enote za vojaški poseg proti Sloveniji sta oblikovala ljubljanski, mariborski, reški, zagrebški in varaždinski korpus ter letalski korpus JLA. Vsi so bili pod poveljstvom 5. armadnega poveljstva v Zagrebu. V Sloveniji je imela JLA približno 22.300 vojakov. Slovenska Teritorialna obramba je štela 16.000 pripadnikov, med vojno pa se je število povečalo na 35.200. Slovenska policija je imela okoli 10.000 aktivnih in rezervnih pripadnikov, JLA pa je imela popolno premoč v orožju« (Vojna za Slovenijo 2001). 26. 6. 1991 je malo pred poldnevom s strani Jugoslavije prišla vojna napoved, ob 12. uri pa se je na svoji edini seji sestal svet predsedstva za obrambo. Opažene so bile povečane aktivnosti JLA. Med drugim se je zaprl zračni prostor za civilno letalstvo, prihajalo pa je tudi do večjih premikov vojaških enot, še posebej 13. oz. reškega korpusa. JLA si je za cilj postavilo zasesti letališča in vse mejne prehode do 27. 7. 1991 do 12. ure. Še isti dan, torej 26. 6. 1991, je v Ljubljano prišlo ogromno novinarjev, ki jih je zanimala situacija v Sloveniji, in tudi nekaj tujih diplomatov (Janša 2013, str. 222–223).

2.14.1. Četrtek, 27. 6. 1991

Med proslavo ob osamosvojitvi je prihajalo vse več informacij, da se zunaj slovenske meje oblikujejo čete vojakov, ki bodo krenile proti Sloveniji. Tako je ena izmed kolon JLA ob 1.15 že prečkala slovensko mejo in se napotila proti Novemu mestu. Ob 2.40 je iz vojašnice na

Vrhniki proti letališču Brnik krenil prvi oklepni bataljon. Do hujšega spopada je prvi dan vojne prišlo v Kosezah pred Ilirsko Bistrico, kjer so padli trije vojaki JLA (Janša 2013, str. 224–240).

2.14.2. Petek, 28. 6. 1991

Po noči brez spanca je prišlo v Teritorialno obrambo precej okrepitev in rezervistov, nove enote Teritorialne obrambe pa so se pomikale proti mejnim prehodom, ki jih je sovražnik prejšnji dan zavzel. Pomemben dogodek tega dne se je zgodil ob 9.50, ko so slovenske enote napadle oklepno kolono JLA na Medvedjeku. Do smrtnih žrtev je prišlo s strani letalstva JLA. Umrlo je šest voznikov tovornjakov (Vojna za Slovenijo 2001).

2.14.3. Sobota, 29. 6. 1991

»V noči s petka na soboto so se predstavniki Slovenije v Zagrebu sestali s tremi zunanjimi ministri Evropske skupnosti in predsednikom Zveznega izvršnega sveta (ZIS). Sprejeli so dogovor o ustavitvi sovražnosti, ki pa je bil tako nejasen, da do njegove uresničitve ni prišlo« (Vojna za Slovenijo 2001). JLA je zahtevala kapitulacijo Slovenije in preklic nedavno sprejetih političnih odločitev, rok za odgovor na poziv pa je bil do 9. ure naslednji dan (Janša 2013, str. 262).

2.14.4. Nedelja, 30. 6. 1991

Do prvih napetosti je prišlo že zjutraj oz. dopoldan, ko se je ob 9. uri sprožil zračni alarm, saj so z letališč na Hrvaškem proti Sloveniji vzletela letala JLA. Na koncu se ni zgodilo nič, saj so se letala kmalu po vzletu obrnila (Vojna za Slovenijo 2001). Na ta dan je JLA kršila dogovor o prekinitvi ognja, v sosednji Hrvaški pa so se pripravljale nove enote JLA za vstop v Slovenijo (Bukovnik 2006, str. 69).

2.14.5. Ponedeljek, 1. 7. 1991

Okrog pol tretje ure zjutraj je prišlo do eksplozije in požara v skladišču orožja JLA v Črnem Vrhu nad Idrijo. V skladišču je bilo orožje slovenske Teritorialne obrambe (Vojna za Slovenijo 2001). Proti večeru je prišel nov ultimat s strani Beograda, ki si je na vse načine želel pokoriti Slovenijo. Vodilni politiki Slovenije so v tem času skušali dopovedati predstavnikom drugih držav, da naj prenehajo govoriti in podpirati idejo o enotni državi Jugoslaviji (Janša 2013, str. 271).

2.14.6. Torek, 2. 7. 1991

Že navsezgodaj so pomemben napredek dosegle enote Teritorialne obrambe, ki so napadle oklepno kolono v Krakovskem gozdu in ji povzročile ogromno škode. Ob tem je skušal oklepno mehanizirani bataljon JLA iz Jastrebarskega prodreti na naša tla in s tem osvoboditi obkoljeno kolono v Krakovskem gozdu, a je bil ustavljen zaradi velikih izgub na poti. Vojaki JLA niso imeli nobene rešitve. Zaradi tega so zapustili svoje oklepnike, kmalu zatem pa so bili zajeti (Vojna za Slovenijo 2001). 2. 7. 1991 je bil zelo pomemben dan, ki je nakazal smer vojne in končni rezultat. Zelo pomemben in pozitiven dogodek se je zgodil na mejnem prehodu v Šentilju, kjer je Teritorialna obramba osvojila slovensko mejo in s tem odprla pomembne povezave z razvitejšim delom Evrope (Janša 2013, str. 279).

2.14.7. Sreda, 3. 7. 1991

V sredo, 3. 7. 1991, je proti Sloveniji krenila oklepno mehanizirana divizija, ki bi močno okrepila JLA na naših tleh. Zaradi slabega stanja in okvar na poti je bila omenjena divizija prisiljena v obrat, s čimer je njihov pohod proti Sloveniji propadel. Tudi JLA je sprejela dogovor o ustavitvi ognja. JLA je vseeno izkoriščala helikopterje prve pomoči in na naša tla dovažala okrepitve, a Slovenija zaradi dogovora o premirju ni ukrepala (Vojna za Slovenijo 2001). 3. 7. 1991 se je največ dogajanja odvijalo na Štajerskem in v Prlekiji, dan pa je minil v senci mirovnih pogajanj v Zagrebu (Janša 2013, str. 285).

2.14.8. Četrtek, 4. 7. 1991

Četrtek, 4. 7. 1991, je bil dan, ko so bili vsi mejni prehodi pod slovenskim nadzorom in upravljanjem. Enote JLA so se vračale na Hrvaško in v vojašnice. Med drugim je Slovenija dovolila umik tudi tankovski koloni z Brnika in oklepnikom pri Dravogradu. V Mariboru je bil pri napadu JLA na policijsko vozilo ubit policist Robert Hvalc (Vojna za Slovenijo 2001).

2.14.9. Petek, 5. 7. 1991

Potekala je seja Predsedstva Republike Slovenije, ki pa ni sprejela nobenih trdnih sklepov v zvezi z vojno (Janša 2013, str. 290). Bukovnik (2006) dodaja, da so zunanji ministri držav Evropske skupnosti v Haagu sprejeli deklaracijo o Jugoslaviji. V njej so med drugim zahtevali, da se zamrznejo vse osamosvojitvene aktivnosti od plebiscita naprej.

2.14.10. Sobota, 6. 7. 1991

Dan je minil v znamenju priprav na Brionska pogajanja.

2.14.11. Brionska deklaracija in konec vojne

»7. 7. 1991 so se na Brionih sestali predstavniki Slovenije, SFRJ in Evropske skupnosti. Sprejeta je bila t. i. Brionska deklaracija, s katero je bil uveden trimesečni moratorij za slovensko osamosvajanje. Kljub temu sta Slovenska vojska in Policija ohranili popolno suverenost na slovenskem ozemlju in zato je Predsedstvo SFRJ 18. 7. 1991 sprejelo odločitev, da se JLA v treh mesecih z orožjem in opremo umakne iz Slovenije« (Vojna za Slovenijo 2001). »Zadnji konvoj in s tem pripadnik JLA je slovensko ozemlje zapustil 26. 10. 1991, ko je iz koprskega pristanišča odplula ladja Sveti Štefan« (Prebilič 2008, str. 126).

»Po nepopolnem pregledu je imela JLA 44 mrtvih in 146 ranjenih, slovenska stran pa 19 mrtvih in 182 ranjenih. Ubitih je bilo 12 tujih državljanov. Ne vemo, koliko slovenskih

vojakov je bilo ubitih ob poizkusu bega iz JLA. Ujetih je bilo 4.693 pripadnikov JLA in 252 zveznih policistov. V vojnih dneh je bilo 72 večjih in manjših spopadov. Uničenih, poškodovanih ali zajetih je bilo 31 tankov, 22 oklepnih transporterjev, šest helikopterjev JLA in po pregledu v JLA 6.787 kosov pehotnega, 87 kosov artilerijskega in 124 protiletalskega orožja« (Vojna za Slovenijo 2001).

2.14.12. Umrli v vojni za Slovenijo na slovenski strani

Spletna stran Policije (2012) poroča, da je v vojni za Slovenijo umrlo 6 policistov, in sicer Šoster Franc, Robert Hvalc, Marijan Dobelšek, Stanislav Strašek, Bojan Štumberger in Željko Ernoić. Na spletni strani Zveze veteranov vojne za Slovenijo (2014) lahko najdemo tudi padle člane Teritorialne obrambe. To so bili Jernej Molan, Dejan Bizjak, Stanislav Požar, Toni Mrlak, Sebastijan Miran, Vincenc Repnik, Edvard Pepelko, Miroslav Moljk, Peter Petrič, Franci Uršič in Anton Žakel.

Pri preučevanju in raziskovanju gradiva, ki obravnava ali našteva padle v vojni za Slovenijo, moram dodati, da sem bil precej razočaran nad dejstvom, da se padlim v vojni za Slovenijo ne posveti več pozornosti in tudi literature, ki bi enotno poročala o vseh.

2.15. Mednarodno priznanje Slovenije

Pridobivanje mednarodne podpore je bilo eno od najpomembnejših poglavij procesa osamosvajanja Slovenije. Za potrebe mednarodnih dejavnosti je bilo treba tudi reorganizirati Ministrstvo za zunanje zadeve, ob tem pa si je morala Slovenija prizadevati za dobre stike s svojimi sosedami. Septembra 1990 so bili vzpostavljeni tudi stiki z nekaterimi drugimi državami, ki so bile v procesu osamosvajanja. To so bile Litva, Latvija in Estonija. 16. 12. 1991 so države Evropske skupnosti sprejele odločitev, da bodo priznale državi Slovenijo in Hrvaško, odločitev pa bi naj brez ponovne razprave obveljala šele 15. 1. 1992. Kljub takšni odločitvi držav članic Evropske skupnosti so nekatere države, kot so recimo

Nemčija, Švedska in tudi Islandija, priznale samostojno Slovenijo 19. 12. 1991 (Rupel 2002, str. 159–160).

Kot najpomembnejše partnerje v procesu priznavanja s strani mednarodne skupnosti je treba izpostaviti Sveti sedež in Nemčijo (Dolinar 2004, str. 11). Neodvisno in samostojno Slovenijo so pred mnogimi priznanji s strani držav članic Evropske skupnosti že pred tem priznale nekatere druge države. Sosednja Hrvaška je Slovenijo priznala že 26. 6. 1991. Kmalu zatem so Slovenijo priznale tudi novonastale države iz Baltika, torej Litva, Latvija in Estonija, za njimi pa so sledila priznanja s strani Gruzije, Ukrajine in Belorusije. Vatikan in San Marino sta Slovenijo priznala 13. in 14. 1. 1992. Priznanje s strani Kanade in Avstralije smo prejeli 15. in 16. 1. 1992. Slednji sta bili tudi prvi prekomorski državi, ki sta priznali Slovenijo. Pomembno je bilo tudi priznanje s strani Rusije, ki je Slovenijo uradno priznala 14. 2. 1992 (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012).

Tem dogodkom so sledili še mnogi drugi pomembni dogodki, ki so utirali Sloveniji pot v mednarodno skupnost. Izpostaviti velja priznanje Slovenije s strani ZDA, ki ga je bila Slovenija deležna 7. 4. 1992. 22. 5. 1992 se je Slovenija včlanila tudi v Organizacijo združenih narodov (Rupel 2002, str. 160). Slovenija je postala 176. polnopravna članica Organizacije združenih narodov (Bukovnik 2006, str. 88).

Slovenijo je do avgusta 1992 priznalo 92 držav (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012). Prvi uradni obisk Slovenije kot mednarodno priznane države je potekal 18. 1. 1992, in sicer smo ga dobili iz sosednje Avstrije, ko nas je obiskal Alois Mock, tedanji zunanji minister Republike Avstrije. Govora je bilo predvsem o vzpostavitvi sodelovanja in gospodarstvu (Rupel 1992, str. 259).

Zelo pomemben mejnik naše države v mednarodni skupnosti je bila tudi vključitev Slovenije v Svet Evrope. Slovenija je za članstvo v Svetu Evrope zaprosila 29. 1. 1992, sprejeta pa je bila 14. 5. 1993. V obdobju do danes smo se izkazali kot zgledna država članica (Stalno predstavništvo Republike Slovenije pri Svetu Evrope 2014).

2.16. Razpad koalicije Demos

Stališča članic koalicije Demos so bila v mnogih pogledih različna že vse od ustanovitve, različnost pa se je še povečala in stopnjevala po zmagi na volitvah. Dodatno je nesoglasja in trenja povzročala neugodna medijska klima. Prva opazna razhajanja so se pojavila v poletju 1990, ko je prišlo do več očitkov o slabem vodenju Vlade in zanemarjanju strank na račun Demosa ter mnogih medsebojnih pismih. Naslednji kamen spotike sta bila privatizacijska zakonodaja in denacionalizacijska zakonodaja, ki sta nastajali spomladi leta 1991. Kriza se je stopnjevala in v poletju 1991 je prišla pobuda za odstop Antona Drobniča z mesta javnega tožilca. Peter Jambreč je predlagal rekonstrukcijo Vlade in obeti niso bili optimistični. Slovenija je po osamosvojitvi na mednarodnem prizorišču požela ogromno uspehov, a nesoglasja med Lojzom Peterletom in Dimitrijem Ruplom so naraščala, stališča Demokratske stranke do koalicije pa so se vse bolj razhajala. Koalicija Demos je razpadla 30. 12. 1991, in sicer en teden po sprejetju nove ustave. Kljub mnogim poskusom dr. Pučnika za nadaljevanje sodelovanja in oblikovanje nove koalicijske pogodbe ter volitve v letu 1992 so bila razhajanja vse večja. Aprila 1992 je bil Lojze Peterle razrešen z mesta predsednika Vlade, po volitvah v decembru 1992 pa je oblast prevzela Liberalno-demokratska stranka, ki jo je vodil Janez Drnovšek (Valič Zver 2013, str. 293–302).

V tem poglavju sem podal podroben pregled slovenskega osamosvajanja, v prihodnjih poglavjih pa se bom posvetil gimnazijskemu izobraževanju v Republiki Sloveniji. Podrobnejši pregled slovenske osamosvojitve sem opravil tudi zaradi tega, ker sem tekom preučevanja gradiv za magistrsko nalogo dobil občutek, da je na to zelo pomembno poglavje slovenske zgodovine pripravljene zelo malo literature.

3. GIMNAZIJSKO IZOBRAŽEVANJE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Veljavni Zakon o gimnazijah (2007), opredeljuje program gimnazije kot štiriletni srednješolski program. Izobraževalni proces se odvija v skladu s sprejetim letnim načrtom, ki med drugim obsega načrt vpisa, razporeditev oddelkov in skupin, razporeditev in obseg pouka ter drugih aktivnosti v skladu s predmetnikom, strokovno izobraževanje zaposlenih in druge predvidene aktivnosti. Letni načrt dela se sprejme na podlagi razpoložljivih finančnih sredstev, ob tem pa lahko šola organizira tudi dodatne izobraževalne aktivnosti, če se s tem strinjajo starši.

Obstaja več vrst gimnazijskih programov. To so (Seznam javno veljavnih izobraževalnih programov za pridobitev srednješolske izobrazbe 2014):

- gimnazija;
- gimnazija s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre;
- gimnazija z italijanskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre;
- dvojezična slovensko-madžarska gimnazija;
- klasična gimnazija;
- ekonomska gimnazija;
- ekonomska gimnazija s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju v Slovenski Istri;
- tehniška gimnazija;
- tehniška gimnazija s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju v Slovenski Istri;
- umetniška gimnazija, ki se deli na glasbeno, plesno, likovno in dramsko-gledališko smer;
- umetniška gimnazija s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju v Slovenski Istri, ki se deli na glasbeno in likovno smer;
- nekateri drugi zasebni programi gimnazij: škofijska gimnazija Vipava, gimnazija Želimlje, škofijska klasična gimnazija Ljubljana Šentvid in škofijska gimnazija Antona Martina Slomška;

- Waldorfska gimnazija.

Preden zaključim s tem podpoglavjem, je treba izpostaviti tudi nekaj statističnih podatkov, ki se navezujejo na število gimnazijcev po letih vpisa.

Tabela 3.1: Vpis v srednješolske programe po letih

Šolsko leto	NPI	SPI	SSI	GIM	PTI	PT	MT
2000/01	3.439	25.629	33.576	33.628	7.763	95	378
2001/02	3.012	23.812	31.987	35.794	7.811	193	621
2002/03	2.785	22.211	32.120	37.179	7.592	218	1.073
2003/04	2.556	20.614	32.599	38.082	7.805	260	1.287
2004/05	2.247	19.046	32.736	38.352	7.773	293	1.445
2005/06	1.902	17.664	32.598	38.413	7.428	309	1.546
2006/07	1.630	15.939	32.078	37.810	7.047	343	1.428
2007/08	1.320	14.381	31.300	36.425	6.564	376	1.257
2008/09	1.125	13.139	30.929	35.126	5.693	372	1.134
2009/10	1.052	12.361	30.910	33.861	5.273	406	1.192
2010/11	875	11.900	30.688	32.432	4.839	429	1.077
2011/12	836	11.750	30.542	31.315	4.386	313	759
2012/13	797	11.643	30.366	30.324	3.955	366	713

Vir: Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport v Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o poklicnem izobraževanju (2014, str. 7).

Ob tem je treba predstaviti tudi obrazložitev kratic, ki predstavljajo srednješolske programe: NPI – Nižje poklicno izobraževanje; SPI – Srednje poklicno izobraževanje; SSI – Srednje strokovno izobraževanje; GIM – Gimnazija (splošna in strokovna); PTI – Poklicno-tehnično izobraževanje; PT – Poklicni tečaj; MT – Maturitetni tečaj (Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o poklicnem izobraževanju 2014, str. 7).

3.1. Oblikovanje in spremljanje kurikula v šolskem sistemu v Republiki Sloveniji

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje je bil ustanovljen 16. 5. 1996, njegov ustanovitelj pa je Vlada Republike Slovenije. Strokovni svet je bil ustanovljen z namenom odločanja o vprašanih in strokovnih zadevah glede splošnega izobraževanja in z namenom strokovne pomoči (Strokovni svet Vlade RS za splošno izobraževanje 2014).

Med drugim je Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje pristojen za naslednja področja na polju srednješolskega izobraževanja (Strokovni svet Vlade RS za splošno izobraževanje 2014):

- določa vzgojne in izobraževalne programe na področju splošnega izobraževanja in daje mnenje k programom na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti;
- sprejema vzgojni program domov za učence in vzgojni program dijaških domov;
- določa predmetnike in predmetne kataloge znanj za gimnazijo in za maturitetni tečaj;
- določa izpitne kataloge znanj za preverjanje ob koncu posameznega obdobja v osnovni in glasbeni šoli ter za maturo;
- daje mnenje k predmetnim in izpitnim katalogom znanj v delu, ki se nanaša na splošnoizobraževalne predmete oz. vsebine v poklicnem oz. strokovnem izobraževanju;
- potrjuje učbenike v izobraževalnih programih na področju splošnega izobraževanja;
- ugotavlja enakovredni izobrazbeni standard izobraževalnih programov zasebnih šol na področju osnovnošolskega izobraževanja in splošnega srednjega izobraževanja.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (2007) dodaja, da so člani strokovnega sveta imenovani za obdobje šestih let.

Pri spremembah šolskega kurikula ima zelo pomembno vlogo Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Zavod sodeluje pri spreminjanju in implementaciji sprememb v šolskem kurikulu, zato sam Zavod raziskuje, analizira in daje mnenja na spremembe v kurikulah v Sloveniji (Zavod RS za šolstvo 2014).

4. DRŽAVLJANSKA VZGOJA

O državljanski vzgoji lahko govorimo z dveh vidikov, prvič kot o vzgoji državljanek in državljanov ter drugič kot o pouku o ustanovah države. V zadnjem obdobju raziskav s področja državljanske vzgoje je treba izpostaviti Bourdieja (Šimenc 2012, str. 22), ki pravi, da »šolska institucija prispeva k reprodukciji kulturnega kapitala in s tem k strukturi socialnega prostora«. Po njegovem razmišljanju je šola eden izmed dveh pomembnih mehanizmov reprodukcije, drugi je družina. Če se dotaknemo drugega vidika državljanske vzgoje, je treba ugotoviti, da se v tem primeru bolj ali manj ukvarjamo s pedagoško prakso, kar pa je veliko bolj zapleteno (Šimec 2012, str. 21–22).

»Ne tako dolgo nazaj sam koncept državljanske vzgoje ni bil tako zelo izrazito viden predmet razprav v globalnem kontekstu. Danes najbolj očitno viden predmet razprav zagotavlja UNESCO, svetovni forum na področju izobraževanja, kulture in znanosti« (Šimenc 2012, 24).

Sardoč (2011, str. 11) meni, da »sodobne razprave v politični teoriji izpostavljajo, da je najpomembnejša naloga sodobnega sistema javnega šolanja kot skupnega prostora za oblikovanje 'aktivnih' državljanov posamezne demokratične skupnosti vsako novo generacijo pripraviti za njihove odgovornosti kot državljane«. Pri tem je treba dodati, da mora sistem javnega šolstva zagotavljati skupne prostore, ki bodo oblikovali državljane, pri tem pa se naj vključuje vrednote, ki bodo vsem otrokom enotne.

Državlјanska vzgoja je v središču mnogih razprav in projektov, ki se dotikajo vloge in pomena javnega izobraževalnega sistema pri vzgajanju državlјanek in državlјanov kot sodelujočih subjektov politične skupnosti. Sodobna državljanska vzgoja ima tudi zelo pomembno mesto na listi prednostnih nalog UNESCA na področju izobraževanja (Šimenc 2012, str. 27 in 33). O pomembnosti državljanske vzgoje in izobraževanja državlјanov je pisal že Aristotel (v Šimenc 2012, str. 33), ki pravi: »Državlјana je treba oblikovati tako, da bo ustrezal obliki vladanja, pod katero živi, saj ima vsaka oblast posebno obliko osebnosti, ki jo le-ta oblikuje in ohranja. Značaj demokracije ustvarja demokracijo, karakter oligarhije pa ustvarja oligarhijo.«

Pri umeščanju problematike s področja državljske vzgoje v širši okvir, torej v okvir političnih, ekonomskih, kulturnih in družbenih sprememb, se v sodobnem svetu odpirajo tri pomembnejša vprašanja. Prvo vprašanje se dotika prepoznavanja znanj in vrlin, ki jih je treba razvijati. Pri tem vprašanju se soočita dva koncepta. Prvi, ki ga bom imenoval minimalistični, izpostavlja strpnost kot temeljno vrline, ki definira državljanstvo, ki temelji na človekovih pravicah. Na drugi strani zagovorniki maksimalističnega pristopa izpostavljajo avtonomijo, participacijo, spoštovanje članov skupnosti in razvijanje kritičnega razmišljanja. Pri drugem pomembnejšem vprašanju je treba opredeliti vlogo in pomen institucij pri promoviranju državljskih vrlin. Ob tem je treba dodati, da je treba v tem pogledu ločiti med dvema pogledoma, ki sta si različna v tem, katera institucija bi naj imela prednost pri vzgajanju državljskih kompetenc. Prvi pogled govori o tem, da ne bi nobena družbena institucija smela imeti monopola pri promoviranju in vzgajanju državljskih kompetenc. Tako bi moral prosti trg sam poskrbeti za izobraževanje na področju državljskih kompetenc. Drugi pogled predstavi stališče, da je zaradi omejitev svobodnega trga nujno potrebno, da to izgubo nadomesti javno šolstvo. Kljub različnim pogledom med minimalisti in maksimalisti pa je skupno stališče, da je državljska vzgoja ključna za zagotavljanje obstoja družbe kot takšne (Šimenc 2012, str. 37–41).

Dürr (2005, str. 57) meni, da »izobraževanje za demokratično državljanstvo sestavlja sklop pojmov in ključnih vrednot, ki so skupne vsem sodobnim demokracijam. Nekateri od teh temeljnih konceptov so:

- človekove pravice in svoboščine;
- demokracija;
- državljan;
- civilna družba;
- globalizacija;
- razvoj.

4.1. Državlјanska vzgoja v učnih načrtih

Šola je najmočnejši ideološki aparat, ki gradi socialno otroštvo mladih. V šolanje so vključeni mladi vseh generacij in tudi slojev, mladi pa so v procesu šolanja v najpomembnejši fazi osebnostnega razvoja. Šola ni neposreden posrednik ideološkosti, ampak se le-to posreduje posredno – v samem življenju v šoli. Vsebina in obseg ideološkosti se sicer sproti spreminjata, odvisno predvsem od stopnje in tipov šolanja, ob tem pa vsaka skupina mladih običajno osvoji ideologijo v okviru vloge, ki jo bo opravljala v odraslosti. Po Althusserjevem mnenju je šolski sistem zelo močen ideološki posrednik, precej bolj kot mediji in druge državne institucije, saj noben drug sistem nima toliko dni in ur z obvezno prisotnostjo mladih (Ule 2008, str. 135).

Šimenc (2012, str. 49–51) izpostavlja, da programi državljanske vzgoje, ki v učnih načrtih vključujejo državljansko vzgojo kot samostojni predmet in tudi medpredmetno, vključujejo štiri pomembne vsebine. Veldhuis (v Šimenc 2012, str. 50) pravi, da so te sestavine:

- politična razsežnost: sodelovanje v procesih demokratičnega odločanja;
- pravna razsežnost: poznavanje in uresničevanje državljanskih pravic in odgovornosti;
- družbeno-kulturna razsežnost: spoštovanje temeljnih demokratičnih vrednot, nacionalne zgodovine, jezika in kulturne dediščine;
- socialno-ekonomska razsežnost: zlasti boj zoper socialno izključenost in marginalizacijo, upoštevanje novih oblik dela in razvoja skupnosti.

»Državlјanska vzgoja je del nacionalnih kurikolov v vseh državah. V šolah poteka na tri glavne načine. Lahko je samostojni predmet, lahko je integrirana v drugi predmet ali učno področje ali pa se poučuje kot medpredmetna tema. Pogosto se izvaja na vse tri načine« (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2013, str. 13).

Državlјanska vzgoja je kot predmet dobila posebno mesto v Beli knjigi, ki je bila temelj za spremembe šolske zakonodaje v letu 1996. Temu primerno je mesto državljanski vzgoji postavil tudi Zakon o osnovni šoli, ki je v svojem drugem členu opredelil razvijanje narodne zavesti, identitete in pripadnosti, zgodovino Slovenije ter spodbujanje odgovornosti kot ene izmed prioritet. Je pa treba poudariti, da so učenci v osnovni šoli v dveh razredih skupaj imeli

samo 70 ur vsebin s področja državljske vzgoje, kar pa je seveda zelo malo, ob tem pa je treba povedati, da je medpredmetna povezava v Sloveniji zelo šibka (Šimenc 2012, str. 89–90).

Državljanstvo se najpogosteje pojavlja v vzgoji in izobraževanju pri predmetu državljska vzgoja. »Ne glede na poimenovanje, obliko in obseg državljske vzgoje v različnih državah in izobraževalnih sistemih je prevladujoči diskurz institucionaliziran v učnih načrtih oz. najpomembnejših normativnih dokumentih v formalnem izobraževanju, ki določajo namene, cilje in vsebino predmeta. Učni načrti so s tega vidika diskurzivno polje, kar pomeni, da artikulirajo prevladujoči diskurz državljanstva in državljske vzgoje ter se spreminjajo hkrati z njim« (Bezjak 2011, str. 137).

Koncept državljske vzgoje v učnih načrtih je danes orientiran precej nacionalno, predvsem zaradi dolge tradicije povezave državljanstva, države in izobraževanja, spremembe, ki stremijo h globalnemu znanju, pa se izvajajo zelo počasi. Predstavimo lahko raziskavo Abowitza in Harnisha iz leta 2006, ki sta z analizo in pregledom ameriških učnih načrtov predstavila značilnosti, vsebino ter druga izhodišča dveh smeri, ki bi naj prevladovala na področju državljske vzgoje v svetu. S tem predstavi republikanski in liberalni diskurz, ki sta najvplivnejša in najpogostejša koncepta državljske vzgoje. Za republikanski vidik državljske vzgoje je vseskozi značilno poudarjanje pripadnosti, identitete in navezanosti državljanov na nacionalno ter lokalno skupnost, učni načrti pa pri tem večkrat izpostavljajo tudi potrebo po domovinskih čustvih. Republikanski vidik državljske vzgoje daje veliko pomembnost tudi politični participaciji mladih, le-to pa se razume kot sodelovanje pri upravljanju in vključevanje v civilno-družbene ter prostovoljske organizacije. Pomembnejše teme, ki prevladujejo v takšnih učnih načrtih, so vsebine s področja demokracije, tradicije, institucij in dokumentov ter nacionalne zgodovine. Učenci bi se naj pri obravnavi teh tem naučili tudi nekaterih vrednot, kot so domoljubje, spoštovanje, dolžnosti in odgovornost ter dialog (Bezjak 2011, str. 137–139).

Drugi prevladujoč vidik državljske vzgoje v učnih načrtih je liberalni diskurz. Ta vidik poudarja posameznikovo svobodo in izpostavlja posameznikove pravice do svobodnega oblikovanja svojega življenja. Med prevladujočimi vrednotami so enakopravnost, strpnost, pluralnost in svoboda. Posebej poudarjen je način izobraževanja z izkustvenimi metodami,

torej vključevanjem raznih simulacij in s sodelovanjem v pluralnem okolju. Liberalni koncept državljske vzgoje se navezuje na obravnavo večkulturnih družb, zgodovino, nacionalne politike in sistem, človekove pravice ter verske raznolikosti. Liberalni koncept državljske vzgoje ne izpostavlja domoljubja kot temeljne vrednote. Predstavi jo le kot lojalnost enakopravnosti in svobodi. Pri tem je treba dodati, da sta oba avtorja pri svoji raziskavi izhajala iz nacionalnega diskurza državljske vzgoje. Za slednjega je temeljnega pomena, da razumemo državljanstvo kot izključujoč pravni status, ki je definiran z dolžnostmi in pravicami (Bezjak 2011, str. 138–139).

4.2. Državljska vzgoja v slovenskem izobraževalnem sistemu

Državljska vzgoja kot predmet je v slovenskem izobraževalnem sistemu prisoten v 7. in 8. razredu osnovne šole, soroden predmet pa je na voljo izbrati tudi v 9. razredu osnovne šole kot izbirni predmet. Imenuje se državljska kultura. V srednješolskem izobraževanju državljska vzgoja kot predmet ni prisotna. Vsebine s tega področja se sicer pojavijo v nekaterih predmetih s področja družboslovja, a obseg in kvaliteta sploh nista znana in določena. V osnovnih šolah je državljska vzgoja postala samostojni obvezni predmet v letu 1998, ko je v okviru reforme šolstva med leti 1996–1999 prišlo do spremembe predmeta etika in družba v predmet državljska vzgoja in etika. Po več kot desetih letih izvajanja državljske vzgoje v Sloveniji velja splošna ocena, da je omenjen predmet potreben, več pa je neenotnosti predvsem pri vprašanju, katere vsebine bi se naj obravnavale pri predmetu državljske vzgoje v Sloveniji. V Sloveniji imamo nacionalne učne načrte na področju državljske vzgoje (Bezjak 2011, str. 144–145).

»Prvi učni načrt za državljsko vzgojo v Sloveniji je bil sprejet leta 1999 za predmet državljska vzgoja in etika. Učni načrt je bil pripravljen na podlagi zasnove predmeta etika in družba, kar se je jasno odražalo v vsebini in ciljih predmeta« (Bezjak (2011, str. 145). Vsem predmetom, ki so v preteklosti vsebovali (ali pa vsebujejo danes) področje državljske vzgoje, je enotno to, da se izvajajo po eno šolsko uro na teden. Predmet s področja državljske vzgoje je namenjen tudi temu, da zapolni praznino na področju družboslovja, saj bi lahko kot klasičnega družboslovnega predstavnika izpostavili samo predmet zgodovina, morda v nekaterih pogledih še geografijo (Šimenc 2012, str. 11–12).

Pomembna vsebinska nadgradnja na področju državljske vzgoje je prišla v letu 2001, ko je v učni načrt bil sprejet izbirni predmet državljska kultura, ki se je izvajal v 9. razredu osnovne šole. Predmet je bil nadaljevanje in poglobitev znanja, pridobljenega v 7. in 8. razredu osnovne šole pri obveznem predmetu državljska vzgoja in etika. Sam predmet je obravnaval tri pomembnejše sklope. Prvi je obravnaval demokracijo, drugi se je dotikal področja človekovih pravic, tretji pa področja enakosti in različnosti. Naslednja večja sprememba na področju državljske vzgoje zgodila v letu 2008, ko se je predmet državljska vzgoja in etika preimenoval v predmet državljska in domovinska vzgoja ter etika, spremenjen pa je bil tudi učni načrt. S tem se je v izobraževanje vpeljalo tudi domoljubje. Večja sprememba pri obravnavanih vsebinah je bila v tem, da se je vključilo vsebine s področja Evropske unije, varnostne politike (zveza NATO) in nevladnega sektorja. Izpostaviti velja tudi spremembe v letu 2009, ko je prišlo do spremembe učnega načrta, ki je prvič vključeval tudi vsebine s področja globalnih in nadnacionalnih vsebin. Pri področju prihodnosti so bile vključene teme, kot sta trajnostni razvoj in okoljevarstvo, omenja pa se tudi nepravilna delitev bogastva. Predmet obravnava tudi grožnje terorizma (Bezjak 2011, str. 145–146).

»Analiza diskurza državljske vzgoje v slovenskih učnih načrtih torej pokaže tri različne pristope k državljski vzgoji. Ob vpeljavi državljske vzgoje v predmetnik osnovnih šol je prevladoval diskurz, ki je izhajal iz predpostavke, da je učence treba vzgajati na podlagi širših družbenih znanj, ki jim omogočajo, da razvijejo (pozitiven) etični in moralni odnos do sebe in drugih, hkrati s tem pa se naučijo tudi določenih državljskih znanj, ki jih potrebujejo za demokratično sobivanje v lokalnih in nacionalnih skupnostih« (Bezjak 2011, str. 147).

»Z učnim načrtom državljske kulture je v slovenske šole vstopil tudi pravni diskurz, ki je državljsko vzgojo enačil predvsem s poučevanjem mehanike ustave, nacionalnih političnih institucij in procesov ter s pravno koncepcijo človekovih pravic. Diskurz, ki je stopil v ospredje leta 2009, državljsko vzgojo vidi širše od predhodnih dveh, saj predpostavlja, da mora sodobna državljska vzgoja ponuditi tudi odgovore na politično in družbeno realnost, ki jo prinašajo nadnacionalni in globalni procesi« (Bezjak 2011, str. 147).

Nov učni načrt iz leta 2011 je področja, ki se jih predmet dotika in obravnava, nekoliko zožil. V predmet tako ni vključenih vsebin s področja družine in problemov pri odraščanju (Šimenc 2012, str. 12).

Kot težavo pri izvajanju državljske vzgoje je treba omeniti to, da Slovenija v katalog znanj in učne načrte vključuje dokumentacijo pomembnih mednarodnih organizacij. Problematično je tudi povezovanje vsebin s področja etike, ki bi naj bila enakovredna drugim vsebinam, a evalvacije kažejo, da temu ni tako (Šimenc 2012, str. 13).

Prebilič in drugi (2013, str. 31–32) predstavijo vključevanje elementov domovinske vzgoje v šolske učne načrte in šolski kurikulum.

Osnovnošolsko izobraževanje vključuje elemente domovinske vzgoje pri naslednjih predmetih:

- državljska vzgoja in etika, ki se izvaja v 7. in 8. razredu devetletke;
- izbirni predmet državljska kultura, ki se izvaja v 9. razredu osnovne šole;
- zgodovina, ki se izvaja od 6. do 9. razreda osnovne šole;
- geografija, ki se izvaja od 6. do 9. razreda osnovne šole;
- slovenski jezik, ki se izvaja od 1. do 9. razreda osnovne šole;
- družba, ki se izvaja v 4. in 5. razredu osnovne šole;
- ostali izbirni in obvezni predmeti z družboslovno-humanističnega sklopa, ki so v sklopu programa 9-letne osnovne šole v Sloveniji.

Srednješolsko izobraževanje vključuje elemente domovinske vzgoje pri naslednjih predmetih:

- slovenski jezik, ki se izvaja od 1. do 4. letnika srednje šole oz. glede na prisotnost predmeta v določenih izobraževalnih programih;
- zgodovina, ki se izvaja od 1. do 4. letnika srednje šole oz. glede na prisotnost predmeta v določenih izobraževalnih programih;
- geografija, ki se izvaja od 1. do 4. letnika srednje šole oz. glede na prisotnost predmeta v določenih izobraževalnih programih;
- državljska kultura, ki se izvaja od 1. do 4. letnika srednje šole oz. glede na prisotnost predmeta v določenih izobraževalnih programih;

- sociologija, ki se izvaja od 1. do 4. letnika srednje šole oz. glede na prisotnost predmeta v določenih izobraževalnih programih;
- ostali izbirni in obvezni predmeti s področja družboslovno-humanističnih predmetov, ki so v sklopu srednješolskega izobraževanja v Sloveniji.

Pri umeščanju vsebin s področja domovinske vzgoje, varnosti in vzgoje za demokracijo je pomembno, da izobraževalne vsebine temeljijo na treh načelih, ki jih predstavijo Prebilič in drugi (2013, str. 35–36):

- načelo interdisciplinarnosti, ki na področju osnovnošolskega in srednješolskega kurikula premošča razlike med šolskimi predmeti in omogoča doseganje večje stopnje povezanosti med disciplinami (na primer med družboslovnimi predmeti);
- načelo koherentnosti kurikula (vertikalna raven), ki povezuje posamezne ravni šolskega kurikula, in sicer tako znotraj programa osnovnošolskega kot tudi programa srednješolskega izobraževanja;
- načelo uravnoveženosti kurikula (horizontalna raven), ki vključuje različne elemente tega vzgojno-izobraževalnega področja, na primer znanje in razumevanje (politična pismenost,), stališča in vrednote ter aktivno vključevanje učencev v šolsko in lokalno skupnost.

Pri tem je treba dodati, da je treba definirati in identificirati osnovne kompetence, ki jih bi posamezniki pri predmetih s področja domovinske oz. državljanske vzgoje pridobivali. Te kompetence so (Prebilič in drugi 2013, str. 36):

- kognitivne kompetence pravne in politične narave (poznavanje načel, pojmov in vrednot v zvezi z demokratičnim državljanstvom);
- etične kompetence (razvijanje etičnih drž in veščin, ki so pogoj za samostojno, svobodno in odgovorno družbeno delovanje; razvijanje socialnih in komunikacijskih spretnosti in veščin);
- socialne kompetence (sodelovanje in reševanje konfliktov v skladu s temeljnimi demokratičnimi načeli);
- komunikacijske kompetence (razvijanje demokratične komunikacijske kulture in iskanje konsenza, izražanje ter utemeljitev stališč, mnenj in nazorov).

Državlјanska vzgoja ima zelo pomembno vlogo in tudi nalogo pri uresničevanju mnogih ciljev, predvsem dolgoročnih, kot sta krepitev različnih oblik izobraževanja za razvoj kompetenc na področju aktivnega državlјanstva in drugih vlog ter krepitev socialno-integracijske vloge šole. To niso samo cilji v slovenskem izobraževalnem sistemu, ampak po celotni Evropi (Sardoč 2011, 31).

Proces izobraževanja državlјanske vzgoje je velikokrat odvisen izključno od učitelja oz. profesorja, ob tem pa se ugotavlja, da je znanje predavateljev o vsebinah državlјanske vzgoje velikokrat nezadostno. Pri tem se ugotavlja tudi, da je povezanost akterjev, ki se ukvarjajo s področjem državlјanske vzgoje v Republiki Sloveniji, slaba, velikokrat tudi zaradi prevelike razdrobljenosti (Pikalo in drugi 2011, str. 13 in 16).

4.3. Pregled kataloga znanj s področja vsebin slovenske zgodovine v slovenskih gimnazijah

Na podlagi predhodnih analiz, raziskav in znanja, pridobljenega pri magistrski nalogi, sem se odločil, da bom pregled učne načrte za vse programe gimnazij, in sicer pri predmetih slovenski jezik, zgodovina, geografija, državlјanska kultura in sociologija ter ostalih izbirnih predmetih v sklopu družboslovja, če seveda obstajajo. Učne načrte sem pridobil na spletnih straneh Zavoda za šolstvo Republike Slovenije. Pri tem želim opozoriti, da je seveda nekaj tisto, kar je napisano na papirju, drugo pa tisto, kar se izvaja v praksi. S tem želim povedati, da ne moremo oceniti, v kolikšni meri se izvaja in upošteva učne načrte za določene predmete, saj velikokrat zaradi objektivnih razlogov, včasih tudi subjektivnih, nekatere vsebine niso obravnavane, kot bi morale biti.

4.3.1. Predmet slovenski jezik

V štirih letih gimnazije se gimnazijci srečajo na 560 učnih urah slovenskega jezika, kar znaša 140 ur na šolsko leto. Dijaki se morajo pri izvajanju predmeta slovenski jezik zavedati, da je jezik ena izmed osnov nacionalne identitete, s čimer si pomembno gradimo tudi svojo državlјansko zavest.

Pri predmetu slovenski jezik je eden izmed ciljev tudi spodbujanje razvoja zavesti o narodu in državi. Tako se gimnazijci soočijo z mnogimi vsebinami s področja slovenskega jezika doma, v izseljenstvu in po svetu, obravnavana pa je tudi zgodovina slovenskega jezika. Z zgodovinskega vidika je obravnavanih kar nekaj pomembnih poglavij iz slovenske zgodovine, se pa slovenski jezik dotika tudi časovnega obdobja v drugi polovici 20. stoletja, kjer se ob slovenski osamosvojitvi obravnava pomen glasil, kot so *Nova revija*, *Perspektive* in *Sodobnost* (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008a). Identične vsebine so obravnavane tudi pri predmetu slovenščina v slovensko-madžarskih gimnazijah, obseg pa prav tako znaša 560 ur (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008b). Iz učnega načrta za predmet slovenščina kot drugega jezika v gimnazijah z italijanskim učnim jezikom lahko razberemo, da se predmet izvaja 412 ur v štirih letih, torej 105 ur na šolsko leto. Splošni cilji pri tem predmetu so zelo podobni oz. isti kot pri predmetu slovenščina, kjer je slovenščina materni jezik, zgodovinska obravnava literature pa se konča kmalu po II. svetovni vojni (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008c).

4.3.2. Predmet zgodovina

Učni načrt predmeta zgodovina za klasično gimnazijo (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008d) izpostavlja, da gre za obvezen predmet, ki se izvaja v skupnem obsegu 350 ur. Kot ene izmed ključnih kompetenc učnega načrta so izpostavljene državljske in socialne kompetence, ki se razvijajo na podlagi obravnavanih tem in snovi. Učni načrt zgodovine za klasične gimnazije obsega področje osamosvajanja Slovenije in vključevanja Slovenije v mednarodno skupnost, pri čemer so omenjene vsebine obvezne vsebine predmeta.

Po učnem načrtu zgodovine za strokovne gimnazije (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008e) se ta predmet izvaja v obsegu 210 šolskih ur, kot pomembne vsebine pa so obravnavani konflikti v Jugoslaviji, osamosvojitve Slovenije in mednarodno priznanje Slovenije.

Učni načrt zgodovine za splošno gimnazijo (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008f) predvideva izvajanje zgodovine kot obveznega predmeta v obsegu 280 šolskih ur in

predvideva podobno vključevanje vsebin s področja osamosvajanja kot učni načrt za strokovne gimnazije.

Po učnem načrtu za gimnazije z italijanskim učnim jezikom (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008g) predmet zgodovina obsega 280 šolskih ur, predmet pa je obvezen. Učni načrt predvideva obdelavo poglavij osamosvajanja kot drugi učni načrti za zgodovino v gimnazijah. Učni načrt za predmet zgodovine v slovensko-madžarski gimnaziji (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008h) prav tako podobno obravnava področje osamosvajanja Slovenije, pri tem pa je kurikulum prilagojen temam madžarske zgodovine.

4.3.3. Predmet geografija

Učni načrt za predmet geografija (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008i) predvideva kar nekaj medpredmetnega povezovanja z zgodovino, sam pa narekuje obravnavo geopolitičnega položaja Slovenije skozi čas, pri čemer se pričakujeta tudi predstavitev in opis nastanka Slovenije.

4.3.4. Predmet sociologija

Učni načrt za predmet sociologija (Ministrstvo RS za izobraževanje, znanost in šport 2008j) sicer vsebuje nekaj vsebin in področij, ki bi jih lahko upoštevali kot pomembne za pridobivanje državljskih in socialnih kompetenc, vsebuje pa tudi predloge za medpredmetno povezovanje s predmetom zgodovina, in sicer na področju razvoja demokracije in življenja v Sloveniji po II. svetovni vojni.

4.3.5. Državljska kultura

Spletni portal obveznih izbirnih vsebin (2014) nas seznanja, da se kot obvezno izbirno vsebino lahko izvaja predmet državljska kultura, ki obsega vsebine ustavne ureditve, družbe, političnega sistema in ekonomskega sistema Republike Slovenije. Predmet se izvaja 15 šolskih ur, možna pa je tudi medpredmetna povezava.

5. VREDNOTE

V demokratičnih sistemih so pomembne vrednote, ki nam omogočajo, da se svobodno pogovarjamo in živimo drug z drugim in iščemo ter sprejemamo kompromise. Kot najpomembnejše vrednote se izpostavlja dostojanstvo, vzajemnost, poštenost, resnico, svobodo in toleranco (Stradling in Rowe 2009, str. 21–22). Evropa je, kar se tiče kulture, inteligence in prefinjenosti, zelo bogata (Trompenaars 2003, str. 32).

Vrednote so tako osebne kot tudi družbene življenjske usmeritve in presoje posameznika. Posamezniki se svojemu vrednotnemu sistemu čutijo močno zavezane. Družbeni sistemi vrednot so večinoma določeni s strani prevladujočih ideologij, ideologije pa želijo usmerjati delovanje in razmišljanje ljudi (Ule 2008, str. 177).

Sistemi vrednot se vseskozi spreminjajo skozi čas, socialno strukturo in dinamiko, torej niso večni (Jelovac 2010). V hierarhiji vrednot vsak posameznik oblikuje svoje potrebe in želje po svojih idealih ter izbiri. Vrednote lahko smatramo tudi kot subjekte, ki nam pomagajo razumeti procese v družbi, uporabne pa so tudi pri napovedovanju prihodnosti (Kren 1995, str. 45). Slovenija se recimo še v 80. letih ni pojavljala v evropski raziskavi vrednot. To nam je uspelo šele po osamosvojitvi Slovenije (Rus in Toš 2005, str. 5).

5.1. Mladi in vrednote

Proces oblikovanja sodobne mladine se je skozi zgodovino močno spremenil, tako kot so se spremenili procesi oblikovanja in razumevanja vrednot, proces prisvajanja in življenjskih ciljev ter norm. Širjenje visokošolskega izobraževanja in izobraževanja samega ter tudi ustanavljanje in delovanje mladinskih organizacij ter subkultur je privedlo do tega, da so mladi mnogo bolj samostojno oblikovali svoj vrednotni prostor. Vsi ti procesi so se začeli v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja (Ule 2008, str. 174–177).

Ule (2008, str. 178–179) pravi, da sta se sredi 80. let prejšnjega stoletja razvili dve osrednji vrednotni usmeritvi mladih v sodobni družbi. To sta:

- ekspresivna vrednotna usmeritev, za katero bi lahko trdili, da je značilen odpor do avtoritet, ki želijo poslušnost in konformizem, ob tem pa temeljijo na nadzoru. Za ekspresivni stil življenja so značilni pojavi, kot so odlašanje z oblikovanjem družine, podaljševanje mladosti in poznejša stabilizacija v zaposlitvi in osamosvajanju;
- informacijska vrednotna usmeritev, kjer mladi bolj strmijo k tekmovalnosti in specializaciji na določenih področjih ter se poglobljeno posvečajo določeni dejavnosti, pri tem pa se aktivno udeležujejo v uporabi in razvoju novih informacijskih tehnologij.

»Slovenska mladina na ravni povprečij kaže, da sledi splošnim težnjam (post)moderne mladine. Zanj je značilen odmik od velikih družbenih tem, ideologij in zgodovinskih zgodb v svet zasebnosti in individualne izkušnje sveta« (Ule in Mihelj 1995, str. 109).

»Kot najpomembnejše vrednote mladine v Sloveniji se kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo in družinsko življenje, globalne vrednote, kot so mir v svetu, varovanje narave in varnost naroda pred sovražniki, karieristične vrednote (uspeh v šoli) ter liberalne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja)« (Ule in drugi 2002, str. 54).

»Mladi ne gradijo več svojih vrednot okoli velikih zgodb. Termin velike zgodbe pomeni velike ideološke sisteme, ki zavzamejo celoten vrednotni prostor ljudi. Erozija teh sistemov se nanaša na upadanje njihove moči za posameznika in skupnost. Današnji mladi morajo graditi svoj pogled na svet iz kratkih in fragmentarnih besedil, ki pogosto obstajajo le v svetu znakov in simbolov, torej jih lahko izkušajo le posredno, prek medijev in sodobnih informacijskih tehnologij« (Ule 2008, str. 178).

5.2. Pregled raziskav s področja vrednot med mladimi

V nadaljevanju magistrske naloge predstavljam nekaj najpomembnejših raziskav s področja vrednot med mladimi v Republiki Sloveniji. Ker je bilo raziskav sicer več, sem se odločil za štiri raziskave, ker vsebujejo vzorce s strani dijakov ali pa mladih v Sloveniji nasploh, druge podobne raziskave pa so se usmerile v druge kategorije mladostnikov. Pomemben vidik pri izbiri raziskav je bila tudi časovna dimenzija, saj daljše časovno obdobje med raziskavami omogoča boljšo analizo in primerjave. Glede na aktualnost in kvaliteto opravljenih raziskav sem se odločil, da bom predstavil štiri raziskave, ki so potekale na podoben način in se neposredno dotikajo področja vrednot med mladimi v Sloveniji, in sicer od osamosvojitve in vse do danes.

5.2.1. Raziskava Mladina 1993

Sama raziskava Mladina 1993 je potekala v mesecu maju in juniju 1993 in velja za prvo raziskavo s področja mladine v samostojni Sloveniji, ciljna populacija pa so bili slovenski dijaki. V raziskavi so sodelovali dijaki iz vseh 12 šolskih regij Slovenije. V njej je sodelovalo 2.310 srednješolcev, med njimi največ gimnazijcev, ki jih je bilo 512 (Arhiv družboslovnih podatkov, 2014).

Ule in Mihelj (1995, str. 149–182) izpostavljata naslednje pomembne ugotovitve same raziskave:

- izmed ponujenih možnosti so imeli sodelujoči najboljši odnos do pojmov Slovenci, red in disciplina, socialna pomoč revnim, svoboda ter enakost. Najslabše ocenjeni pojmi so bili priseljenci z juga, poprava povojnih krivic, verouk v šolah in pravica močnejšega;
- 47 % sodelujočih je bilo mnenja, da bi jim bilo ljubše, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci, medtem ko se s tem ni strinjalo 28,2 % sodelujočih;
- kar 60,8 % sodelujočih je bilo mnenja, da je Slovenija preveč lahko podeljevala državljanstva priseljencem;

- velik del sodelujočih je izkazal močno nacionalno zavest in navezanost, po drugi strani pa tudi splošne univerzalne vrednote, kar ni nič presenetljivega;
- raziskava Mladina 1993 je pokazala, da je profilirana identiteta nacionalna identiteta, ob tem pa je vztrajno naraščala intenzivnost negativizma do drugačnosti in tujih stvari v smislu spolne, politične in kulturne orientacije posameznika;
- avtorji raziskave opozarjajo, da rezultatov raziskave ni možno upoštevati v popolnosti, saj je raziskovalno delo z mladimi polno pasti, nerealnih odzivov in humorja;
- raziskava Mladina 1993 je pokazala, da med mladimi ni več moč zaznati generacijskih konfliktov; otroci so postajali močno podobni svojim staršem, kar se kaže tudi v tem, da bi otroci denar investirali podobno kot starši, močno podobne in usklajene so tudi volilne preference otrok s starši;
- mladi so se pripravljani tudi sami vključiti in izpostaviti pri izvajanju družbenih sprememb, še posebej, če bi se s tem izboljšal položaj mladih v družbi (Arhiv družboslovnih podatkov, 2014).

5.2.2. Raziskava Mladina 2000

Ule in drugi (2002, str. 227–270) navajajo, da je bila raziskava Mladina 2000 izvedena kot osebna anketa na terenu, v njej pa so sodelovali mladi, stari od 16 do 29 let na dan 20. 10. 2000. Sodelovalo je 1.262 mladih iz vseh regij Slovenije. Sam proces anketiranja je potekal od 20. 10. in vse do 28. 11. 2000, ankete pa so izvajali predstavniki Centra za socialno psihologijo in Fakultete za družbene vede. Kot pomembne rezultate raziskave je treba izpostaviti (Ule in drugi 2002, str. 227–270):

- največji delež mladih bi se odselil iz Slovenije v primeru, da bi se mladim v tujini nudili boljši pogoji za življenje (52,4 % sodelujočih);
- mladim so najpomembnejši resnična prijateljstva, družina, zdravje, mir v svetu in uspeh v šoli. Izpostavili so tudi varnost naroda pred sovražniki. Kot manj pomembne ali nepomembne pa bi lahko omenili imeti avtoriteto ali moč nad drugimi, vznemirljivo življenje, vzdrževanje tradicionalnih vrednot in kreativnost mladih;
- mladim se zdi najpomembneje dati ljudem več besede pri odločanju v državi, najmanj pomembno pa se jim zdi biti boj proti naraščanju ocen;

- mlade najbolj zanimajo prijateljstva, družinsko življenje in služba, najmanj pa vojaške stvari ter vera;
- sodelujoči v raziskavi Mladina 2000 so najmanj zaupali cerkvi, političnim strankam in vodilnim politikom, največ zaupanja pa izkazujejo staršem in profesorjem;
- sodelujoči so bili s stanjem demokracije v Sloveniji srednje zadovoljni, saj se je tako opredelilo 56,5 % sodelujočih;
- interes mladih za politiko je nizek, temu primerna pa je tudi pripravljenost mladih, da bi se politično izpostavili in kandidirali za kakšno politično funkcijo, saj bi jih kandidiralo le 21,3 % sodelujočih;
- izmed sodelujočih mladih bi se za prostor politične levece opredelilo 29,4 % sodelujočih, v sredino 32,3 % sodelujočih, v desno pa 15,2 % sodelujočih.

5.2.3. Raziskava Mladina 2010

Raziskava Mladina 2010 je potekala pod okriljem raziskovalcev s strani Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in podjetja Interstat d. o. o. V raziskavi so sodelovali mladi v starostni kategoriji med 15 in 29 let na dan 26. 7. 2010. Zbiranje podatkov se je začelo 27. 7. 2010, končalo pa 24. 9. 2010. Izmed 2.000 izbranih je v raziskavi sodelovalo 1.257 mladih (Urad RS za mladino 2010).

Ključne ugotovitve raziskave Mladina 2010 so naslednje (Urad RS za mladino 2010):

- preko 40 % sodelujočih mladih je mnenja, da je v Sloveniji bolje poskrbljeno za starejše kot za mlade, zato bi se morali starejši tudi odreči delu svojih ugodnosti v korist mladim;
- močno se je povečal delež mladih, ki so vključeni v izobraževanje in študirajo. Zaradi tega smo v samem vrhu članic Evropske unije po deležu mladih, ki so vključeni v proces izobraževanja;
- mladi imajo pozitivno mnenje o podjetništvu in podjetnikih, kot poklic pa je med mladimi najmanj cenjen poklic politika;

- stališča mladih do političnih elit so se v obdobju od leta 2000 do 2010 močno poslabšala in so zelo negativna. Ob tem je zaskrbljujoče poznavanje politike med mladimi, saj je le 14 % sodelujočih takšnih, ki pravijo, da se spoznajo na politiko;
- manj politično aktivni mladi so tisti, ki niso zadovoljni s stanjem slovenske demokracije;
- mladi v Sloveniji so se v primerjavi z letom 1995 precej bolj družbeno aktivirali na področju prostovoljstva;
- močno se je povečala pripravljenost mladih, predvsem študentov, da sodelujejo v družbenih aktivnostih, ki bi izboljšale položaj mladih;
- zadovoljstvo z življenjem in zdravjem mladih je primerjalno z drugimi starostnimi skupinami višje. Primerjalno z evropskimi državami so mladi v Sloveniji sorazmerno zadovoljni z življenjem nasploh. Pri oceni zadovoljstva z zdravjem so razlike med evropskimi državami manjše, štiri petine slovenskih mladih pa je s svojim zdravjem zadovoljnih ali zelo zadovoljnih;
- mladi v Sloveniji so bili leta 2010 optimistični glede prihodnosti približno enako kot mladi v letu 1995;
- sodelujoči v raziskavi so bili glede prihodnosti celotne družbe pesimistično razpoloženi;
- mladi v Sloveniji so se izkazali za nadpovprečno ozaveščene na področju ekologije in okoljevarstva;
- pri mladini v Sloveniji se nadaljuje padec zanimanja za družbene teme, kot je recimo politika, po drugi strani pa se povečuje zanimanje mladih za zasebna področja posameznika, kjer bi izpostavil osebne stike in odnose z družino ter prijatelji, pomembno mesto pa ima tudi zdravje.

5.2.4. Raziskava Mladina 2013

Cink (2014) navaja, da je bila konec januarja letos predstavljena raziskava Mladina 2013, ki so jo izvedli člani in predstavniki Univerze v Mariboru pod vodstvom dr. Flereta. V njej je sodelovalo 907 mladih v starosti med 16 in 27 leti. Gre za nadaljevanje raziskav s področja mladine v Sloveniji in nadgradnjo prejšnje verzije raziskave iz leta 2010. Anketiranje je potekalo med 29. 5. in 20. 7. 2013. Pomembni zaključki raziskave so (Cepus 2013):

- kar 44 % sodelujočih v raziskavi je mnenja, da bo gospodarska prihodnost Slovenije slaba oz. slabša, kot je danes;
- tretjina slovenske mladine se je pripravljena izseliti v tujino, če bi si lahko tam razvili boljše življenje kot v Sloveniji;
- uporaba spleta med mladimi je v Sloveniji nadpovprečna (mladi v Sloveniji so na spletu več kot večina sovrstnikov v Evropski uniji);
- mladi v Sloveniji ne zaupajo medijem (preko 65 % sodelujočih) ali pa je njihovo zaupanje v medije šibko;
- najpomembnejši vrednoti med mladimi sta osebno dostojanstvo in korektnost, najnižje pa kotira materialno bogastvo, za katerega sta se opredelila samo 2,2 % sodelujočih;
- v letu 2010 je delež mladih, ki je obiskoval cerkvene obrede, znašal 37 %, v lanskem letu pa je le-ta znašal 23 %;
- samo 10 % sodelujočih je mnenja, da je priljubljeno biti aktiven v politiki;
- pri politični orientiranosti še vedno prevladuje sredinska, medtem ko je že tradicionalno večji delež tistih, ki se opredelijo za levo usmerjene;
- prav noben od 907 sodelujočih v raziskavi ni izrazil najvišje možne stopnje zaupanja v politične stranke;
- 49 % mladih v Sloveniji meni, da imajo podobna politična stališča kot svoji starši;
- samo 0,2 % sodelujočih je popolnoma zadovoljnih z delovanjem demokracije v Sloveniji, za kar menim, da ne potrebuje dodatne obrazložitve.

5.2.5. Primerjava obravnavanih raziskav s področja mladine v Sloveniji

Zaradi različnih načinov beleženja in vrednotenja stališč mladih v raziskavah Mladina 1993, Mladina 2000, Mladina 2010 ter Mladina 2013 predstavljam nekaj trendov in gibanj skozi čas, čeprav sem mnoge izpostavil že v predstavitev posameznih raziskav. Kljub temu je treba opozoriti, da mnoga področja niso bila obravnavana v vseh štirih raziskav, zato točnih trendov ne moremo napovedati ali ocenjevati in lahko le sklepamo na podlagi statističnih podatkov, ki so za posamezne raziskave na voljo.

Glede zadovoljstva mladih nad stanjem demokracije lahko ugotovimo, da je delež tistih, ki so z delovanjem demokracije v Sloveniji zelo zadovoljni, vseskozi padal. Leta 2000 je bilo nad

stanjem demokracije v Sloveniji zelo zadovoljnih 2,2 % sodelujočih, že tako majhen delež pa je močno padal, tako da je ta delež v letu 2013 znašal le še 0,2 %.

V letu 2013 kar dve petini mladih nista izkazali nikakršnega zanimanja za politiko in dogajanje v svetu politike. Delež nezainteresiranih mladih za politiko je od leta 2000 vseskozi naraščal.

Kar nekaj nam o vrednotah mladih pove primerjava med deleži tistih mladih, ki so se opredelili bližje levemu oz. desnemu političnemu polu. Sicer je že od leta 2000 opazen trend, da se največ mladih opredeljuje proti sredini, kar bi mogoče lahko povezali s tem, da so mladi še v spoznavanju s političnimi doktrinami in ideologijami ali pa se v javnosti ne želijo strogo opredeljevati. Kljub temu je od leta 2000 opazen trend, da se večji delež mladih opredeljuje za politično levico, in sicer jih je skoraj enkrat več kot tistih, ki so se opredelili za pripadnike politične desnice. V zadnjem obdobju se je povečal tudi delež tistih, ki ne vedo, katerim političnim pogledom pripadajo. V letu 2013 je bilo takšnih skoraj 30 % sodelujočih.

Delež mladih, ki večkrat na teden obiskuje cerkev, je bil že vseskozi zelo majhen, v letu 2013 pa se je prepolovil in ne znaša niti 1 %. Opazen je tudi trend padca obiskovanja cerkve, močno pa se je povečal delež tistih, ki gredo v cerkev ob večjih praznikih. Tretjina mladih ne gre v cerkev nikoli.

Vseskozi je bil delež mladih, ki bi se izselili iz Slovenije v tujino, okrog dobre tretjine ali več, kjer se je ustalil tudi lani. Podatek je vsekakor zaskrbljujoč za prihodnost Slovenije in našo demografsko sliko.

6. DOMOLJUBJE

Domoljubje v demokraciji odraža ljubezen, ki ljudi združuje in povzroči, da so posledično za nacionalno državo pripravljeni storiti marsikaj. Najpogosteje domoljubje definiramo kot predanost državi, nekateri avtorji pa tudi kot predanost narodu. Nacionalno identiteto kot eno izmed socialnih identitet posameznika razumemo tako skozi istovetenje z nacionalno državo kakor tudi z istovetenjem z določeno etično skupino oz. narodom, ki nima nujno lastne nacionalne države (Hafner Fink 2002, str. 194).

»Domoljubje je prav posebno čustvo in zato posebna vrednota. Ljubiti dom in domovino v širšem kontekstu je nekaj, kar je in bo za vedno žlahtno dejanje. Biti globalen in ljubiti domovino nista izključujoča se koncepta, nasprotno. Aktivno in samozavestno nastopanje v globalnem okolju je mogoče samo, če imamo zelo trdno zasidrane korenine. To pa ni mogoče, če ne ljubimo doma in domovine« (Prebilič v Kladnik 2009, str. 27).

»Domoljubje tvorita dve lepi besedi: glagol vseh glagolov ljubiti in zavedno samostalnik stalnosti, dom. Odnos med njima je zavezujoč za obe strani, in sicer tako za dom, ki mora sprejemati ali zavračati ljubezen, kot za ljubezen, ki plemeniti ali pustoši dom. Kakšen je ta odnos, je odvisno od kakovosti tega stanja in naših odnosov do domovine in do države« (Pavček v Kladnik 2009, str. 47).

»Pripadnost in vrednote vsakega naroda in s tem tudi vojske se ohranjajo in negujejo z ustreznim vrednotenjem in spoštovanjem preteklosti naroda, predvsem tiste, ki zaznamuje izgradnjo države, ki smo jo Slovenci dokončno izbojevali leta 1991« (Kladnik 2009, str. 41).

Za domoljubje lahko rečemo, da je pozitivno razmerje do svoje domovine in ljudi, ki jim posameznik pripada, pri tem pa ga ne smemo povezovati z nacionalizmom, saj ima slednji različne politične in družbene cilje ter namene (Sruk v Prebilič, 2013, str. 11).

Domoljubje je ena izmed državljanskih vrlin, ki pa je ne moremo nikjer kupiti, ukazati ali pa celo prepovedati. Domoljubje moramo razumeti kot čustvo, ki v skupku vrednot zaseda posebno mesto. Imeti pozitiven odnos do doma in domovine je pomembno dejanje, ob tem pa pomaga ter zagotavlja preživetje tako družine kot tudi naroda samega. Domoljubje ima izvor

v narodni samozavesti, strpnosti in toleranci, zato ga lahko smatramo kot pomembno orodje za zmanjševanje sporov in konfliktov ter socialno povezanost v družbi. Pripadnost državi in naciji pa lahko označimo tudi za nacionalno identifikacijo (Prebilič in drugi 2013, str. 12–13).

Ko že govorimo o nacionalni identifikaciji, je treba izpostaviti, da moramo ločiti med rabo pojmov nacija in narod, saj ima pojem nacija več različnih pomenov (na primer rod, pleme). Mnogi posamezniki in avtorji razumejo kot ključni pomen pri nacionalni identifikaciji proces samoidentifikacije, drugi pa spet poudarjajo druge stvari, kot sta obveznosti do skupnosti ali občutek pripadnosti (Prebilič in drugi 2013, str. 17). Smith (v Prebilič in drugi 2013, str. 17) pravi, da je »edina legitimna vladavina upravljanje nacije same s seboj«, sicer pa še Smith (v Prebilič 2013, str. 17) dodaja, da je »nacionalna identiteta glavna oblika poistovetenja s kolektivom«.

Nacionalna zavest in nacionalni občutek predstavljata poistovetenje posameznika z nacijo. Nacionalna zavest predstavlja znanje posameznika o državi ali skupnosti. Nacionalni občutek se dotika in predstavlja emocije, ki se navezujejo na državo ali nacionalno skupnost, redoljubje pa predstavlja povezanost z nacionalno skupnostjo. Domoljubje predstavlja emotivno povezanost z državo, v kateri živimo. Ob tem se lahko strinjamo, da sta domoljubje in redoljubje prepletena s poznavanjem nacionalne skupnosti in države. »To vedenje (znanje) ni dano in se niti ne podeljuje, pač pa moramo do njega priti z raziskovanjem in prenosom na mladi rod. Nacionalna zavest se razvija s pomočjo kulturnih vsebin in znanja o domovini« (Prebilič in drugi 2013, str. 18–19).

Ko povezujem področje osamosvajanja Slovenije in področje domoljubja, se mi zdi zelo primerno uporabiti tudi naslednje besede: »Slovenske državnosti ni mogoče vsebinsko enačiti s pojmom domoljubja, je pa pomembna prelomnica in dosežek, h kateremu so stremeli največji slovenski domoljubi« (Prebilič v Kladnik 2009, str. 31).

6.1. Pregled raziskav s področja domoljubja med mladimi v Sloveniji

V tem poglavju predstavljam raziskave s področja odnosa mladih do domoljubja, države in državljske pismenosti.

6.1.1. Raziskava Odnos mladih do domoljubja, 2012

Raziskava je bil izvedena v dveh sklopih, in sicer z uporabo enakega vprašalnika med dvema ciljnim populacijama mladih. V raziskavi, ki je potekala marca in aprila 2012, je sodelovalo 1.000 učencev zadnjih razredov osnovnih šol in 1.000 dijakov zaključnih letnikov srednjih šol v Sloveniji. Dodati je treba, da so bile v raziskavo vključene osnovne in srednje šole iz vseh slovenskih pokrajin oz. regij. Iz same raziskave je v uvodu moč razbrati, da (Prebilič in drugi 2013, str. 41–44):

- osnovnošolce najmanj zanimata politično udejstvovanje in politika, saj jih kar 77,6 % prav nič ne zanima;
- osnovnošolce najbolj zanima področje zabave in prostega časa, saj je dobrih 95 % sodelujočih takšnih, ki jih to precej ali pa zelo zanima;
- področji nacionalne preteklosti in nastanka samostojne Slovenije osnovnošolcev ne zanimata oz. sta bili pri tem izkazani podpovprečni vrednosti, kar je zaskrbljujoč podatek;
- dijake zaključnih letnikov je prav tako najmanj zanimalo področje političnega udejstvovanja in politike, še slabše pa je zanimanje za vojsko in vojaške zadeve, kjer 77,8 % sodelujočih to področje sploh ne zanima;
- interes sodelujočih dijakov za prosti čas, prijateljstva in zabavo je zelo podoben kot interes sodelujočih osnovnošolcev;
- sodelujoči dijaki so tako kot sodelujoči osnovnošolci pokazali podpovprečen interes za vsebine in vprašanja nastajanja slovenske države in naše preteklosti.

Kot naslednji sklop, ki je bil vključen v raziskavo, je bilo področje zgodovine. Pri tem je bilo mnenje sodelujočih osnovnošolcev in dijakov podobno, saj je dobrih 58 % osnovnošolcev in

50,2 % dijakov odgovorilo, da jih je predmet zgodovina precej pritegnil, pri samem izvajanju predmeta pa so tako osnovnošolci kot dijaki, pogrešali predvsem dokumentarne filme (Prebilič in drugi 2013, str. 45).

Najpomembnejši sklop raziskave se je dotikal področja osamosvojitve Slovenije, ki je pokazal naslednje rezultate (Prebilič in drugi 2013, str. 45):

- četrtnina sodelujočih osnovnošolcev in dijakov v sklopu pouka zgodovine ni obravnavala področja slovenske osamosvojitve, kar petina osnovnošolcev in petina dijakov pa se ni spomnila, če so to poglavje kdaj obravnavali;
- sodelujoči osnovnošolci so poglavje slovenske osamosvojitve največkrat obravnavali pri predmetu geografija, dijaki zadnji letnikov pa prav tako v okviru predmeta geografija; velik delež sodelujočih dijakov je slovensko osamosvojitve obravnaval pri predmetu slovenščina, nekateri pa tudi pri sociologiji.

Ob tem dodajam, da sem se na naslednjih straneh posvetil predvsem rezultatom, pridobljenim s strani dijakov zadnjih letnikov srednjih šol, saj so le-ti predmet magistrske naloge, izpostavil pa sem tudi nekatere zanimive podatke, pridobljene s strani osnovnošolcev.

Tabela 6.1: Viri znanja srednješolcev o osamosvojitvi Slovenije

	Nič (1)	Malo (2)	Srednje (3)	Precej (4)	Veliko (5)	Srednja vrednost
	%	%	%	%	%	%
Od staršev	5,3	20,0	32,1	30,5	12,1	3,24
Od sorodnikov in znancev	14,8	31,2	29,2	18,5	6,2	2,70
Od prijateljev in sovrstnikov	22,1	42,3	25,5	8,2	1,9	2,26
V šoli pri pouku zgodovine	10,6	19,1	22,3	30,1	18,0	3,26
Iz televizijskih	4,5	16,8	30,6	35,8	12,2	3,34

oddaj						
Iz radijskih oddaj	40,8	31,4	17,3	8,4	2,1	2,00
Iz časopisov in revij	23,4	29,9	26,1	15,7	4,9	2,49
Na internetu	14,5	19,0	27,4	24,0	15,1	3,06
Drugje	77,8	6,7	6,7	4,1	4,6	1,51

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 47)

Iz pregleda srednjih vrednosti oz. aritmetične sredine lahko ugotovimo, da dijaki največ znanja s področja slovenske osamosvojitve pridobijo iz televizijskih oddaj, pri pouku zgodovine v šoli in od staršev. Najmanj znanja s področja slovenske osamosvojitve je moč usvojiti s strani časopisov in radijskih oddaj ter od sovrstnikov. Treba je dodati, da je zanimanje za poglavje slovenske osamosvojitve podpovprečno.

Raziskava je prav tako privedla do alarmantnega podatka, in sicer kar 67,3 % sodelujočih srednješolcev je povedalo, da se v šoli ne pogovarjajo o temah, povezanih z osamosvajanjem Slovenije, v isti sapi pa se kar dobrih 68 % dijakov želi pogovarjati o tej temi, saj so mnenja, da so dogodki, povezani z osamosvajanjem, pomembni za mlade v Sloveniji (Prebilič in drugi 2013, str. 48).

Raziskava se je dotaknila tudi povezovanja nekaterih pojmov in lastnosti, povezanih s slovensko osamosvojitvijo. Kako so dijaki povezali posamezne pojme s slovensko osamosvojitvijo, lahko vidimo v spodnji tabeli.

Tabela 6.2: Povezava nekaterih pojmov z obdobjem osamosvajanja Slovenije

Koliko je posamezen pojem povezan z obdobjem osamosvajanja Slovenije?	Srednja vrednost dijakov (vzorec 964), možna ocena 1–4
Pogum	3,47
Domoljubje	3,68
Nacionalna zavest	3,61
Nacionalna čistost Slovenije	2,92

Odprava socializma	3,08
Demokracija za vsakega državljana	3,44
Svoboda	3,75
Enakopravnost	3,68
Uveljavitev Slovenije v svetu	3,49
Nepravičnost	2,88
Vojno trpljenje	2,92
Izkoriščanje	2,95
Gospodarski razvoj	3,46

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 48)

Iz analize srednjih vrednosti lahko ugotovimo, da slovenski srednješolci s slovensko osamosvojitvijo najpogosteje povezujejo domoljubje, enakopravnost, nacionalno zavest in uveljavitev Slovenije v svetu. Kot najmanj sorodne pojme s slovensko osamosvojitvijo so od ponujenih pojmov ocenili vojno trpljenje, izkoriščanje in nacionalno čistost Slovenije.

Kot naslednjo pomembno ugotovitev iz te raziskave izpostavljam vprašanje, pri katerem so morali sodelujoči povezati imena praznikov z datumi, ki so bili na voljo.

Tabela 6.3: Poznavanje praznikov med srednješolci leta 2012 (delež pozitivnih odgovorov v odstotkih)

Praznik	Delež dijakov, ki je odgovoril pravilno (v %)
Slovenski kulturni praznik	89,0
Dan državnosti	54,8
Vrnitev Primorske k matični domovini	54,8
Dan reformacije	74,3
Dan Rudolfa Maistra	53,6
Božič	94,6
Dan samostojnosti in enotnosti	47,2

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 50)

Vprašanje se je dotikalo področja domovinske pismenosti. Iz tabele lahko razberemo, da imajo srednješolci najmanj težav pri poznavanju božiča in slovenskega kulturnega praznika,

medtem ko poznavanje drugih praznikov in datumov ni dobro. Ob tem avtorji raziskave opozarjajo, da so bili odgovori dijakov, ki obiskujejo gimnazije, nekoliko boljši od odgovorov drugih sovrstnikov. Vsekakor pa je poznavanje praznikov, ki so neposredno povezani s slovensko osamosvojitvijo, zelo slabo.

Prebilič in drugi (2013, str. 53–43) še izpostavijo nekaj pomembnih vprašanj, ki so bila vključena v raziskavo in se tudi neposredno navezujejo na proces slovenskega osamosvajanja. Rezultati so bili naslednji:

- na vprašanje, kdaj so v Sloveniji potekale prve demokratične večstrankarske volitve, je pravilno odgovorilo komaj 19,4 % dijakov;
- na vprašanje, katera koalicija je izpeljala osamosvojitve, je pravilno odgovorilo komaj 34,9 % sodelujočih dijakov, kar 43,7 % pa jih je odgovorilo z »ne vem«;
- na vprašanje, o čem smo Slovenke in Slovenci odločali na plebiscitu decembra 1990, je pravilno dogovorilo 76,6 % dijakov;
- cilje Majniške deklaracije je med štirimi ponujenimi možnostmi pravilno izbralo 41 % dijakov;
- dijaki so prav tako imeli težave pri prepoznavanju nekaterih nosilcev javnih funkcij; prvega predsednika Vlade oz. Izvršnega sveta Lojzeta Peterleta je prepoznalo komaj 29,8 % dijakov, prvega predsednika Predsedstva Milana Kučana pa 64,6 % dijakov;
- 83,5 % sodelujočih dijakov je pravilno izbrala datum, ko je Slovenija razglasila neodvisnost (25. 6. 1991);
- dijaki so imeli težave tudi pri prepoznavanju datuma polnega mednarodnega priznanja, kjer je največ dijakov ponovno odgovorilo z »ne vem«, kot drugi odgovor pa je 26,9 % sodelujočih izbralo odgovor, da s priznanjem držav Evropske unije.

6.1.2. Raziskava Mladi in Evropska unija, 2010

V tej raziskavi, ki je potekala na podoben način, kot raziskava v letu 2012, je bil namen pridobiti oceno in stališča mladih do državnih institucij, vsebovala pa je tudi nekaj drugih vprašanj, ki se dotikajo področja poučevanja domovinske vzgoje in domovinske pismenosti. Raziskava je potekala pod okriljem Fakultete za družbene vede.

Tabela 6.4 Poznavanje praznikov med srednješolci leta 2010 (delež pozitivnih odgovorov v odstotkih)

Praznik	Delež dijakov, ki je odgovoril pravilno (v %)
Slovenski kulturni praznik	88,1
Dan državnosti	60,5
Vrnitev Primorske k matični domovini	55,6
Dan reformacije	69,6
Dan Rudolfa Maistra	51,8
Božič	93,6
Dan samostojnosti in enotnosti	53,6

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 50)

Če primerjamo podatke iz zgornje tabele s podatki, pridobljenimi v letu 2012, lahko ugotovimo, da je poznavanje praznikov, ki so neposredno povezani s slovensko osamosvojitvijo, iz leta 2010 do 2012 nazadovalo, kar ni dober obet za prihodnost.

V raziskavi je zanimivo to, da sta s strani dijakov najbolj zaupanja vredni instituciji Slovenska vojska in šola, je pa treba izpostaviti, da zaupanje v Slovensko vojsko z leti pada.

Na vprašanje, katere vrednote so tiste, ki definirajo domoljubnega državljana Republike Slovenije, so bili najpogostejši odgovori, da ima spoštljiv odnos do slovenskega jezika, ne sramoti domovine in spoštuje veljavne zakone ter Ustavo Republike Slovenije. Druge lastnosti, kot so poznavanje zgodovine, služenje vojske, brezpogojna vdanost domovini, participacija v družbi in poznavanje institucij, spadajo v drugo in manj pomembno kategorijo lastnosti. Edini lastnosti, ki so ju sodelujoči dijaki označili za manj pomembni dejanji, ki posameznika označita za domoljubnega državljana, sta poznavanje demokratičnih institucij in razobešanje zastave ob praznikih.

Tabela 6.5: Stališča dijakov do življenja v Sloveniji leta 2010

	Delež dijakov (v %)
Zelo sem ponosen	56,8
Precej sem ponosen	28,0
Nisem preveč ponosen	9,6

Sploh nisem ponosen	2,3
Ne vem	6,3
Skupaj	100,0

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 61)

Razberemo lahko, da je precejšen delež tistih slovenskih dijakov, ki so ponosni na dejstvo, da živijo v Sloveniji, kar lahko označimo kot pozitivno dejstvo za prihodnost države.

6.1.3. Raziskave organizacije The International Association for the Evaluation of Educational Achievement, 1999 in 2009

Šimenc (2012, str. 90–102) predstavlja mednarodni raziskavi, ki sta potekali pod okriljem institucije The International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA, ki je leta 1999 izvedla mednarodno raziskavo Civic Education Study (CIVED) in leta 2009 raziskavo The International Civic and Citizenship Study (ICCS). V raziskavo so bili sicer vključeni učenci na koncu osnovne šole, a jo je treba vseeno izpostaviti, saj je bila podobna študija izvedena tudi leta 1999, po drugi strani pa jo je treba poudariti zaradi mednarodnih primerjav, katerih pa, žal, ni na pretek. Treba je povedati, da se znanje slovenskih udeležencev v raziskavi leta 1999 ni razlikovalo od mednarodnega povprečja, saj so se slovenski učenci uvrstili na 13. mesto med 28. sodelujočimi državami, medtem ko so se slovenski dijaki uvrstili med sedmerico, ob tem pa dosegli rezultat 115, mednarodno povprečje pa je znašalo 119. Stanje v letu 2009 se ni bistveno spremenilo. Slovenski učenci so se uvrstili na 15. mesto med 18 sodelujočimi državami. Je pa pri tem treba primerjati znanje slovenskih učencev z učenci tistih držav, s katerimi se v zadnjem obdobju primerjamo na mnogih drugih ravneh. Tako je znanje učencev na Slovaškem in Poljskem boljše od znanja naših učencev. Dotakniti se je treba predvsem rezultatov na področju šolske klime, ki še kako pomembno vpliva na izobraževalni proces. Slovenski dijaki so leta 1999 menili, da sicer profesorji spodbujajo razpravo in da se mladi opredelijo do družbenih vprašanj, a v mednarodnem povprečju močno premalo. Mednarodno povprečje je znašalo okrog 44 %, medtem ko je rezultat za Slovenijo znašal samo 30 %. Rezultati iz leta 1999 so se sicer v letu

2009 nekoliko izboljšali, a znanje ima še vedno ogromno rezerv, predvsem na področju poznavanja temeljnih institucij slovenske demokracije.

6.1.4. Raziskava Mladi in patriotizem 2008

Tudi raziskava Mladi in patriotizem je potekala pod organizacijo Fakultete za družbene vede, izvajala pa se je leta 2008. Vzorec oz. skupine sodelujočih mladih so bile podobne kot v letih 2010 in 2012.

Raziskava ima vsebinsko podobne zaključke kot raziskava Mladi in Evropska unija 2010, ki je predstavljena na prejšnjih straneh, in sicer tako glede lastnosti, ki definirajo domoljubnega državljana, kot tudi glede zaupanja v državne institucije.

Tabela 6.6: Stališča dijakov do življenja v Sloveniji leta 2008

	Delež dijakov (v %)
Zelo sem ponosen	40,7
Precej sem ponosen	35,5
Nisem preveč ponosen	9,9
Sploh nisem ponosen	1,7
Ne vem	12,2
Skupaj	100,0

Vir: prirejeno po Prebilič, Haček in Kukovič (2013, str. 61)

6.2. Primerjava raziskav s področja domoljubja med mladimi

Konkretna primerjava podatkov med raziskavami je sicer otežena, saj so si raziskave med seboj zelo različne oz. si niso podobne, prav tako pa raziskave vključujejo druga vprašanja in raziskovalna področja. Ugotovimo lahko, da je poznavanje državnih praznikov s strani

slovenskih srednješolcev vse slabše, pada pa tudi zaupanje v državne institucije in organe. Rezultati niso bili presenetljivi, vseeno pa sem bil presenečen nad dejstvom, je število mladih, ki so zelo ponosni na dejstvo, da živijo v Sloveniji, bilo leta 2008 za 16,1 % manjše kot leta 2010. Torej so bili sodelujoči v raziskavi leta 2010 precej bolj ponosni na to, da živijo v Sloveniji, kot so bile generacije mladih leta 2008.

7. VREDNOTE GIMNAZIJCEV – ŠTUDIJA PRIMERA

Kvalitativno raziskovanje sodi med metodološke pristope, s katerim želimo prepoznati pravilnosti in red družbenega življenja ter ga pri tem tudi opredeliti oz. definirati. Kot najpogostejši oz. poglobitni cilji družboslovnega raziskovanja se izpostavljajo preverjanje in izpopolnjevanje teorij, prepoznavanje splošnih vzorcev, raziskovanje raznolikosti, napovedovanje, interpretiranje pomembnih pojavov in dogodkov, razvijanje novih teorij ter dajanje besede. Seveda to niso vsi cilji družboslovnega raziskovanja. Tako se recimo na področju izobraževanja kot zelo primerne izkažejo evalvacijske raziskave, ki merijo uspešnosti točno določene politike ali programa. Običajno je v raziskovanju prisotnih več izmed naštetih ciljev (Ragin 2007, str. 47–48).

Kvalitativno raziskovanje je primerno za uporabo predvsem v primeru razvijanja novih teorij, dajanja besede in interpretacije zgodovinske ali kulturne pomembnosti (Ragin 2007, str. 99).

Kvalitativno raziskovanje so prvič uporabili na Univerzi v Ljubljani, in sicer na Inštitutu za sociologijo in filozofijo v 70. letih prejšnjega stoletja. V naslednjih letih se je uporaba kvalitativnih raziskovalnih metod v Sloveniji razširila tudi na druge institucije. Obsežnemu številu raziskav s kvalitativnim raziskovanjem smo lahko pričali šele po letu 2006, trend pa se je začel obračati na prehodu v novo tisočletje. Kljub mnogim pozitivnim trendom v zadnjih desetih letih na področju kvalitativnega raziskovanja se je treba zavedati, da obstaja ogromno rezerv, predvsem na področju dostopnosti gradiva, pridobljenega s kvalitativnimi metodami raziskovanja (Adam in drugi 2007, str. 15–36).

Kvalitativne raziskave so celostne, le-te pa uporabljamo z namenom odkrivanja pomembnejših značilnosti raziskovanega primera, nato pa izpostavimo odnose med ključnimi lastnostmi (Ragin 2007, str. 117).

Kvalitativno raziskovanje vključuje dele fenomenološke in hermenevtične tradicije. Odnos raziskovalca mora biti spoštljiv in neagresiven, raziskovalec pa je v raziskavo tudi vključen, saj se temu ni moč izogniti in tudi nima smisla, da bi se (Huzjan 2004, str. 197–198).

7.1. Opis poteka kvalitativne empirične raziskave

Kvalitativna raziskava se začne z določeno mero odprtosti, pri samem raziskovanju pa moramo biti fleksibilni. Proces raziskovanja se začne z izborom primernih lokacij in krajev ter enot, nato pa se opredeli analitične okvire in druge kategorije raziskave (Ragin 2007, str. 101).

Pri izvedbi kvalitativne raziskave sem se odločil za izvedbo metode fokusnih skupin. »Metoda fokusnih skupin je ena od kvalitativnih metod za zbiranje, analizo in interpretacijo podatkov. Sodi torej med metode, pri katerih uporabljamo nestandardizirane tehnike anketiranja ali opazovanja, ki niso zelo strukturirane (na primer skupinske diskusije ali poglobljeni intervjuji). Izsledki tega tipa raziskovanja niso sledljivi« (Klemenčič in Hlebec 2007, str. 7).

Metoda fokusnih skupin je oblika skupinskega intervjuja sodelujočih v raziskavi. Lokacija izvedbe raziskave sicer ni tako pomembna, saj se lahko izvede kjer koli. Najpomembnejše je to, da so sodelujoči v raziskavi pripravljeni sodelovati. Pri metodi fokusnih skupin sodeluje v raziskavi najmanj štirje do dvanajst sodelujočih, pogovor pa vodi in povezuje moderator. Pri metodi fokusnih skupin ni napačnih ali pravilnih odgovorov, voditelj pogovora pa mora skrbeti, da postavlja jasna in odprta vprašanja. Moderator mora postavljati odprta vprašanja, nikakor pa ne sme postavljati vprašanj, ki so polzaprta ali zaprta. Slednji poleg vodenja pogovora skrbi tudi za to, da razprava teče v zeleni smeri in ni preveč široka. Osebe, ki sodelujejo v metodi fokusnih skupin, lahko med seboj komunicirajo, saj s soočenjem mnenj raziskovalec pridobi tudi večje število uporabnih podatkov. Načeloma je pri metodi fokusnih skupin možno vključiti vsaj dve ali tri skupine, zgornja meja pa se ustavi pri deset (Poplas Susič 2012, str. 98–101).

Klemenčič in Hlebec (2007, str. 11) menita, da lahko metodo fokusnih skupin uporabimo pri:

- odločanju za vpeljavo samoevalvacije;
- opredeljevanju in odločanju o tem, kaj bo predmet samoevalvacije;
- ocenjevanju določenega stanja ali ravnanja;

- načrtovanju dejavnosti za izboljšanje kakovosti;
- vrednotenju dosežkov na podlagi vpeljanih dejavnosti za razvoj kakovosti.

Fokusne skupine so lahko homogene tako po spolu kot po starosti. Če želimo homogenost po starosti, je ključno to, da je med najstarejšim in najmlajšim sodelujočim najvišja starostna razlika do petnajst let, homogene skupine po spolu pa so smiselne samo takrat, »ko gre za vsebinsko raziskovanje stališč, kjer mešana skupina ne bi dala zadovoljjujočih podatkov« (Poplas Susič 2012, str. 103).

7.2. Vzorčenje

Pri izvajanju empiričnega dela magistrske naloge sem se odločil, da opravi raziskavo s tremi fokusnimi skupinami. Odločitev o številu fokusnih skupin sem sprejel skupaj z mentorjem, saj sva bila oba mnenja, da so tri fokusne skupine zadostna številka za izvedbo raziskave. Na to odločitev je vplivalo dejstvo, da bom raziskavo opravil z vsemi tremi skupinami in jim postavil ista vprašanja, pomemben dejavnik pa je bil tudi čas, saj je ob koncu šolskega leta za zaključne letnike gimnazij primanjkovalo časa. Pri izvedbi raziskave sem se seveda moral organizirati in prilagoditi svoj čas, pripraviti urnik in pridobiti zadostno število sodelujočih gimnazij.

Gimnazije sem povabil k sodelovanju s poslanim elektronskim sporočilom, kjer sem jasno predstavil namene in cilje raziskave, ob tem pa seveda dal tudi zagotovila, da bo delo potekalo odgovorno in objektivno.

Še preden sem odšel na gimnazije, sem pripravil vprašanja, ki sem jih razdelil na začetna, uvodna, prehodna, ključna in končna vprašanja, s profesorji pa sem se tudi dogovoril, da so bili prostori, v katerih je potekala raziskava, primerno opremljeni. Če raziskava ni potekala v učilnici, sem sam poskrbel za primerno alternativno lokacijo, kjer so prav tako bili zagotovljeni vsi pogoji za brežhibno delo in izvedbo raziskave.

V juniju 2014 sem opravil dva pogovora, in sicer na Gimnaziji Poljane ter Gimnaziji Jožeta Plečnika. Zaradi objektivnih zadržkov sem moral pogovor z zadnjo skupino dijakov prestaviti na julijski termin, saj prej enostavno ni bilo časa zaradi službenih obveznosti.

7.3. Interpretacija pridobljenih rezultatov

Kot že omenjeno, sem v sklopu raziskave izvedel pogovore s tremi fokusnimi skupinami. Prvi pogovor je potekal v torek, 20. 5. 2014, na gimnaziji Jožeta Plečnika v Ljubljani. Drugi je potekal v sredo, 21. 5. 2014, na gimnaziji Poljane v Ljubljani, zadnji pa je potekal v soboto, 19. 7. 2014, na Ptuju, saj se mi zaradi službenih obveznosti in zaključka šolskega leta ni uspelo dogovoriti za ugodnejši termin oz. termin v času pouka. Pri zadnji fokusni skupini sem se tako moral dogovoriti posebej z dijaki, in sicer izven šole, v njej pa so sodelovali dijaki Gimnazije Ptuj. Pri zagotovitvi zadostnega števila dijakov je pomagala tudi lokalna dijaška sekcija. V vseh treh primerih so bili sodelujoči dijaki izključno dijaki zadnjih letnikov gimnazije.

V nadaljevanju podrobneje predstavljam stališča dijakov, sodelujočih v fokusnih skupinah, pri tem pa sem se osredotočil na rezultate vprašanj, ki so bila za raziskavo najpomembnejša. Predstavitvam rezultatov sledi razprava.

7.3.1. Rezultati fokusne skupine na Gimnaziji Jožeta Plečnika

V raziskavi, ki sem jo izvedel v torek, 20. 5. 2014, v prostorih Gimnazije Jožeta Plečnika, so sodelovali dijaki zaključnega letnika, ki so se pripravljali tudi na maturo pri predmetu zgodovina. Skupino sodelujočih so sestavljali štirje dijaki in dijakinje. Skupinski pogovor je trajal 50 minut.

Dijaki so bili precej enotni. Bili so mnenja, da se je Slovenija želela osamosvojiti predvsem zaradi demokratizacije, hitrejšega razvoja in centralistično vodene politike s strani

Jugoslavije. Kot najpomembnejše državne simbole so izpostavili Triglav, grb in zastavo ter slovenski jezik, kot najpomembnejše vrednote pa so omenili svobodo, enakopravnost in spoštovanje človekovih pravic.

Sodelujoči so pokazali dobro poznavanje slovenskega osamosvajanja, saj so pravilno odgovorili na vprašanja, vezana na prve demokratične volitve, Majniško deklaracijo, koalicijo Demos, plebiscit, vojno za osamosvojitve, razorožitve Teritorialne obrambe in mednarodno priznanje Slovenije. Skupina ni vedela veliko o prvih političnih funkcionarjih v samostojni Sloveniji in padlih v vojni za Slovenijo.

Dijaki se v šoli niso veliko ukvarjali s področjem slovenske osamosvojitve, kljub temu da je to za njih zelo pomembna zadeva. Menili so, da je treba spremeniti šolski sistem oz. katalog znanj, saj se vsebine s področja osamosvajanja Slovenije obravnavajo povsem na koncu, ko ne ostane dovolj časa, z omenjenega področja pa tudi ne prejmejo nobene ocene, saj v tem obdobju ni več nobenih ocenjevanj znanja. V mnogih primerih je obravnava tem odvisna tudi od profesorjev. Dijaki so predlagali, da bi se omenjene teme obravnavalo najkasneje meseca marca, pripraviti pa bi se moralo objektivna gradiva, tudi interaktivna. Ob dnevu enotnosti in samostojnosti bi se lahko na ravni šol organiziral kak dogodek, s čimer bi krepili narodno zavest in razgledanost.

Včasih so sicer na voljo obvezne izbirne vsebine s področja državljanske vzgoje ali osamosvajanja, a so vse te vsebine splošne, obravnavajo pa se zelo hitro. Vprašanje je tudi, ali se te vsebine sploh ponudijo na izbiro.

Člani skupine so bili mnenja, da je treba preteklost prikazati objektivno in preprečiti to, da bi se zgodovino zlorabljal v politične namene. Ob tem je prevladovalo mnenje, da so ponosni na svojo državo in da stanje ni tako slabo, kot ga nekateri prikazujejo. Vključevanje v mednarodne integracije so ocenili kot pozitivno.

Dijaki si sicer ne želijo tem in vsebin, ki bi razdvajale. Ob tem so tudi dejali, da je pojavljanje starih simbolov skupne države pretirano in da tega ne bi smeli povečevati. Menijo, da je del skupnosti preveč nostalgichen, ob tem pa so tudi obsodili napad JLA na Slovenijo v času osamosvajanja.

7.3.2. Rezultati fokusne skupine na Gimnaziji Poljane

V raziskavi, ki sem jo izvedel v sredo, 21. 5. 2014, v prostorih Gimnazije Poljane, so sodelovali dijaki zaključnega letnika. V skupini je bilo šest dijakov in dijakinj, med njimi pa ni bilo nobenega, ki je opravljal maturo iz predmeta zgodovina. Pogovor je trajal 45 minut.

Sodelujoči dijaki so kot glavni razlog za slovensko osamosvojitvev izpostavili nezadovoljstvo nad stanjem in razmerami v Jugoslaviji. Kot najpomembnejša državna simbola sta bila izpostavljena Triglav in slovenska himna.

Sodelujoči so pokazali slabo poznavanje poglavja slovenskega osamosvajanja, saj niso pokazali znanja kot recimo dijaki v prvi skupini. Dijaki niso znali povedati kaj dosti oz. nič o koaliciji Demos, prvih demokratičnih volitvah, mednarodnem priznanju Slovenije, plebiscitu in padlih v vojni za Slovenijo. Eden izmed sodelujočih je vedel za razorožitev Teritorialne obrambe, s težavo pa so bili opredeljeni tudi cilji Majniške deklaracije. Nihče ni vedel, kdo je Jože Pučnik.

Dijaki se v času gimnazijskega izobraževanja niso obravnavali vsebin s področja slovenske osamosvojitve. Menijo, da je treba obravnavati več vsebin s področja slovenske osamosvojitve, saj si mladi danes sploh ne morejo predstavljati, kakšni so bili ti časi. Pri tem so izrazili željo, da se bi ob večjem vključevanju teh vsebin v katalog znanj preprečilo, da bi se le-te vsebine izkoriščale v politične namene. Dejali so, da je izvajanje pouka prepuščeno profesorjem, snovi slovenske osamosvojitve pa se obravnavajo povsem na koncu šolskega leta, če sploh se. Predlagajo, da se spremeni načrt izvajanja pouka pri predmetu zgodovina, ob tem pa si želijo predvsem več interaktivnih vsebin, kot so filmi.

Dijaki se niso spomnili, da bi kdaj imeli na voljo obvezne izbirne vsebine s tega področja, vseeno pa so obvezne izbirne vsebine opisali kot kratke in zelo splošne.

Člani skupine so bili mnenja, da so danes sicer težko ponosni na Slovenijo oz. trenutno krizo, vendar se strinjajo, da je bila osamosvojitvev zagotovo velik uspeh. Kar se tiče odnosa do bivše skupne države, so dejali, da bi radi mnogi pozabili na bivšo skupno državo, za vključevanje v Evropsko unijo in zvezo NATO pa so ocenili, da imata obe vključitvi pozitivne namene, a jih

nismo najbolje izkoristili. Strinjali so se, da sta boljši aktivna vloga in vključenost kot apatija v mednarodni skupnosti.

7.3.3. Rezultati fokusne skupine z dijaki Gimnazije Ptuj

Pogovor z zadnjo fokusno skupino sem izvedel v soboto, 19. 7. 2014, na Ptuju. V njej je sodelovalo pet dijakov zaključnih letnikov programa splošne gimnazije. Pogovor je potekal v neformalnem okolju, trajal pa je 35 minut. Dodati moram, da nihče od sodelujočih ni imel predmeta zgodovina na maturi.

Sodelujoči dijaki so bili mnenja, da so prišle želje po osamosvojitvi in osamosvojitve zaradi prehoda v nov sistem, torej iz socializma v kapitalizem. Zaradi svoje razvitosti smo bili nezadovoljni nad stanjem v Jugoslaviji, želeli smo si več.

Kot najbolj prepoznavne državne simbole so dijaki izpostavili zastavo in bivšo denarno valuto tolar.

Sodelujoči niso vedeli, kdaj so v Sloveniji potekale prve demokratične volitve. Tudi niso vedeli, katera je bila prva koalicija, ki je zmagala na volitvah, ob omembi Demosa pa je eden izmed sodelujočih omenil Lojzeta Peterleta. Poznavanje Majniške deklaracije je bilo slabo, saj jo je poznal samo en. Dijaki prav tako niso vedeli, koliko Slovencev je umrlo v vojni za Slovenijo. Slabo je bilo tudi poznavanje osamosvojitvene vojne. Nihče ni vedel za razorožitev Teritorialne obrambe. Poznavanje pomembnejših datumov in dogodkov je bilo pri dijakih dobro, vsaj kar se tiče plebiscita in rojstva naše države.

Dijaki so povedali, da so obravnavali zelo malo vsebin s področja slovenske osamosvojitve. Vsebine so sicer obravnavali pri predmetih zgodovina in slovenščina, ampak zelo na splošno, pri zgodovini pa je bila tema obravnavana povsem na koncu šolskega leta, torej iz teh vsebin niso bili nikoli ocenjeni. Sodelujoči so menili, da so vsebine s področja slovenske osamosvojitve zelo pomembne, zato bi jih bilo treba umestiti v primernejši datum in jim posvetiti več pozornosti. Dijaki so povedali, da so omenjeno poglavje naše zgodovine obravnavali na splošno in brez povezovanja z drugimi predmeti ali pa dodatnimi učnimi pripomočki ali bolj interaktivnimi vsebinami.

Kot politike, ki so zaznamovali obdobje slovenske osamosvojitve, so sodelujoči našli Janeza Drnovška, Milana Kučana in Janeza Janšo in Lojzeta Peterleta. Nasploh je bilo dijakov, ki so pri tem vprašanju sploh diskutirali, zelo malo.

Izraženo je bilo, da so ponosni na svojo državo in da smo samostojni, ampak da je treba še marsikaj postoriti. Sodelujoči so bili deljenih mnenj glede vključevanja v mednarodne integracije, so pa bolj naklonjeni Evropski uniji kot pa zvezi NATO.

Podobno so bila deljena mnenja tudi glede prikazovanja simbolov bivše skupne države v javnosti, a je večino sodelujočih vseeno to motilo, nihče pa tega ni podpiral.

Glede slovenske osamosvojitve so sodelujoči izrazili mnenje, da bi izobraževalni sistem moral omenjeno poglavje bolj poudariti, a vseeno opozorili na to, da se tega ne bi izkoriščalo v politične namene in da je treba pogled usmeriti tudi v prihodnost, saj se danes ukvarjamo z veliko težavami.

7.4. Splošne ugotovitve

Po opravljenih pogovorih s tremi fokusnimi skupinami lahko takoj ugotovim, da je ena skupina dijakov vedela precej več od preostalih dveh. Verjetno je razlog za to razliko v znanju predvsem v tem, da je imela ta skupina predmet zgodovina tudi na maturi, medtem ko preostali dve nista imeli na maturi predmeta zgodovina.

Skupna vsem trem skupinam dijakov je bila tudi ocena izobraževalnega sistema, iz katere je moč razbrati, da so do izobraževalnega sistema kritični. Želijo si več izobraževalnih vsebin, ki bi mladim približale vsebine iz poglavja slovenske osamosvojitve, saj se mnogi dijaki teh vsebin sploh niso učili ali pa so jih obravnavali zelo na hitro. Tako pokaže tudi raziskava iz leta 2012, imenovana Odnos mladih do domoljubja, ki tudi jasno pokaže, da četrtna sodelujočih dijakov v raziskavi pri predmetu zgodovina ni obravnavala področja slovenske osamosvojitve, kar petina dijakov pa se ni spomnila, če so te vsebine sploh kdaj obravnavali. Tako je tudi v nekaterih drugih raziskavah moč zaslediti, da se dobri dve tretjini dijakov v šoli

nikoli nista pogovarjali o slovenski osamosvojitvi, v isti sapi pa sta dobri dve tretjini tudi izrazili željo, da se o tem želijo pogovarjati. Pri tem si dijaki želijo predvsem nove vsebine, ki bi k spremljanju zagotovo privabile večje število dijakov kot sicer. Te ugotovitve sovpadajo z ugotovitvami preteklih raziskav, kot recimo z raziskavo iz leta 2012, v kateri so dijaki jasno izrazili, da se želijo več pogovarjati o temah, povezanih z osamosvojitvijo. Pri umeščanju vsebin slovenske osamosvojitve in izvajanju teh vsebin v praksi moram izpostaviti, da je bila želja dijakov, da se vsebine pripravijo z golimi dejstvi in s čim manjšim vpletanjem politike.

Kar se tiče poznavanja obdobja slovenske osamosvojitve, je treba izpostaviti, da so dijaki imeli podobne poglede na vzroke, zakaj smo se odločili za samostojnost države, in sicer predvsem zaradi želje po napredku, demokratizacije in slabih razmer v Jugoslaviji.

Kot najpomembnejši državni simboli so bili naštetih grb, zastava, himna, Triglav in nekoliko presenetljivo tudi naša bivša denarna enota tolar. Dijaki so si bili zelo enotni in pri tem vprašanju ni bilo večjih odstopanj.

Skupno vsem trem skupinam dijakov je to, da sta na skupino izstopala po en ali dva dijaka, ki sta imela nadpovprečno znanje, medtem ko drugi niso imeli veliko za povedati. Tako je bilo precej slabo znanje na mnogih področjih, to pa sovpada tudi s podobnimi raziskavami s tega področja, saj je recimo predhodno predstavljena raziskava iz leta 2012 pokazala, da komaj 19,4 % dijakov ve, kdaj so potekale prve demokratične volitve ali kaj so bili cilji Majniške deklaracije. V eni izmed preteklih raziskav je komaj več kot 40 % dijakov vedelo, kaj je koalicija Demos. Menim, da po opravljeni raziskavi stanje še nazaduje. Tudi dejstvo, da komaj dobrih 75 % dijakov ve, o čem se je odločalo na plebiscitu, ni razlog za veselje. Slabo je tudi prepoznavanje takratnih nosilcev javnih funkcij. Pri zelo podrobnih vprašanjih, kot je bilo recimo vprašanje, ali vedo za razorožitev Teritorialne obrambe ali kaj to sploh je, sem najpogosteje naletel na molk, četudi sem postavil kakšna podvprašanja.

Vsem trem skupinam dijakov je bilo enotno, da so bili bolj naklonjeni vključevanju v mednarodne integracije, še posebej Evropski uniji. Podpora zvezi NATO je sicer nekoliko manjša, a je prevladovalo splošno mnenje, da je pozitivno, da se vključujemo v mednarodni prostor.

Sodelujoči dijaki so bili ponosni na to, da imamo svojo lastno državo. Dejali so, da je to izjemen dosežek, o katerem so mnogi v preteklosti samo sanjali. Ob tem so v isti sapi dodali, da moramo marsikaj spremeniti in popraviti, da bomo lahko na svojo državo ponosni v pravem pomenu besede. Rezultati raziskave v sklopu magistrske naloge se podobni kot v predhodno omenjenih raziskavah iz leta 2012 in 2010, iz katere je moč razbrati, da so ponosni na Slovenijo ali pa na to, da imamo svojo državo.

Kot zadnje izpostavljam še simbole bivše skupne države, ki se še danes pojavljajo v medijih in na slovenskih ulicah. Na podlagi odgovorov lahko sklepam, da so sodelujoči bili zadržani do konkretnega komentarja pojavljanja teh simbolov v javnosti, a večina sodelujočih teh simbolov in njihovega pojavlja ne podpira in si želi usmeriti pogled v prihodnost. Naklonjenosti tem simbolom ni pokazal nihče, se pa je našel kak posameznik, ki je dejal, da ga ti simboli ne motijo.

7.5. Pregled in potrditev ali zavrnitev hipotez

V nadaljevanju se bom posvetil še potrditvi oz. zavrnitvi hipotez, predstavljenih na začetku magistrske naloge.

Na podlagi pregledane literature s področja izobraževanja in učnih načrtov ter opravljene kvalitativne raziskave lahko potrdim prvo hipotezo. Dijaki sami so potrdili, da so se, če so se o slovenski osamosvojitvi sploh učili, učili precej na splošni ravni in brez dodatnih pripomočkov, ki bi omenjene vsebine naredili bolj zanimive. Ob tem ugotavljam, da vsebine niso pripravljene na zadostni ravni in tudi niso korektno uvrščene v učni načrt, saj se te vsebine obravnavajo ob koncu šolskega leta, ko ni več prave pozornosti, mnogi pa do tega obdobja sploh ne pridejo.

Ob koncu raziskave v sklopu magistrske naloge sem se prepričal, da je poznavanje tega pomembnega obdobja s strani slovenskih gimnazijcev slabo. Dodatno me je v to prepričal tudi pregled raziskav s področja domoljubja med mladimi, ki sem jih tudi predstavil v tej nalogi. Na to, da to hipotezo potrjujem, so vplivali tudi odgovori dijakov, ki so izrazili mnenje, da bi

morale biti teme s področja slovenske osamosvojitve bolj prisotne v učnih načrtih, saj so tudi sami priznali, da je njihovo poznavanje tega obdobja slabo.

8. ZAKLJUČEK

Preden sem se lotil magistrske naloge, sem bil mnenja, da bom imel ogromno dela z iskanjem dijakov in šolskih ustanov, ki bi sodelovale v moji raziskavi. Z veseljem sem ugotovil, da na tem področju ni bilo nobenih težav, saj so bili na sodelovanje pripravljeni tako šole kot tudi dijaki. Mnogi so podali tudi kakšno spodbudno idejo in izrazili mnenje, da je takšnih raziskav veliko premalo.

Sam sem na začetku raziskave pričakoval, da dijaki ne bodo pokazali zainteresiranosti za to temo, saj so prevladujoči mediji in apatija med mladimi storili svoje. Kljub temu sem raziskavo zaključil v prepričanju, da si dijaki želijo obravnavati vsebine slovenske osamosvojitve, saj se o tej temi v javnosti in tudi doma govori premalo.

Osebno sem bil glede rezultatov glede prepoznavanja državnih simbolov nekoliko presenečen, da so nekateri dijaki kot državni simbol navedli bivšo denarno valuto – tolar, kljub temu da imamo že precej časa valuto evro, a očitno se je dijaki radi spomnijo.

Pri izvedbi kvalitativne raziskave sem vseeno pričakoval več odgovorov ali pa vsaj poskusov odgovorov. Na splošni ravni so dijaki še nekako sodelovali ali pa se »lovili«, pri konkretnjših vprašanjih in podvprašanjih pa sem pogosto ostal v družbi molčečih dijakov. Bolj podrobna so bila vprašanja, manj je bilo odgovorov, in sicer tako pravih kot nepravilnih. Sam sem vseeno pričakoval več pravih odgovorov, a mnogi dijaki niso vedeli niti osnovnih podatkov.

Raziskava je pokazala tudi, da so se dijaki vsebin na temo slovenske osamosvojitve učili zelo malo ali pa precej na splošno. Dejstvo je, da se mnogi dijaki teh vsebin sploh niso učili ali pa sploh niso obravnavali te teme, saj ob koncu gimnazijskega izobraževanja marsikje zmanjka časa, te vsebine pa tudi niso ocenjene in jih zato marsikdo podcenjuje ali pa ne jemlje resno. Dijakom se je seveda treba zahvaliti za iskrenost, vseeno pa povedano kaže na to, da se mnogi dijaki orientirajo izključno na vsebine, ki so ocenjene, dodatno znanje pa jih ne zanima, kljub temu da bi bilo več kot koristno.

Kot zelo pomembno ugotovitev raziskave v sklopu magistrske naloge ocenjujem stališče dijakov, da vsebine slovenske osamosvojitve niso pripravljene na zadostni ravni, neprimerna pa je tudi umeščenost v učni načrt. Dijaki si želijo novih vsebin, ki bodo bolj interaktivne, dijake pa bodo tako tudi bolj pritegnile. Tako so tudi v preteklosti dijaki v podobnih raziskavah poudarili željo po več dokumentarnih filmih. Zagotovo je konkreten tudi predlog, da bi srednje šole (oz. v tem primeru gimnazije) zagotavljale obvezne ali prostovoljne izbirne vsebine z vsebinami iz tega področja. Moč je zaslediti, da se to ponekod uspešno izvaja, zagotovo pa še to ni praksa. Ko govorimo o primernejši umeščenosti v katalog znanja, bi zagotovo bilo treba razmišljati v smeri tega, da bi bili dijaki oz. gimnazijci iz znanja vsebin slovenske osamosvojitve ocenjeni.

Osebno sem bil presenečen nad precej pozitivnimi stališči dijakov do vključevanja Slovenije v mednarodne integracije, predvsem Evropsko unijo. Presenečen sem tudi zaradi tega, ker je to nekaj povsem drugega, kot v Sloveniji predstavljajo prevladujoči mediji. Razlogi so verjetno predvsem v neobremenjenosti mlajših generacij, odprtosti mej, potovanjih znotraj Evropske unije in možnostih različnih šolskih izmenjav, po drugi strani pa se ob teh rezultatih sprašujem, kdo predstavlja tako negativno zgodbo o mednarodnih integracijah, saj nam vključevanje v mednarodno skupnost, po mojem mnenju, ni prineslo nič slabega.

V sklopu priprave magistrske naloge, ki je vsebovala tudi analizo primarnih in sekundarnih virov ter kvalitativno raziskavo, sem se tudi na lastni koži prepričal, da je poznavanje tega pomembnega obdobja s strani slovenskih gimnazijcev slabo. Kljub pregledu in prebiranju literature in mnogih raziskav sem pričakoval boljše rezultate, a, žal, ni bilo tako. Opazna je bila tudi razlika v znanju vsebin med dijaki, ki so predmet zgodovina opravljali na maturi, in tistimi, ki tega predmeta niso opravljali na maturi. Razlogi za to so povezani predvsem z večjim zanimanjem dijakov za predmet zgodovina in tudi večjim ukvarjanjem s predmetom v šoli.

Sem pa ob koncu magistrske naloge toliko bolj zadovoljen z ugotovitvijo, da si dijaki želijo večjo prisotnost vsebin s področja slovenske osamosvojitve. Zagotovo je izobraževalni sistem eden izmed pomembnejših dejavnikov pri šolanju vsebin s področja slovenske osamosvojitve, a vseeno menim, da bomo morali v Sloveniji na tem področju storiti tudi kak premik kot družba v celoti.

Osebno sem bil presenečen nad izjavami dijakov, da je to izjemen dosežek in da smo lahko na to ponosni, saj je to povsem v nasprotju z doktrino, ki se pojavlja v prevladujočih medijih, pri katerih nisem dobil takšnega občutka.

Ob magistrski nalogi sem prišel tudi do ugotovitve, da je velik problem implementacije državljske vzgoje na konkretniji način tudi v stalnem menjavanju politične oblasti in vlad. Tako menim zato, ker se soočamo s politično nestabilnostjo, ki težko izpelje konkretne reforme ali spremembe, po drugi strani pa imamo na oblasti večino časa politične stranke, ki so pravne naslednice bivših že obstoječih struktur znotraj Jugoslavije, ki jim pa ne more biti ravno v interesu, da bi se danes učili o njihovi pretekli »protislovenski« orientiranosti.

Stanje v družbi, ko komaj slaba petina pozna podatek, kdaj so v Sloveniji potekale prve demokratične volitve, nam ne more biti v ponos. Dobri dve desetletji po tem zgodovinskem dosežku slovenskega naroda bi morali biti na svojo državo bolj ponosni, zato upam, da bom s to magistrsko nalogo prispeval svoj delež k osveščanju javnosti in tudi navajanju ugotovitev, med katerimi so nekatere splošno znane že precej časa.

LITERATURA

ADAM, FRANE, PODMENIK, DARKA in KAVČIČ, MATIC (2012) Kvalitativne metode v slovenskem družboslovnem raziskovanju: historiat in perspektive. V: ADAM, FRANE, HLEBEC, VALENTINA, KAVČIČ, MATIC, LAMUT, URŠA, MRZEL, MAJA, PODMENIK, DARKA, POPLAS SUSIČ, TONKA, ROTAR PAVLIČ, DANICA in ŠVAB, IGOR (ur.) *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize, str. 15–42.

ARHIV DRUŽBOSLOVNIH PODATKOV (2014) *Podatki o raziskavi Mladina '93: Vrednote in življenjski stili mladih*. Dostopno prek: <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla93/opis-podatkov/> (10. 4. 2014).

Bela knjiga slovenske osamosvojitve (2013) Dostopno prek: http://www.vso.si/spletne_izdaje/Bela_knjiga_slovenske_osamosvojitve/ (4. 4. 2014).

BEZJAK, SIMONA (2011) (Post)suvereni diskurzi državlanske vzgoje: od nacionalnega h globalnemu. *Šolsko polje*, številka 1–2, str. 131–149.

BLAŽIČ, VIKTOR, BUKOVNIK, ANTON, DEBELJAK, BISERKA, KLADNIK, TOMAŽ, PESEK, ROSVITA in RUPEL, DIMITRIJ (ur.) (2006) *Enotni v zmagi, osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.

BUKOVNIK, ANTON (2006) *Koraki v samostojnost, pregled dogodkov 1980–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

CAPUDER, ANDREJ in KLADNIK, BOGDAN (2005) *Slovenija brez meja*. Celovec: Mohorjeva založba.

CEPYUS (2013) *Mladina 2013, strnjeno poročilo*. Dostopno prek: http://www.mss.si/datoteke/dokumenti/MLADINA%202013_Strnjeno_porocilo.pdf (11. 4. 2014).

CINK, BORUT (2014) *Mladina 2013 – Življenje v času deziluzij, tveganja in prekarnosti*. Dostopno prek: <http://www.mss.si/sl/novice/1055/1/mladina-2013-zivljenje-v-casu-deziluzij-tveganja-in-prekarnosti> (11. 4. 2014).

ČEPIČ, ZDENKO (2011) Slovenija, Moja država: država in državnost v mislih in dejanjih slovenske politike. V: FERENC, MITJA, HADALIN, JURIJ in BABIČ, BLAŽ (ur.) *Osamosvojitve 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsežnostih*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 5–38.

DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE (2014) *Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju*. Dostopno prek: <http://imss.dz-rs.si/imis/bf145248bdae812b4e08.pdf> (12. 4. 2014).

DOLINAR, FRANCE M. (2004) Uvodna beseda. V: GRANDA, STANE, PEROVŠEK, JURIJ, REPE, BOŽO, SIMONITI, VASKO, STIPLOVŠEK, MIROSLAV, ŠTIH, PETER, VODOPIVEC, PETER, KORDIŠ, IVAN, DOLINAR, FRANCE M., GOLOBIČ, MARJAN in DEBENJAK, DORIS (ur.) *Od držav na Slovenskem do slovenske države*. Kočevje: Pokrajinski muzej Kočevje, str. 9–11.

DÜRR, KARLHEINZ (2005). *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*. Ljubljana: Solos d. o. o.

GABRIČ, ALEŠ (2005) Zaostrenost mednacionalnih odnosov. V: BORAK, NEVEN, ČEPIČ, ZDENKO, DEŽELAK BARIČ, VIDA, DOLENC, ERVIN, FERENC, TONE, FISCHER, JASNA, GABRIČ, ALEŠ, GAŠPARIČ, JURE, GODEŠA, BOJAN, GUŠTIN, DAMIJAN, KACIN WOHINZ, MILICA, KRESAL, FRANCE, LAZAREVIČ, ŽARKO, MLAKAR, BORIS, PANČUR, ANDREJ, PEROVŠEK, JURIJ, PRINČIČ, JOŽE, REŽEK, MATEJA, STUDEN, ANDREJA, ŠORN, MOJCA, TOMINŠEK RIHTAR, TADEJA, TROHA, NEVENKA, VIDOVIČ MIKLAVČIČ, ANKA in VODOPIVEC, PETER (ur.) *Slovenska novejša zgodovina 2*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 1165–1173.

HAFNER FINK, MITJA (2002) *Nacionalna identiteta in evropska identiteta: stališča Slovencev v primerjavi z drugimi Evropejci*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

HUZJAN, VANJA (2004) The Qualitative Analysis of an Interview. V: FIKFAK, JURIJ, ADAM, FRAN in GARZ, DETLEF (ur.). *Qualitative research*. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

GUŠTIN, DAMIJAN (2008) Varnostni vidik osamosvajanja. V: GABRIČ, ALEŠ, GUŠTIN, DAMIJAN, PREBILIČ, VLADIMIR, PRINČIČ, JOŽE, TOPLAK, CIRILA in VALIČ, ANDREJA (ur.) *Osamosvojitev Slovenije, priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 95–110.

IVANKO, ŠTEFAN (2007) *Raziskovanje in pisanje del*. Kamnik: Cubus Image d. o. o.

JANŠA, JANEZ (2013) *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992, 3. dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

JELOVAC, DEJAN (2010) The historical-cultural background of public administration values: the case of Slovenia. *Research and Discussion*, 3 (3), str. 75–97.

KAVČIČ, NIKO (1996) *Pot v osamosvojitev*. Ljubljana: DAN d. d.

KLADNIK, TOMAŽ (2009) *Pogovori pri predsedniku republike. Domoljubje*. Ljubljana: Urad Predsednika Republike Slovenije.

KLEMENČIČ, SONJA in HLEBEC, VALENTINA (2007) *Fokusne skupine kot metoda presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

KOTAR, MIRJAM (2000) Slovenska pot v neodvisnost in demokracijo. V: FINK HAFNER, DANICA in HAČEK, MIRO (ur.) *Demokratski prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 307–328.

KREN OBRAN, TILKA (1995) *Vrednote mladih med ideali kulture in resnico*. Radovljica: Didakta.

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008a) *Učni načrt: slovenščina: gimnazija: splošna, klasična, strokovna*. Dostopno prek: <http://portal>.

mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008b) *Učni načrt: slovenščina: dvojezična slovensko-madžarska gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_dvojezicna_madz_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008c) *Učni načrt: slovenščina: gimnazija z italijanskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_slovenscina_gimn_z_it_ucnim_jezikom.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008d) *Učni načrt: zgodovina: klasična gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgo_klasicna_gimnazija_350_ur_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008e) *Učni načrt: zgodovina: strokovna gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgo_210_ur_strok_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008f) *Učni načrt: zgodovina: splošna gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008g) *Učni načrt: zgodovina: splošna gimnazija: gimnazija z italijanskim učnim jezikom*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgo_it_alijanska_manjsina_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008h) *Učni načrt: zgodovina: dvojezična slovensko-madžarska gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgo_dvojezicna_madz_gimn.pdf (20. 4. 2014).

portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgo_madzar
skamanjsina_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008i) *Učni načrt: geografija: gimnazija: splošna, klasična, ekonomska gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/geografija_spl_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2008j) *Učni načrt: sociologija: gimnazija: splošna, klasična, strokovna gimnazija*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_sociologija_gimn.pdf (20. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2010) *Mladina 2010, končno poročilo o rezultatih raziskave*. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/novice/Tiskovka/Mladina_2010_Koncno_porocilo.pdf (10. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2010) *Učni načrti za gimnazije*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm (12. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2012) *Seznam javno veljavnih izobraževalnih programov za pridobitev srednješolske izobrazbe*. Dostopno prek: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/javno_veljavni_prg/seznam_javno_veljavnih_programov.htm#E (9. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT (2013) *Državljska vzgoja v Evropi*. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

MINISTRSTVO RS ZA NOTRANJE ZADEVE (2012) *S polaganjem vencev smo počastili spomin na padle v vojni za Slovenijo leta 1991*. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/component/content/article/35-sporocila-za-javnost/63361-s-polaganjem-vencev-smo-poastili-spomin-na-padle-v-vojni-za-slovenijo leta-1991> (11. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA ZUNANJE ZADEVE (2012) *20. obletnica mednarodnega priznanja Republike Slovenije*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/20_obletnica_mednarodnega_priznanja_republike_slovenije/ (3. 4. 2014).

MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE (2008) *Slovenska pomlad*. Dostopno prek: <http://www.slovenskapomlad.si/> (2. 4. 2014).

OMERZA, IGOR (2013) *JBTZ – Čas poprej in dnevi pozneje*. Ljubljana: Karantanija.

PESEK, ROSVITA (2007) *Osamosvojitve Slovenije ali naj postane Republika Slovenija samostojna in neodvisna država?* Ljubljana: Nova revija.

PESEK, ROSVITA (2012) *Osamosvojitvena vlada; kako so gradili državo*. Ljubljana: Mohorjeva založba.

PESEK, ROSVITA (2013) *Pučnik*. Celovec: Mohorjeva.

PETERLE, LOJZE (2002) Demos, Beograd in mednarodni okvir osamosvajanja. V: PEROVŠEK, JURIJ, ŠATEJ, BARBARA, GRANDA, STANE, GUŠTIN, DAMIJAN in TEROPŠIČ, TOMAŽ (ur.) *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije in Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 129–138.

PETERLE, LOJZE (2005) *Živeti hočemo v suvereni državi slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva.

PIKALO, JERNEJ, NEUBUER, TIT, ILC, BLAŽ, BEZJAK, SIMONA, POPOVIČ, DANIEL, BAHOR, MAJA, VODOVNIK, ŽIGA, DOVGAN, DOMEN, BANJAC, MARINKO, PODOBNIKAR, PETRA, PUŠNIK, TOMAŽ, TURNŠEK HANČIČ, MAJA, MOČNIK, ŠPELA in ZAVDLAV, ALEKSANDRA (2011) *Strategija razvoja državljske vzgoje v Republiki Sloveniji: končna priporočila in javno-politične usmeritve*. Dostopno prek: <http://www.drzavljska-vzgoja.org/Portals/0/Dokumenti/strategija.pdf> (19. 4. 2014).

POPLAS SUSIČ, TONKA (2012) Kvalitativno raziskovanje v medicini: fokusne skupine in delfska metoda. V: ADAM, FRANE, HLEBEC, VALENTINA, KAVČIČ, MATIC, LAMUT, URŠA, MRZEL, MAJA, PODMENIK, DARKA, POPLAS SUSIČ, TONKA, ROTAR

PAVLIČ, DANICA IN ŠVAB, IGOR (ur.) *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi*. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize, str. 97–121.

PREBILIČ, VLADIMIR (2008) *Vojna*. V: GABRIČ, ALEŠ, GUŠTIN, DAMIJAN, PREBILIČ, VLADIMIR, PRINČIČ, JOŽE, TOPLAK, CIRILA in VALIČ, ANDREJA (ur.) *Osamosvojitve Slovenije, priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 111–130.

PREBILIČ, VLADIMIR, HAČEK, MIRO in KUKOVIČ, SIMONA (2013) *Odnos mladih do domoljubja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

PRUNK, JANKO in IVANIČ, MARTIN (1996) *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.

RAGIN, CHARLES (2007) *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

REPE, BOŽO (2002) *Jutri je nov dan, Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan.

REPE, BOŽO (2004) *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (del 3: Osamosvojitve in mednarodno priznanje)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

RUPEL, DIMITRIJ (1992) *Skrivnost države*. Ljubljana: Založba Delo-Novice.

RUPEL, DIMITRIJ (2002) *Mednarodno priznanje Slovenije*. V: PEROVŠEK, JURIJ, ŠATEJ, BARBARA, GRANDA, STANE, GUŠTIN, DAMIJAN in TEROPŠIČ, TOMAŽ (ur.) *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije in Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 159–162.

RUS, VELJKO in TOŠ, NIKO (2005) *Vrednote Slovencev in Evropejcev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

SARDOČ, MITJA (2011) *Enakost in različnost v vzgoji in izobraževanju: problemi, dilemi in izzivi*. Dostopno prek: http://www.drzavljanska-vzgoja.org/Portals/0/Dokumenti/clanki/Sardoc_DMG_1.pdf (19. 4. 2014).

STALNO PREDSTAVNIŠTVO RS PRI SVETU EVROPE (b. 1.) *SLOVENIJA V SVETU EVROPE*. Dostopno prek: <http://strasbourg.representation.si/index.php?id=2204> (2. 4. 2014).

STRADLING, ROBERT in ROWE, CHRISTOPHER (2009) *Handbook on values for life in a democracy*. Strasbourg: Council of Europe.

STROKOVNI SVET RS ZA SPLOŠNO IZOBRAŽEVANJE. Dostopno prek: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_izobrazevanja/strokovni_sveti/strokovni_svet_rs_za_splosno_izobrazevanje/ (12. 4. 2014).

ŠIMENC, MARJAN (ur.) (2012) *Razvoj državljanske vzgoje v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

TOMŠIČ, FRANCE (2002) Moj pogled na družbeno-politične spremembe v Sloveniji v letih 1987–1992, pri katerih sem aktivno sodeloval. V: PEROVŠEK, JURIJ, ŠATEJ, BARBARA, GRANDA, STANE, GUŠTIN, DAMIJAN in TEROPŠIČ, TOMAŽ (ur.) *Slovenska osamosvojitve 1991: pričevanja in analize*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije in Zveza zgodovinskih društev Slovenije, str. 73–76.

TROMPENAARS, FONS (2003) *The Challenge of Leadership – Visions, Values, Cultures*. Bled: IEDC.

ULE, MIRJANA (2008) *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

ULE, MIRJANA in MIHELJAK, VLADO (1995) *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: Urad RS za mladino.

ULE, MIRJANA, RENER, TANJA, MIHELJAK, VLADO, ČEPLAK MENCIN, METKA, TIVADAR, BLANKA, KUCHAR, METKA, KAMIN, TANJA in ŠTEBE, JANEZ (2002) *Mladina 2000, Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Urad RS za mladino.

URAD RS ZA MLADINO (2010) *Ključne ugotovitve raziskave »Mladina 2010«*. Dostopno prek: http://www.mlad.si/files/knjiznica/klju%C4%8Dne_ugotovitve_raziskave_mladina_2010.pdf (11. 4. 2014).

URAD VLADE RS ZA KOMUNICIRANJE (2011) *Dvajset samostojnih*. Dostopno prek: <http://www.dvajset.si/> (2. 4. 2014).

MINISTRSTVO RS ZA OBRAMBO (2001) *Vojna za Slovenijo. Slovenska vojska*, maj 2001. Dostopno prek: <http://www.slovenija2001.gov.si/10let/pot/vojna/> (3. 4. 2014).

VALIČ, ANDREJA (2008) *Demos v procesu demokratizacije in osamosvojitve*. V: GABRIČ, ALEŠ, GUŠTIN, DAMIJAN, PREBILIČ, VLADIMIR, PRINČIČ, JOŽE, TOPLAK, CIRILA in VALIČ, ANDREJA (ur.) *Osamosvojitve Slovenije, priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 55–76.

VALIČ ZVER, ANDREJA (2013) *Demos: slovenska osamosvojitve in demokratizacija*. Maribor, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča in Študijski center za narodno spravo.

Veleizdaja Slovenije, razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990 (2011) Ljubljana: Nova obzorja.

ZAJC, DRAGO (2000) *Demokratske volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije*. V: FINK HAFNER, DANICA in HAČEK, MIRO (ur.) *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 17–51.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI) *Uradni list RS, št. 16/2007*. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200716&stevilka=718> (6.4.2014).

Zakon o gimnazijah (ZGim) *Uradni list RS, št. 1/2007*. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20071&stevilka=2> (5. 4. 2014).

ZAVOD RS ZA ŠOLSTVO. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/> (12. 4. 2014).

ZVEZA VETERANOV VOJNE ZA SLOVENIJO (2014) *Seznam padlih*. Dostopno prek:
<http://www.zvvs.si/?stran=padli> (10. 4. 2014).